

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

**DEFTERDAR MEHMED ŞERİF EFENDİ’NİN LAYİHASININ
NİZAM-I CEDİD ISLAHATLARINDAKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Filiz ÖZDEMİR

EKİM- 2012

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

**DEFTERDAR MEHMED ŞERİF EFENDİ’NİN LAYİHASININ
NİZAM-I CEDİD ISLAHATLARINDAKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Filiz ÖZDEMİR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA

EKİM- 2012

TRABZON

ONAY

Filiz ÖZDEMİR tarafından hazırlanan Defterdar Mehmed Şerif Efendi'nin Layihasının Nizam-ı Cedid Islahatlarındaki Rolü adlı bu çalışma 31/10/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA (Başkan/ Danışman)

Doç Dr. Melek ÖKSÜZ

Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. // .

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Filiz ÖZDEMİR

31.10.2012

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programında yapılmıştır.

Bir devletin gücünü koruyarak devam etmesini sağlayan en önemli sebeplerden biri, o devletin mali tabanının kuvvetli olmasıdır. Ekonomik gücü zayıf olan devletler diğer devletlere bağımlı hale geldiği gibi zamanla tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıl sonunda mali alanda yapmaya çalıştığı ıslahatlar bu durumu önlemeye yönelik olmuşlardır. Araştırmamıza konu olan Defterdar Mehmed Şerif Efendi'nin layihasını incelediğimizde devletin mali açıdan nasıl bir buhran içinde olduğunu görmemiz mümkündür. Ayrıca bu layiha bir nebze olsa III. Selim dönemine ışık tutması açısından önemlidir. Layihayı yazan kişinin bir defterdar olması ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husustur. Çünkü hazinenin bütün kontrollerini yapan bu kişinin önerileri, sorunlara daha aydınlatıcı cevaplar vermesi bakımından ilgi çekicidir.

Araştırmanın sunulabilecek düzeye gelmesinde ve kaynak bulmamda bana yardımcı olan ayrıca tavsiyeleriyle bana yol gösteren sayın danışman hocam Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA 'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca hatalarımı düzeltmem için düşüncelerini benimle paylaşan Sayın Doç. Dr. Melek ÖKSÜZ'e, Sayın Doç. Dr. Necmettin ALKAN'a ve Sayın Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK'e de teşekkür ederim.

Trabzon, Ekim 2012

Filiz ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLOLAR LİSTESİ	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ.....	1-9

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LAYİHA YAZARLARI VE YAPILAN ISLAHATLARA GENEL BİR

BAKIŞ.....	10-23
1.1. Dönemin Önde Gelen Islahatçı Kadroları	10
1.2. Nizam-ı Cedid Layihalarını Hazırlayan Ekip	13
1.3. Layihalarda Ele Alınan Başlıca Islahat Konuları	18

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEFTERDAR MEHMED ŞERİF EFENDİ'NİN LAHİYASININ NİZAM-I

CEDİD ISLAHATLARINDAKİ YERİ	24-38
2.1. Mehmed Şerif Efendi'nin Hayatı ve Layihası.....	24
2.2. Layiha-yı Şerif Paşa'ya Göre Tavsiye Edilen Islahatlar	26
2.3. Layiha-yı Şerif Paşa'ya Göre Sosyal Ve İdari Alandaki Islahatlar	33
2.4. Layiha-yı Şerif Paşa'ya Göre Askeri Alandaki Islahatlar	35

SONUÇ	39
-------------	----

YARARLANILAN KAYNAKLAR	42
EKLER	46
ÖZGEÇMİŞ	87

ÖZET

Osmanlı devleti belirli zamanlarda devletin bozulan düzenini iyileştirebilmek için ıslahat çalışmalarında bulunmuştur. III. Selim döneminde de bu çalışmalar yoğun bir şekilde devam etmiştir. III. Selim, devlet adamlarının sunduğu layihalar yardımıyla askeri, idari ve mali alanlarda yenileşme çabası içine girmiştir. Bu çalışmanın kapsamını, Defterdar Mehmed Şerif Efendi'nin layihasının mali alanda bize verdiği bilgiler oluşturmaktadır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Layiha yazarları ve yapılan ıslahatlar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Defterdar Mehmed Şerif Efendi'nin layihası mali açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, III. Selim döneminde yapılan mali ıslahatlar eski ve yeninin karmaşık bir yapısını ortaya koymuştur. Çalışmamız dönemin mali durumunu bir nebze de olsa ele aldığından, bu alanda yapılacak olan araştırmalara yol gösterici olduğu takdirde amacına ulaşacaktır.

Anahtar Kelimeler: III. Selim, Defterdar Mehmed Şerif Efendi, Layiha, Islahat.

ABSTRACT

At certain times, the Ottoman Empire have made reform works in order to improve the deteriorated state. In the period of Selim III, these works have continued intensively. Selim III have engaged in efforts to innovation in military, administrative and financial areas with the help of treatises offered by statesmen. Financial information in Defterdar Mehmed Şerif Efendi's treatise have constituted the scope of this study.

The study is divided into two parts. In the first part, information about reforms and reformers is given. In the second part, Defterdar Mehmed Şerif Efendi's treatise is tried to evaluate the financial aspects.

According to the findings of the study, financial reforms in the period of Selim III have proved the structure of a complex of old and new. Though our work is handled a little bit financial situation of the period, it will achieve its targets if the research in this field is the guiding.

Key Words: Selim III, Defterdar Mehmed Şerif Efendi, Treatise, Reform.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	İslihatçılar ve Layihalarının İçeriği	16

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
bkz.	: bakınız
Ed.	: Editör
İA	: İslam Ansiklopedisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
t.y.	: Tarih yok
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TOEM	: Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası
TTK	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Konu, Amaç ve Sınırlar: Bu çalışma XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. yüzyılın başlarında, Osmanlı Devleti'nin uzun tarihinde bir dönüm noktası olan III. Selim dönemine ait yazılmış olan ıslahat layihalarından Defterdar Mehmed Şerif Efendi'nin layihası içerdiği konular dikkate alınarak mali açıdan incelenme ve layihalara sadece askeri değil farklı bakış açılarıyla bakma amacı taşımaktadır. Ayrıca ele alınan layihanın bu dönemde gerçekleştirilen ıslahatlara ne gibi katkısı olduğu ve modern anlamda III. Selim döneminde nasıl bir etki yaptığına dair akla gelebilecek sorulara cevap bulabilme amacıyla ele alındığı söylenilebilir. Dolayısıyla çalışmanın bu iki farklı amaç üzerine şekillendiği görülecektir.

Üzerinde durmamız gereken ilk konu araştırmanın sınırları ile ilgilidir. Bilindiği gibi tarihi alanda yapılan bir çalışmayı sınırlandıran etken ele alınan konunun kapsadığı dönemle alakalıdır. Bu bakımdan bizde çalışmayı layihada işlenen konularla sınırlandırmayı uygun gördük. Bunun yanı sıra teorik olarak III. Selim'in Nizam-ı Cedid uygulamalarını başlattığı dönemden tahttan indirildiği zaman dilimi, yani 1792-1807 tarihleri çalışmada ikinci bir sınırlandırmayı teşkil etmektedir. Ancak bu dönemde devletin idari, siyasi, iktisadi ve sosyal durumu dikkate alınarak gerektiği yerde belirlediğimiz sınırın gerisine gittiğimizi konunun daha iyi anlaşılması açısından belirtmemiz gerekmektedir.

Mehmet Şerif Efendi'nin layihasının adı **Layiha-yı Şerif Paşa** olarak kendi eserinde zikredilmektedir. Bu yazma eser Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu İsmail Saib 1 koleksiyonu n: 2003'te Şerif Paşa Layiha adıyla bulunmaktadır. Bu eser toplam 15 varak olup rik'a yazısı ile yazılmıştır. İlk sayfa ve son sayfalar haricinde her bir sayfa 19 satırdır. Eser de hiç bir konu başlığı ve paragraf gibi ayrımlar yoktur. Dili o döneme göre sade ve anlaşılır bir üslupta yazılmıştır. Eser III. Selim'in layiha istemesini belirttikten sonra malikâne ve esham sistemleri, tımar rejimi, vakıf ve hayratların durumu, bütçe tanzimi, madenlerin işletilmesi, kış askerinin oluşturulması, sefer için ayrılacak bütçe, askere alınacakların seçimi, topçu ocağının

düzeni donanmanın ıslahı ve her kazaya bir ayan tayin edilmesi konularını mali açıdan ele alarak bu işlerin devlet kontrolünde iltimasa ve rüşvete dayanmayan temel sistemlere göre düzenlenmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.

Çalışma konusu olarak neden Defterdar Mehmed Şerif Efendi'nin layihasının seçilmesi cevaplanması gereken diğer bir sorudur. Çalışmaya konu olan **Layiha-yı Şerif Paşa** bu alanda çalışmalar ve araştırmalar yapan araştırmacılar tarafından çok sathi olarak ele alınmıştır. Buna mukabil bazı layihalar araştırmacılar tarafından daha ayrıntılı olarak incelenmiştir. Zira genelde diğer layihalar askeri alanda yapılması gereken yenilikler üzerinde durmaktaydı. Aslında bu dönemde yazılan layihaların sadece askeri durum dikkate alınarak incelenmesi önemli bir eksikliktir. Her ne kadar layihaların çoğunluğunda askeri konular yoğun olsa da, tek düze bir yaklaşım verilmek istenen mesaja engel teşkil edebilir. Dolayısıyla layihaların farklı bakış açılarıyla incelenmesi ihtimali o döneme de farklı bir anlam yükleyebilir. Bu anlamda gördüğümüz eksiklik bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir. Dönemin kendine has özellikleri ve kaynakların çeşitliliği dikkate alındığında çalışma eksik görülse de bir bütünlük oluşturması bakımından mali problemlerin idari ve sosyal çevrede ne gibi olumsuzluklara sebep olduğunun incelenmeye çalışılması yönünde çalışmaya yaklaşılmaması daha makuldür. III. Selim dönemindeki layihaları konu alan araştırmalara katkı yapmak amacıyla yapılan bu çalışmanın mevcut çalışmalar yanında yer alması önemlidir.

Çalışma ve Bölümleri: Çalışma Mehmed Şerif Efendi'nin layihasının mali açıdan incelenmesini esas alması bakımından sadece bu alandaki incelemeler üzerinde şekillenmemiş ayrıca layihacılar ve bunların raporları dikkate alınarak yapılan ıslahatların açıklandığı iki bölüm halinde hazırlanmıştır. Ayrıca ilk bölüme geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılabilmesi için giriş kısmında Osmanlı Tarihi Kaynaklarından layihalar hakkında kısa bir bilgi verilmiş ve III. Selim'in layihaları yazdırmasının nedenleri ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde “Layiha Yazarları ve Yapılan Islahatlara Genel Bir Bakış” başlığı altında döneme damgasını vuran kişiler ve ıslahat çalışmaları açıklanmaya çalışılmıştır. Burada ilk olarak III. Selim'in oluşturduğu ve ıslahatların itici gücünü temsil eden kadrodaki kişiler hakkında bilgi verildikten sonra layiha sunan kişiler açıklanmıştır.

İkinci olarak ise sunulan raporlarda değinilen konular göz önünde bulundurularak yapılmaya çalışılan ıslahatlar hakkında bilgi verilmek amaçlanmıştır.

“Defterdar Mehmed Şerif Efendi’nin Layihasının III. Selim Islahatlarındaki yeri” başlığını taşıyan ikinci bölümde ise ilk olarak Defterdar Mehmed Şerif Efendi’nin hayatı anlatılmış ve daha sonra layihada işlenen konular üzerinde durulmuştur. Ayrıca dönemin mali durumu göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye çalışılan layihadaki konular mali, idari ve sosyal alanlardaki düşüncelerin yer aldığı alt başlıklar altında ifade edilmeye çalışılmıştır.

Mehmed Şerif Efendi’nin önerilerinin ıslahatlarda ne gibi etkisi olduğuna dair yapılan genel bir değerlendirme ile bitirdiğimiz sonuç kısmından sonra layihanın transkripsiyonu ve ekler kısmında orijinal metni verilmiştir.

Kaynaklar: Çalışmada kaynak olarak Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi yazma eserler kataloğu İsmail Saib 1 koleksiyonu n: 2003 içerisinde bulunan **Layihaya-yı Şerif Paşa** adlı belge esas kaynak olarak kullanılmıştır.¹

Çalışmada kullanılan bu belgenin yanı sıra bazı eserler de çalışmada temel alınmış ve çalışmaya destek sağlamıştır. Bu bakımdan kullandığımız kaynaklara kısa bir şekilde değinmek yerinde olacaktır. III. Selim dönemin de layihalarla ilgili bahsetmemiz gereken ilk kaynak Ahmet Cevdet Paşa tarafından yazılan “*Tarih-i Cevdet*” adlı çalışmadır. Ahmet Cevdet burada sırasıyla layiha yazarlarını ele almıştır. Bu sıralama şu şekilde verilmektedir:² Koca Yusuf Paşa, Tatarcık Abdullah Efendi, Veli Efendizade Emin Efendi, Salihzade Efendi, Aşir Efendi, Hayrullah Efendi, Defterdar Mehmed Şerif Efendi, Çavuşbaşı Raşid Efendi, Abdullah Berri Efendi, Hakkı Bey, Osman Efendi, Çelebi Mustafa Reşid Efendi, İbrahim Efendi, Rasih Mustafa Efendi, Enverî Efendi, Laleli Mustafa Efendi, Ali Raik Efendi, Mustafa İffet Bey, Suni Efendi, Firdevsi Emin Efendi’yi ele almaktadır. Birinci elden bir kaynak olan bu çalışmada dönem hakkında ve rapor sunan

---

¹ Ayrıca eser çok sathi değişikliklerle matbu olarak TOEM’de “Nizam-ı Devlet Hakkında Mutale’ât” adıyla yayınlanmıştır, sene: 7, s.74.

² Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet Tertib-i Cedid**, 6, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1303, s.7-9.

kişiler hakkında bilgiler bulabileceğimiz gibi "Layihaların hulasaları ve bazı mülahazat" adlı bir kaç sayfalık kısımda layihalar hakkında fikir sahibi olabiliriz.³

Enver Ziya Karal'ın "*Nizam-ı Cedid'e Dair Layihalar*"⁴ adlı çalışması, Stanford J. Shaw'ın "*Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*"⁵ adlı çalışması ve Ergin Çağman'ın "*III. Selim'e Sunulan Islahat Layihaları*"⁶ adlı çalışması da araştırmamıza destek olan diğer kaynaklardır. Karal'ın ve Çağman'ın çalışmaları Mehmed Şerif Efendi'nin layihasıyla diğer layihaları birbiriyle kıyaslamamız açısından bize yardımcı olmuştur. Shaw'ın eseri büyük oranda arşiv materyalleri, Osmanlı Kronikleri ve yerli ve yabancı belge ve eserlerin oluşturduğu kaynaklar çerçevesinde III. Selim dönemine ait en geniş çaplı çalışmalardan birini teşkil etmektedir. Bunların yanı sıra Yavuz Cezar'ın "*Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim dönemi*"⁷ adlı çalışması da layihada bahsi geçen malikâne, esham ve bütçe gibi konularda başvurduğumuz bir kaynak olmuştur.

Osmanlı Kaynaklarında Layihalar: Layiha Osmanlı bürokrasisinde rapor veya taslak türü belgeye verilen addır. Arapça asıllı kelime olan *laiha* herhangi bir konuda görüş ve düşünceyi bildiren metinlerdir. Rapor mahiyetindeki layihalar kendi içlerinde birkaç gruba ayrılır. Bunların arasından en çok bilineni ıslahat layihalarıdır. Bunlar bir konuda düşünülen ıslahatın bir kişi veya daire tarafından kaleme alınmış metni ve belgesidir. Ayrıca bir memuriyet veya teftiş sonrasında tespit edilen hususların kaleme alındığı belgeler, bir mesele hakkında görüş bildiren belgeler, bir kanun veya kanunda yapılacak değişikliğin sebeplerini açıklamak üzere kaleme alınanlar ve taslak olarak hazırlanmış kanunname, nizamname gibi belgeler layiha olarak nitelendirilir.⁸

Osmanlı Devleti'nde yükselme döneminde oluşan aksaklıkları gidermek için devrin düşünürleri, ilim adamları ve tecrübe sahibi devlet adamları görüş ve fikirlerini risale

---

³ Ahmet Cevdet, a.g.e., s.9-14.

⁴ Enver Ziya Karal, "*Nizam-ı Cedid'e Dair Layihalar*", **Tarih Vesikaları**, Haziran 1941-Mayıs 1942, 1 (1-6), Haziran 1942- Mayıs 1943, 2 (7-12).

⁵ Stanford J. Shaw, **Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.

⁶ Ergin Çağman, **III. Selim'e Sunulan Islahat Layihaları**, İstanbul: Kitabevi, 2010, s.XII.

⁷ Yavuz Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi**, 1. Baskı, İstanbul: Alan Yayıncılık.

⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, "*Layiha*", **TDVİA**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, 27, s.116.

şeklinde sunmuşlardır. Ayn Ali Bey, Koçi Bey ve Avni Ömer Efendi gibi devrin bazı önemli kişileri yazdıkları risalelerde olumsuzlukları tespit edip bunları ortadan kaldırmak için ne yapılması gerektiği hususunda açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu risaleler devletin ıslahat girişimlerine temel teşkil etmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kaleme alınmaya başlayan ıslahat risalelerinden Lütfi Paşa'nın Asafnamesi gerçekçi bir ıslahat risalesidir. Bunun yanı sıra XVII. yüzyılda yazılan en ünlü risale ise Koçi Bey'e aittir. Bu Risalede bulunan fikir ve öneriler bizzat padişah tarafından uygulanmıştır. Risaleler kendilerinden sonra gelenlere de örnek olmuşlardır. Bu risaleler de devletin durumu hakkında geniş bilgi verilmesine rağmen öneriler geleneksel kalmıştır.⁹

XVIII. yüzyılda da devlet adamlarının ve dönemin âlimlerinin görüşlerini sunma geleneği devam etmiştir. III. Selim döneminde padişahın isteğiyle kurumlardaki aksaklıkları gidermek için ıslahat layihaları sunulmuştur. Bu layihalar arasında Kazasker Tatarcık Abdullah Efendi, Defterdar Mehmed Şerif Efendi ve Koca Yusuf Paşa gibi bazı kişiler düşüncelerini teferruatlı ve gerçekçi bir şekilde ifade etmeye çalışmışlardır. Sunulan layihalar temel alınarak girişilen ıslahat çalışmaları sonuçsuz kalsa da kendisinden sonra gelecek modern anlamda bir düzenin oluşmasına zemin hazırlamışlardır.

III. Selim'in Layihaları Yazdırmasının Nedenleri: III. Selim, III. Mustafa'nın oğlu olup Fransız ihtilali dönemine denk gelen saltanat devri, Türk kültür ve medeniyet tarihinde, bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Babası döneminde resmi işlerde ve merasimlerde bulunan III. Selim, devlet işlerini öğrenmeye başlamış ve ıslahat düşüncesinin oluşması da bu gezilerin sonuçlarından biri olmuştur.¹⁰ Ayrıca Devletin kötü gidişatının farkında olan III. Selim, babasının yapmak istediği ıslahatların gerçekleşmesini istemiş ve yeri geldiğinde devlet işlerini onunla tartışmıştır. Böylece III. Selim, babasının 1774'te ölümüne kadar görüp öğrendikleri ve aldığı eğitimle gelecek hakkındaki düşüncelerini şekillendirmiştir.¹¹ Bunun yanı sıra III. Selim, yaşadıklarını kendisiyle paylaşan ve tahta geçtiğinde onunla birlikte devleti yeniden canlandırma planları yapan çok sayıda saray hizmetkârının arkadaşlığıyla büyümüştür. “Yaveri Hüseyin Ağa, kâtipi Ebubekir Ratib Efendi, Şakir Ağa, Osman Efendi, Defterizade İzzet Bey, Sırrı Selim Paşa,

⁹ Mehmet İpşirli, “İslahat”, **TDVİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, 19, s.170.

¹⁰ Kemal Beydilli, “Selim III”, **TDVİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, 36, s.4.

¹¹ M. Fatih Salgar, **Üçüncü Selim Hayatı, Sanatı, Eserleri**, İstanbul: Ötüken, 2001, s.14.

Çeşme'deki Osmanlı gemilerinden birinde tayfa olan ve hamisi Gazi Hasan Paşa'nın etkisiyle saraya giren, Safiye Sultan'ın üvey oğlu İshak Ağa bu arkadaşlarından bazılarıdır".¹²

Amcası I. Abdülhamid döneminde, saray adetleri gereğince III. Selim kafes dairesinde tutulmuş ancak bir tür hapis hayatı olmakla birlikte şehzadelerin sıkı bir denetim altında tutulduğu bu yerde kendisine sağlanan rahatlıkla öğrenimine devam etmiştir. Ayrıca arkadaşlarının serbestliğinden yararlanarak yeni açılan okullardan, yabancı elçi ve teknisyenlerle kurduğu ilişkiden dünyada olup bitenden haberdar olmuştur.¹³ Bu sırada Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatına engel olmak için Avrupa'yı tanımak gerektiği inancını taşımış ve ıslahat düşüncesini yönlendirmiştir. Bu sebeple, Fransa Kralı XVI. Louis'le mektuplaşmıştır. Ebubekir Ratib Efendi tarafından yazılan bu mektuplar, Fransız elçisi Choisseul Gouffier ve Şehzadenin adamlarından İshak Bey¹⁴ vasıtasıyla Fransa Kralı'na ulaştırılmıştır.¹⁵ III. Selim bu mektupları "Varisü's-Saltana" ve "Veliahdü's-Saltana" sıfatlarıyla imzalamış, bu unvanı kullanan ilk kişi olmuştur.¹⁶ III. Selim'in İshak Bey'e verdiği mektuplar o dönemdeki düşünce biçimini yansıtan çok önemli ipuçları içermektedir. Hem ıslahat düşüncesinden bahsederek Fransa'dan yardım istemiş hem de Rusya karşısında alınan yenilgilerin öcünü almaktan bahsetmiştir.¹⁷

Bütün bunlar devam ederken I. Abdülhamid, Ocak 1789'da Özi Kalesi'nin Rusların eline geçerek 25.000 sivil Türk'ün katledilmesi haberinden dolayı duyduğu üzüntüyle hastalanarak 6 Nisan 1789 gecesi vefat etmesi üzerine III. Selim Hırka-i Şerif odasında 7 Nisan 1789'da büyük bir merasimle, Osmanlı Devleti tahtına çıkmıştır. Bundan sonra ıslahat planlarını gerçekleştirebilmek için en küçük devlet işleriyle şahsen ilgilenerek işe başlamıştır. Devlet idaresinin iyi işlemesi sebebiyle şehzadelik döneminden beri kendisine sadık olanlara yeni görevler verdiği gibi, ulemanın ve askerlerin gönlünü hoş tutmuştur.

---

¹² Ömer Efendi, Esad Efendi MS 2152 13a-16b rulolarından aktaran: Shaw, a.g.e., s.17.

¹³ Necdet Sakaoğlu, "Selim III", **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, 2, s.517.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Faik Reşit Unat, "Başhoca İshak Efendi", **Bellekten**, Ankara: TTK, Ocak 1965, XXVIII, 109, s.89.

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Tosyalı Ebubekir Ratib Efendi", **Bellekten**, Ankara: TTK, Ocak 1975, XXXIX, 153, s.51.

¹⁶ Fikret Sarıcaoğlu, **Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)**, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav Yayınları, 2001, s.3.

¹⁷ Shaw, a.g.e., s.19.

Ancak bu sıralarda verilen emirlere uymayan tersane emini Selim Ağa ile oğlu Nazif'i idam ettirmesinden dolayı onun zulüm ve istibdat ile işe başladığı ileri sürülmüştür. Tersane emini Selim Ağa'nın işçilerin ücretlerini vermeyerek, onları işlerinden uzaklaştırdığının anlaşılması durumuna istinaden idamların bozgunculuk düşüncesine bir cevap olarak yapıldığı muhtemeldir.¹⁸ Ayrıca 1789 tarihi Osmanlı Devleti'nin en buhranlı dönemlerinden biridir. Tahta çıkmasıyla ağır bir sorumluluk alan III. Selim, devletin içte ve dışta uğraştığı meselelerle karşı karşıya gelmiştir.¹⁹ Osmanlıların Kırım'ı kurtarmak amacıyla girdiği savaşta devlet iki yıldan beri Rusya ve Avusturya ile savaşmaktadır. Ancak savaş devam ettiği sürece köklü bir değişim yapılamayacağından ıslah işi ertelenerek, savaşa eski kurum ve uygulamalarla devam edilmiştir.²⁰

Devam eden savaşlar esnasında yeniçerilerin düzensiz hareketleri, para sıkıntısı yüzünden ulufelerin ve askeri masrafların zamanında karşılanamaması hoşnutsuzluklara sebep olmuştur. İstanbul'da da durum pek iç açıcı değildir. Osmanlılarda her alanda görülen bozukluklar ve düzensizlikler devleti ve halkı zor duruma sürüklemektedir. III. Selim buna karşı mücadeleye başlamış, Babıali'ye gönderdiği bir hatt-ı hümayunda tedbir alınmasını istemiştir.²¹ Sonunda ordudaki ve idaredeki bozuklukları görüşmek ve bir düzen vermek için 16 Mayıs 1789'da, Revan Köşkü'nde bir toplantı yapmıştır. Toplantıda ülkenin sorunları ortaya konulmuş ve bir değerlendirme yapılmıştır. Alınan kararlarla orduda ve idarede gizli kazanç sağlayan ve işinde ehil olmayan kişiler tespit edilip bu durum engellenmeye çalışılmıştır. İçki ve sefahat çok fazla yaygınlaştığından meyhaneler kapatılmıştır. Yabancı mallara karşı gösterilen aşırı ilgi ve özentinin artışı engellemenin için lüks içinde yaşayan devlet adamlarının izlettirebileceği, rüşvet ve adam kayırmayla gelir sağlayanların cezalandırılacağı duyurulmuştur.²²

Bu sırada devletin mali durumu, hala savaşta olan ordunun ihtiyacını karşılayacak nitelikte değildir. Padişahın para tedarik etmek için başvurduğu müsadere usulü ve istikraz teşebbüsü başarısız olmuştur. Bunun yanında altın ve gümüş eşyaların toplanılarak para

---

¹⁸ A. Cevat Eren, "Selim III", **İA**, Eskişehir: MEB Devlet Kitapları, 1997, 10, s.442.

¹⁹ Samiha Ayverdi, **Türk Tarihinde Osmanlı Asırları**, IV. Baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999, s.495.

²⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, 8. Baskı, Ankara: TTK, 2007, 5, s.14.

²¹ Eren, a.g.m., s.443.

²² Salgar, a.g.e., s.18.

döktürülmesi kararına itiraz eden ulemaya karşı III. Selim kendi başına bir miktar para bularak, donanma ve orduya göndermiştir. Buna rağmen hala Rus ve Avusturyalılara karşı yapılan savaşlardan olumsuz haberler gelmektedir. Balkanlarda Tuna boylarındaki çok sayıdaki kale ve şehirlerinin düşüşü büyük üzüntü doğurmuştur. Kafkas cephesinin Ruslara teslim oluşu 1790'ın son askeri başarısızlıkları olmuştur.²³ Bununla birlikte 1790 yılında Osmanlı-Prusya antlaşması çok önemli bir diplomatik başarıdır. Zira 1780'den beri Osmanlı Devleti'yle anlaşmak isteyen Prusya ile antlaşma yapılması önemli bir gelişme olup Avrupalı devletlerle siyasi ve diplomatik ilişkiler daha sağlam temeller üzerine oturtulmaya başlanmıştır.²⁴ Bundan sonra imzalanan 1791 Zıştovi Antlaşmasıyla Avusturya savaştan çekilmiş ve 14 madde üzerine imzalanan bu antlaşma "tarihin son Türk-Alman savaşını" bitirmiştir. III. Selim Avusturya'nın savaştan çekilmesiyle, Rusya ile yapılan savaşın kazanılacağına ümit etmiş ancak düzeni tamamen bozulmuş olan ordu, düşmanla mücadeleyi sürdüreceği durumda olmadığından dolayı bir an önce barış yapılmasını talep etmiştir. Bu karar bütün ordu ve devlet adamlarının imzaladığı ortak bir dilekçeyle III. Selim'e bildirilmiştir. Böylece III. Selim barış yapılmasını kabul ederek 1792'de Rusya ile Yaş Antlaşması'nı imzalamıştır. Savaşların sonucunda Osmanlı Devleti'nin ümidi kırılmış, Kırım'ın geri alınamamasının yanı sıra yeni topraklarda kaybedilmiştir. Osmanlı ordularının geriliği, zayıflığı bütün çıplaklığı ile ortaya çıktığı gibi devlete yeniden düzen vermenin ve ciddi bir ıslahat yapmanın gerekli olduğu düşüncesi doğmuştur.²⁵ Bundan sonra Osmanlı Devleti, Napolyon'un 1798'de Mısır'a saldırmasına kadar ve Avrupa'nın Fransız İhtilalinden doğan savaşlarla meşgul olmalarından dolayı, 6 yıllık bir barış dönemine girmiştir. III. Selim bu dönemi değerlendirerek yapmayı planladığı ve döneme adını veren Nizam-ı Cedid ıslahatlarına başlamıştır.²⁶ Eski kurumların yeni gelişmelere cevap verememesi sebebiyle III. Selim tecrübe, ilim ve tekniğinden faydalanmak istediği Avrupa'yı daha iyi tanımak zorunluluğunu duymuştur. Bu sebeple Avusturya ile yapılan anlaşma gereğince Viyana'ya elçi olarak giden Ebubekir Ratib Efendi'nin yazdığı sefaretname ıslahatların en önemli dayanağı olmuştur. Burada Avrupa devletlerinin askeri teşkilatı ve diğer kurumları hakkında bilgi verilmiş, ilerlemelerini sağlayan şartlar üzerinde durulmuş ve Osmanlı Devleti'nin ilerlemesi ve

---

²³ Enver Ziya Karal, **Selim III'ün Hatt-ı Humayunları**, 2. Baskı, Ankara: TTK, 1999, s.31.

²⁴ Eren, a.g.m., s.444.

²⁵ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s.20.

²⁶ Karal, **Selim III'ün Hatt-ı Humayunları**, s.47.

genişlemesi için bu şartları yerine getirmesi gerektiği ileri sürülmüştür.²⁷ Dolayısıyla Ebubekir Ratib Efendi'nin raporları ıslahat programlarında önemli bir yer alır. Ayrıca Ratib Efendi'nin eseri Nizam-ı Cedid karşıtlarının sürdürmeye çalıştıkları eski düzeni eleştirdiği gibi Avrupa'daki yeni düzenin Osmanlıda uygulanması gerekliliğini savunmuştur. Bu haliyle eserde Avrupa'daki yeni düzenin ülke idaresinde sağladığı kolaylıklara değinilerek reformların zorunluluğu meşrulaştırılmak istenmiştir. Ebubekir Ratib Efendi'nin yanı sıra diğer Osmanlı elçilerinin Avrupa'da topladıkları bilgiler İstanbul'da uygulanan ıslahatların yönünü belirlemiştir.²⁸ Ancak Osmanlı yeniliklerinde ve ıslahatlarında öncü devlet Fransa olduğu gerçeğini de unutmamak lazımdır.²⁹

Islahatların sadece askeri bozukluğun giderilmesi için değil devletin diğer kurumlarındaki düzeni sağlamak için yapılması gerektiğine inanan III. Selim devlet adamlarının görüşlerine müracaat etmeyi uygun bulmuştur. Bu suretle başta Sadrazam Koca Yusuf Paşa olmak üzere, devletin ileri gelenleri ve tanınmış kişilerinden düşüncelerini bir layiha ile bildirmeleri istenmiştir. "Nizâmat-ı devlete dair layihalar" tabiri ile bütün fikirler bir rapor halinde toplanmıştır.³⁰

---

²⁷ Enver Ziya Karal, "Ebu Bekir Ratib Efendi'nin "Nizam-ı Cedit" Islahatında Rolü", **5. Türk Tarih Kongresi Ankara 12-17 Nisan 1956 Kongreye Sunulan Tebliğler 9. Seri No 5**, Ankara: TTK, 1960, s.355.

²⁸ Fatih Yeşil, **Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi Ebubekir Ratib Efendi (1750-1799)**, 1. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s.2.

²⁹ Ercüment Kuran, **Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleleri**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/135, 1997, s.52.

³⁰ Eren, a.g.m., s.446.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LAYİHA YAZARLARI VE YAPILAN ISLAHATLARA GENEL BİR BAKIŞ

III. Selim tahta geçtiği ilk günden itibaren, devletin nasıl kurtarılacağı konusunda aynı düşünceye sahip olduğu ve güvendiği kişileri çevresinde toplamış ve ıslahatçı kadroyu oluşturmuştur. Bu kadro Nizam-ı Cedid'in itici gücü ve belkemiğidir. Bunların bazıları Selim'in şehzadelik döneminde yanında bulunan arkadaşı, hizmetkârı ya da sırdaşı olmuş, bazıları da tahta çıkmasından sonra idari ya da askeri kurumlardaki genç ve düşük düzeyli memurlar arasından zekâsı ve iyi niyetiyle göze çarpan ve ıslahat çabasında yer almasının uygun olacağı düşünülen kişilerdir. Birkaçı ise devlet kurumlarında uzun süredir hizmette bulunmuş, yerleşik düzenin kurtarılması için ihtiyaç duyulan değişimin gerekliliğini kavrayan tecrübeli ve yaşlı kişilerdir. Bu kişiler Batı'yı güçlendiren şeyin, doğru biçimde uygulandığı takdirde, Doğu'yu da canlandırabileceği fikrini sultanla paylaşmaktadırlar.

1.1. Dönemin Önde Gelen Islahatçı Kadroları

Çelebi Mustafa Reşid Efendi, ıslahatçıların en önemlisi III. Selim'in hizmetkârıdır. 1793-1798 yılları arasında, Nizam-ı Cedid ordusunun topçu ve piyade ocaklarının yeni silah ve teknikleri benimsemesinde görev aldıktan sonra defterdarlığa atandı. Her zaman III. Selim'in en yakın arkadaşı ve ıslahat girişimlerinin arkasındaki güç olarak kaldı. İngiltere'ye ilgi duyar ve Osmanlı dış ve askeri politikasında İngiliz isteklerinin kabul edilmesi gerektiğini savunurdu.³¹

Küçük Hüseyin Paşa, saraya III. Selim'in hizmetkârı olarak girmiş daha sonra Gazi Hasan Paşa'nın yerine Kaptan-ı Derya olarak atanmıştır. III. Selim'in güvenini

---

³¹ Shaw, a.g.e., s.115.

kazanarak I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'la evlenmiştir. İslahat düşüncesinde diğerlerine göre daha radikal görüşler savunmuştur.³²

Yusuf Ağa, valide sultanın yaveridir. Eski askeri birlikleri rahatsız etmemek için ölçülü kararlar alınmasını öne süren bu kişinin düşüncelerine III. Selim değer vermektedir. Yusuf Ağa yenilik muhalifi olmamasına rağmen, onu şiddetle savunanlara siyasi nedenlerle muhalefet ettiği için muhafazakâr kanadın lideri olarak ün yapmıştır. III. Selim Yusuf Ağa ve destekçilerini yenilikçilere karşı kullanabilmek düşüncesiyle ortadan kaldırmamıştır. Bu durum Osmanlı sultanlarının çeşitli siyasal grupları bölerek kendi amaçlarına uygun biçimde kullanma taktiğinin bir göstergesidir.³³

Mahmud Raif Efendi, Reisülküttab Mehmed Raşid Efendi'nin gözetiminde yükselmiştir. 14 Ekim 1793 yılında İngiltere'ye gönderilen ilk elçi Yusuf Ağâh Efendi'nin sırkatibi olarak atanmıştır. 1800-1805 yılları arasında Reisülküttab olarak görev yapan Mahmud Raif, artık sultanın dış ilişkiler danışmanı başdanışmanı ve İstanbul'daki elçi ve teknokratların ana irtibat noktasıydı. Fakat en önemli işlevi gayri resmiydi. Kurulda diğerlerine göre daha az etkili olmasına rağmen, Osmanlı yönetici sınıfı arasında Batı'daki teknik gelişmeleri yayma, bu sınıfın desteğini alma çabasının lideriydi. Sırkatibi olarak İngiltere'de bulunduğu süre içerisinde yaşadıklarını sefaretname haline getirmiştir. Bu sefaretname üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yolculuk ve Londra'ya varış, ikinci bölümde İngiltere'nin idari durumu, sonuncusunda da Londra şehri tasvir olunmuştur. Bu sefaretname Mahmud Raif'in batı kültürünü benimsemiş bir zihniyete sahip olduğunu göstermektedir. Mahmud Raif, Batı'daki kitapları Türkçeye çevirerek Batılı yaşam tarzını ve fikirlerini Osmanlı yönetici sınıfı arasında yaymıştır. İngilizlere yakınlık duymasından ve onları taklit etmesinden dolayı kendisine İngiliz Mahmud Efendi denmiştir. Sultanın emriyle askerlere Avrupa tarzı üniforma giydirmeye çalışmasından dolayı öldürülmüştür.³⁴

Ebubekir Ratib Efendi, Zıştovi Barışı'nın yapıldığı sırada Silistre'de bulunan orduda yeniçeri kâtibi olarak görev yapmaktadır. Sultanın emriyle Viyana'ya elçi olarak

---

³² Shaw, a.g.e., s.116.

³³ Shaw, a.g.e., s.117.

³⁴ Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, Ankara: TTK, 1968, s.178; Shaw, a.g.e., s.118; Mehmed Alaaddin Yalçınkaya, "Mahmud Raif Efendi as the Chief Secretary of Yusuf Ağâh Efendi, The First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador to London (1793-1797)", **OTAM** 5, 1994, s.385-434.

gitmiş, 1792’de geri döndüğünde bir rapor sunmuştur. Dönüşünde önce Cizye muhasebecisi, sonra baş muhasebeci, 1793 sonlarında şikk-ı salis defterdarlığı ile birlikte Zahire Nazırlığı, 1795 ve 1796 tarihleri arasında reisülküttaplık yapmıştır. Ağustos 1796’da azledilerek Rodos’a sürülmüş, 1799’da idam edilmiştir.³⁵ Raporu, Zıstovi Barışı’ndan sonra sultana sunulan ıslahat tasarılarından ziyade, talebe istinaden hazırlanmış bir büyükelçilik raporudur.³⁶ Rapor, Ratib Efendi’nin Avusturya’da geçirmiş olduğu 227 günlük süre de gözlemleyerek elde ettiği fikirleri içermektedir. Kendisinin Risale olarak adlandırdığı bu eser, Avrupa müesseselerini anlatan 500 büyük sayfadan oluşmaktadır.³⁷ Ratib Efendi’ye göre, Avrupalılara yetişmek zorunda bulunan Osmanlı Devleti’nin, onlardan seçme suretiyle alınacak, kanun ve nizamlara mahalli ihtiyaç ve şartların gerektirdiği hususları ve bilgileri katarak, kendisine mahsus ayrı bir Nizam-ı Cedid meydana getirmesi lazımdır.³⁸

İbrahim Nesim Efendi, eski bir baş defterdarın oğludur. III. Selim’in Osmanlı yönetici sınıfına köle olarak girmeyen birkaç yakın arkadaşından biriydi. Acımasız kişiliği ve ıslahatları gerçekleştirmekteki kararlılığı nedeniyle “gizli sıtma” lakabıyla anılan İbrahim Nesim, Hazine’ye çekidüzen vermiş ve İstanbul Tersanesi’nin müdürlüğünü yapmıştı.³⁹

Mehmed Raşid Efendi, divan kâtiplerinden birinin oğludur. Eğitimi beylikçi kaleminde çırak olarak almış ve 1786’da kalemin müdürü olmuştur. 1787’den sonra 1798’de ölümüne kadar üç kez reisülküttaplığa getirilmiştir. Bu dönemler arasında imparatorluk cephaneliğin müdürü olarak görev yapmış, gemi yapımı, gemicilerin işe alınması ve eğitim konularında önemli ıslahatlarda söz sahibi olmuştur.⁴⁰

Arabacızade İbrahim Efendi, Hotin’de bir imamın oğlu olup, babasının ölümünden sonra Arabacıbaşı Mehmed Ağa’nın annesi tarafından büyütülmüştür.

---

³⁵ Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, s.155.

³⁶ Shaw, a.g.e., s. 128.

³⁷ Karal, “Ebu Bekir Ratib Efendi’nin “Nizam-ı Cedid” Islahatında Rolü”, s. 350; Unat **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri** adlı eserinde sayfa sayısını 490 olarak vermiştir.

³⁸ Tayyib Gökbilgin, “Nizam-ı Cedid”, **İA**, Eskişehir: MEB, 1997, 9, s.310; Yeşil, a.g.e., s.32-51.

³⁹ Shaw, a.g.e., s.120.

⁴⁰ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, “Türk Diplomasisinin Modernleşmesinde Reisülküttab Mehmed Raşid Efendi’nin Rolü”, **The Journal of Ottoman Studies-Osmanlı Araştırmaları XXI**, 2001, s.109-134.

Babiali'nin çeşitli dairelerinde çalışarak 1793'de serhalifeliğe, bir yıl sonrada mektubiliğe kadar yükselmiştir. Birkaç yıl sadrazamın yaveri ve sultan Selim'in kız kardeşi Beyhan Sultan'ın sekreteri olarak hizmet etmiş, bu sayede sultanın kurullarında söz sahibi olmuştur.⁴¹

Tatarcıkzade Abdullah Efendi, III. Selim'in en yaşlı destekçisidir. Bir ulema mensubunun oğlu olan Tatarcıkzade, III. Selim iktidara gelmeden önce Kudüs, Kahire ve Mekke'de kadılık yapmıştır. 1789'da Sultan Selim'in ordusunda kadı olarak hizmet etmiş, 1790'da Anadolu kazaskerliği ve 1796'da Rumeli kazaskerliği yapmıştır.⁴²

Bu kurulun başına devrin ilim adamlarından Rumeli Kadısı İsmail Paşazade Seyyid İbrahim İsmet Bey getirilmiştir. İsmet Bey oluşturulan 72 maddelik Nizam-ı Cedid ıslahatlarının uygulanması hususundaki endişelerini dile getirerek, padişahın bu durumda vazgeçmeden cesaretle yürümesi gerektiğini ileri sürmüştür. III. Selim, İsmet Bey'in söylediklerini doğru bulmuş, ıslahat konusunda kararlı olduğunu komisyonun vereceği kararların uygulanmasında daima yardımcı olacağını belirtmiştir.⁴³

1.2. Nizam-ı Cedid Layihalarını Hazırlayan Ekip

Islahatları hazırlayan ve yöneten başkaları olsa da, yukarıda bahsettiğimiz bu kişiler değişimin liderleri, en güçlü ve etkili savunucuları olmuşlardır. Bu kişiler ne yapılmasına karar veren ve devletin kurullarından geçirilen yeni mevzuatı hazırlayanlardır. Bu kişilerden Mustafa Reşid Efendi, Tatarcık Abdullah Efendi ve İbrahim Nesim Efendi, III. Selim'in devlet adamlarından ıslahat hakkındaki düşüncelerini sunmalarını istemesi üzerine Divan'a layihalarını sunmuşlardır. Layiha sunan diğer kişiler ise; o dönem ikinci kez sadrazam olarak hizmet eden ve layihalar hulasa olmadan önce azl olunan devlet yöneticilerinden Koca Yusuf Paşa, o dönemin zenginlerinden ve sadrazamlardan meşhur Veli Efendizade Emin Efendi, meşhur sadrazamlardan Salihzade Efendi, dönemin Rumeli kazaskeri ve 1798-1800 yılları arasında şeyhülislamlık yapacak olan Aşir Efendi, saray

⁴¹ Shaw, a.g.e., s.121.

⁴² Besim Özcan, "Tatarcık Abdullah Efendi ve Islahatlarla İlgili Layihası", **Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. İbrahim Yarkın'a Armağan XX5/1**, Ankara, 1987, s.56; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., s.8.

⁴³ **Vaka-ı Cedid**, Yayla İmamı Tarihi ve Yeni Olaylar, Baskıya Hazırlayan: Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, t.y., s.60.

tabiplerinden olan ve sonraları Anadolu ve Rumeli kazaskerliği yapan Hafız Hayrullah Efendi, reisülküttab iken çavuşbaşığa atanan Mehmed Raşid Efendi, Zıştovi ve Yaş görüşmelerinde görev alan reisülküttab Abdullah Berri Efendi, Moralı Osman Efendi diye bilinen ve defterdar olup Osmanlı mali sistemine dair bilgisiyle bilinen tersane emini Hacı Osman Efendi, Rikab-ı Hümayun kethüdalığından ayrılmış ve Rusya’da Büyükelçilik yapan Rasih Mustafa Efendi, uzun yıllar hazinede görev yapmış olan Laleli Mustafa Efendi, dönemin saray mutfağının şefi Mustafa İffet Bey, sonradan vezir olan Defterdar Mehmed Şerif Efendi, sonradan vezir olan Mehmed Hakkı Bey (Paşa), meşhur tarihçilerden ve önemli hazine görevlerinde bulunan Enveri Efendi, Defter Emini Ali Raik Efendi, Beylikçi Suni Efendi, Zıştovi ve yaş görüşmelerinde ikinci temsilci olan ve raporu sunduğunda Tezkire-i Evvel görevinde bulunan Firdevsi Emin Efendi, Fransız Topçu Subayı Brentano, İsveç elçiliği memurlarından M. D’Ohsson’dur. Bunlardan başka çeşitli konularda yazı sunan başkaları da vardır. Ancak bahsettiğimiz kişilerin hazırladıkları layihalar daha geniş kapsamlı, dil ve anlam olarak ayrıntılıdır. Layihalar, Koca Yusuf Paşa’nın ikinci sadrazamlığı sırasında istenmiş, takdimi ve incelenmesi ise yeni sadrazam Melek Mehmed Paşa zamanında (1792-1794) olmuştur.⁴⁴ Böylece sunulan layihalarla birlikte 24 Şubat 1793 tarihi Türk tarihinde önemli bir devreyi başlatmıştır.

Layihaların üzerinde hemfikir olduğu bazı hususlar söz konusuydu. Askeri alandaki bozulma ocaklardaki geleneksel kurallara uyulmamasından kaynaklanmaktaydı ve sorunun üstesinden ancak bunların canlandırılmasıyla gelinebilirdi. Kimin askeri hizmeti ifa edecek kapasiteye ve isteğe sahip olduğunu, kimin bulunduğu mevkide sadece o mevkiinin nimetlerinden nasiplenmek için durduğunu tespit etmek için askeri ocaklar teftiş edilmeli, uygun niteliklere sahip olmayanlar ayıklanmalı, bunların yerini genç yaşta itibaren birer savaş uzmanı ve cesur asker olarak yetiştirilecek gençler alınmalıydı. Katı bir disiplin için askerler kışlada toplu halde tutulmalı ve başka bir işte çalışmalarını yasaklanmalıydı. Tercihen bu askerler her daim düzenli eğitime ve askeri hizmete hazır olabilmelerini teminen bekâr olmalıydılar.⁴⁵

Layihaların hemen hemen tümünde göze çarpan konu, ordudaki belli başlı mevkilerin nitelik ve tecrübeye bakılmaksızın en yüksek fiyatı verene satılmasıydı. Bunun

---

⁴⁴ Ahmet Cevdet, a.g.e., s.7-9; Shaw, a.g.e., s.122-124.

⁴⁵ Shaw, a.g.e., s.132.

sonucunda orduda eğitim ve hizmete hazır asker de kötü bir idare altında bulunmaktaydı. Askerler hazine tarafından gönderilen maaş ve erzakın tamamına ya da büyük çoğunluğuna el koyuyor, hatta daha da ileri giderek ocak içindeki hastalık ve ölümleri bildirmeyip, boşalan mevkiler için gönderilen maaşları kendileri almaya devam ediyorlardı. Bunun sonucunda da kâğıt üzerinde kayıtlı görülen askerlerden çok azı savaş zamanında toplanabiliyor, toplananlarda isyankâr, disiplinsiz, kaçmaya meyilli oluyorlardı. Genel olarak layihalarda sadece ehil ve dürüst subayların atanması ve atama karşılığında verilen ücretlerin kaldırılması, bu koşulların düzeltilmesine yönelik ilk tedbir olarak öneriliyor ama bunun nasıl olacağı tartışılmıyordu.⁴⁶

Askeri nitelikli olmayan tavsiyelerde ise çoğunluk, önemli mevkilerin ehil olmayan kişilerce işgal edildiğini, yolsuzluk ve kayırmacılığın arttığını, hükümetin eskisi kadar etkin olamadığını kabul etmekteydi. Çözüm önerileri eski kurallara bağlı kalınması ve yolsuzluklara engel olunması yönündeydi. Atamalarda alınan ücret ve rüşvetin kaldırılması memurların tebaayı ve devleti soyma ihtiyacına son verecekti. Atama ve terfilerde sınav sisteminin oluşturulması kayırmacılığı sona erdirecek ve en iyilerin seçilmesini sağlayacaktı.⁴⁷

Layihalar hem Osmanlı sistemini tarif etmesi, hem de yazarların görüşlerini, daha modern ancak sınırlı bir şekilde ortaya koyması, geleneğin bakış açılarını etkileme derecesi ve Osmanlı sisteminde kişinin konumunu sergilemesi bakımından oldukça ilgi çekicidir. Layiha sahipleri kendi konumları ve çıkarları doğrultusunda belirsiz bir üslup benimsemişlerdir. Bunun tek istisnası olarak, Tatarcık Abdullah Efendi'nin raporu görülür.⁴⁸ Bununla birlikte Defterdar Mehmed Şerif Efendi'nin layihası da muhteva açısından Abdullah Efendi'ninki ile aynı derecede gösterilebilir.

---

⁴⁶ Shaw, a.g.e., s.132.

⁴⁷ Shaw, a.g.e., s.145.

⁴⁸ Shaw, a.g.e., s.125.

Tablo 1: Layiha Yazarları ve Layihalarının İçeriği

No	Kişi Adı	Askeri Islahat Fikri	Mali Islahat Fikri	İdari Islahat Fikri	Sosyal Islahat Fikri
1	Koca Yusuf Paşa	Askeri düzen, top ve humbaracı ocağı, harp malzemeleri	Tımar ve zeamet, rüşvet, mübaaya işlemleri	Vezalet görevleri, nüfus sayımı, ayan ve derebeylerin durumu	—
2	Tatarcık Abdullah Efendi	Askeri düzen; humbaracı, lağımıcı ve topçu ocağı; donanma-ı hümayun, tımar sistemi	Para tağşişi, gümrüklerde düzenlemeler, zahire ihtiyacı, masrafların azaltılması ve cizye düzeni, malikâne ve esham sistemi	Anadolu ve Rumeli eyaletleri ile vezirlerin ve mir-i miranın tayin şekilleri; zulmün kaldırılması	İlmiye sınıfının düzeltilmesi
3	Defterdar Mehmed Şerif Efendi	Askeri düzen; topçu, arabacılar ve lağımıcı ocağı; donanma-i hümayun, tımar sistemi	Malikâne ve esham sistemi, tımar ve zeamet, zahire ve yerli kulu yevmiyesi, vakıf gelirleri, maden gelirleri, bütçe gelirleri	Devlet memurluklarına atamalar, ayan tayini ve zulmün kaldırılması	Vakıf sistemi
4	Çavuşbaşı Mehmed Raşid Efendi	Askeri düzen, cebeci ve topçu ocağı	Asker yevmiyesi	—	—
5	Abdullah Berri Efendi	Askeri düzen	Asker yevmiyesi	—	—
6	Mustafa Reşid Efendi	Askeri düzen	Asker yevmiyesi	İdarede birlik ve beraberlik düşüncesi	—
7	Rasih Mustafa Efendi	Askeri düzen, topçu ocağı	Esamilerin durumu	—	—
8	Laleli Mustafa Ağa	Askeri düzen	Asker yevmiyesi	—	—
9	Mustafa İffet Bey	Askeri düzen	Asker yevmiyesi	—	—
10	Mehmed Hakkı Bey	Askeri düzen, topçu, cebeci ve arabacı ocağı, humbaracı ve lağımıcı ocakları	Asker yevmiyeleri, zahire gelirleri	Vezir ve ayanların seçimi	—
11	El-hac İbrahim Efendi	Askeri düzen, humbaracı ve lağımıcı ocağı, harp malzemeleri (barut), donanma-i hümayun	Yerli malı kullanımı, maden gelirleri, para tağşişi, vergi gelirleri, narh ve esar sistemi, bütçe gelirleri	Vezir ve valilerin atanması, tahrir sistemi, vergi sistemi	—
12	Enveri Efendi	Askeri düzen; cebeci, topçu ve top arabacıları ocağı	Tımar sistemi, asker yevmiyeleri (ulufe alım satımı)	Vezir tayini ve görevlere ehil kişilerin getirilmesi	—

Tablo 1'in devamı

No	Kişi Adı	Askeri Islahat Fikri	Mali Islahat Fikri	İdari Islahat Fikri	Sosyal Islahat Fikri
13	Ali Raik Efendi	Ocakların nizamı	Mühimmat ve zahire, hazine	Eşkya zulümlerinin bastırılması	---
14	Beylikçi Suni Efendi	Ocakların ve askerinin düzeltilmesi	Yerli malı kullanımı, Asker yevmiyesi	Devlet görevlilerinin fazlalığı	---
15	Firdevsi Emin Efendi	Topçu ocağı	Zahire ihtiyacı	Rüşvet ve iltimasın kaldırılarak görevlere ehil kişilerin getirilmesi	---
16	Veli Efendizade Emin	Asker düzeni	---	---	---
17	Salihzade Efendi	Asker tayini, topçu ocağı	Asker yevmiyesi	---	---
18	Aşir Efendi	---	Asker yevmiyesi	---	---
19	Hayrullah Efendi	---	Asker yevmiyesi	---	---
20	Moralı Osman Efendi	Topçu ocağı	Asker yevmiyesi	---	---
21	Brentano	Harp usulleri, asker düzeni, topçu ocağı, hendese ilmi, donanma-ı hümayun	Asker yevmiyesi	---	---
22	M. d'Ohsson	---	---	---	---

Layihaların yazılması, ordu Silistre sahrasında emredildi. Bu yüzden Devlet adamlarının bir kısmı orduda bulunuyordu. İstanbul'da olanlar ise ordunun durumuyla yakından ilgiliydi. Bu sebepten dolayı layihaların içeriğinde çoğunluk olarak askeri konular üzerinde durulduğu görülmektedir.⁴⁹ Dolayısıyla layihalar hakkında yapılan incelemelerin ağırlık noktasını da askeri konular oluşturmaktadır. Diğer alanlar da yapılan araştırmaların ise daha kısa ele alındığı görülmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki bir devletin varlığını sürdürebilmesi için bütün alanlarda zamanın gelişmelerini takip etmek, değişimle birlikte ilerlemek gerekmektedir. Ana konumuza geçmeden önce yapılan ıslahlara değinmekte yarar vardır.

⁴⁹ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s.62.

1.3. Layihalarda Ele Alınan Başlıca İslahat Konuları

Layihalarda çoğunlukla askeri sorunlar üzerinde durulduğu görülmektedir. Bununla birlikte ocakların kötü durumuna değinilmesine rağmen, ocakların tamamen kaldırılması lehinde fikir yürütülmemiştir. Kendi başına birer güç durumunda olan bu ocaklara karşı mücadele başlatmak mümkün olmadığına göre, bunların ıslah edilerek faydalı hale getirilmeleri düşünülmüştür.⁵⁰ Mevcut askeri ocakların düzenlenmesi, Avrupa usulünde yeni bir ordu kurulması, savaş teknik müesseselerinin düzenlenmesi alınan kararlardır. Avrupa tarzında düzenli ve eğitilmiş ordu kurma girişimleri devletin merkezileşmesine, bürokratik kadrolarının nitelik kazanmasına ve genişlemesine yol açmış ve merkezi otoritenin güçlenmesini sağlamıştır.⁵¹

Alınan kararlarla birlikte tımar ve zeamet erbabından savaşlara katılmamış olanların tımar hakları alınıyor ve bu hakkın, merkez ve sancaklarda, vazifelerini layığı ile yerine getirenlere verilmesi mecburiyeti getirilmiştir.⁵² Kuruluş ve yükselme dönemlerinde yapılan, askere ve devlete kazanç sağlayan savaşların etkisini kaybetmesi ve maaşların zamanında ödenmemesi üzerine yeniçerilerin savaşçılığı bırakıp esnafılık yapmaları bu ocağın bozulmasına sebep olduğu gibi yeniçerilerin kendi halkının başına bela olmasına da yol açmış ve yeniçeriler iki işli insanlar durumuna gelince talim diye bir şey kalmamıştır. Bununla birlikte ateşli silahların önem kazanmasıyla yoğun ateş karşısında durabilmek için talim yapılması gerekiyordu. Bu olmadığından dolayı yeniçeriler savaşta yararlılık gösteremedikleri gibi, savaştan kaçıyorlardı. Bu sebeple Yeniçeri ocağı için haftada birkaç gün mecburi eğitim ve öğretim konulmuş ve bu ocakta yapılacak ıslahatın uygulanmasında çok dikkatli davranılmıştır.⁵³ Ayrıca Humbaracı, lağımçı, arabacı ve topçu ocaklarına mensup olanların bundan sonra, İstanbul'da oturmaları, düzenli talim ve terbiye görmeleri alınan kararlar arasındaydı. Bununla birlikte, adı geçen ocaklar ordunun teknik sınıflarını teşkil edeceklerdi. Ocaklara rica, şefaet ve iltimas ile er alınmayacak, erler evlenemeyecek, erlerin ve subayların terfilerine, sanatlarında gösterecekleri bilgi ve kabiliyet esas teşkil

---

⁵⁰ Besim Özcan, "Sultan III. Selim İslahat Hareketleri (Nizam-ı Cedid)", **Türkler 12**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.673.

⁵¹ Kemal Beydilli, "Nizam-ı Cedid", **TDVİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, 33, s.175.

⁵² Eren, a.g.m., s.446.

⁵³ Özcan, "Sultan III. Selim İslahat Hareketleri (Nizam-ı Cedid)", s.673.

edecek, bunun için hendese ve ateş sanatı bilgisi ile savaş eğitim ve öğretimi kendileri için mecburi olacaktı.⁵⁴

III. Selim diğer taraftan Nizam-ı Cedid ordusunun kurulması için çalışıyordu. Ancak yeniçerilerin isyan etme olasılığına karşı yeni ordu ilk önce bostancı ocağına bağlı bostancı tüfenkçisi adı altında kurulmuştur. 1793'te çıkarılan bir kanunla bu askerlerin önce Kâğıthane'de talim ve terbiye görmesi kararlaştırılmış, 1794'te Levent Çiftliği'ne nakledilmiştir. Bu ocak için hazırlanan kanunnameye göre ilk teşkilat, subayları dâhil olmak üzere 1.602 kişiden ibaret olacak ve 12 bölüğe ayrılacaktı. Levent Çiftliği'nden öğretmenler gönderilerek taşra teşkilatı da kurulacak, böylece mevcut yavaş yavaş 12.000'e çıkarılacaktı. Kanunda, ocağa alınmadan terfiye, maaş ve yevmiyeden kılık kıyafete, cephanesinden mehterhânesine ve subayların durumuna kadar bütün konular teferruatıyla yer almıştır.⁵⁵ 1796 yılında da Nizam-ı Cedid, Anadolu⁵⁶ ve Rumeli'de uygulandı. Anadolu'da Konya, Kayseri ve Ankara gibi büyük merkezlerde yeni teşkilat kuruldu ve başına Karaman valisi Kadı Abdurrahman Paşa getirildi. Anadolu'daki teşebbüslerin yanı sıra, İstanbul'da, Levend Çiftliği'nden ayrı olarak, bir de Üsküdar ortası oluşturulmuş ve buraya kısmen Kadı Abdurrahman Paşa'nın yetiştirdiği talimli askerden getirilmiştir.⁵⁷

Bunların yanı sıra donanma da perişan bir haldedir. Tersanelerin çoğu çalışmadığı gibi gemi yapımı da çok düşmüş ve gemilerin üstünde ve içinde savaşa yaramayan kulübel ve bölmeler yapılmasından dolayı mevcut gemiler işe yaramaz hale gelmiştir. Ayrıca kaptanlar deniz harp tekniğini bilmedikleri gibi bu kaptanlıklar çok kere para ile elde edilirdi. Deniz erleri, tarlasından zorla alınmış köylüler ile sokaklardan toplanmış başıboşlar ve dilencilerden oluşuyordu. Dolayısıyla Osmanlı denizciliğinde düzensizlik, hırsızlık, cehalet, ihmaller ve hamiyetsizlik baş göstermişti. Bu durumu engellemek için Küçük Hüseyin Paşa görevlendirilmiş ve denizcilik işleri bir kanunnameye bağlanmıştır. Bundan sonra yapılan sınavlarla ehliyetsiz kaptanlar görevden alınmıştır. Deniz erleri için muayene ile alınma ve öğretim ile yetiştirilme metodu kabul edilmiş ve Fransa ve İsveç'ten

---

⁵⁴ Gökbilgin, a.g.m., s.312.

⁵⁵ Özcan, "Sultan III. Selim Islahat Hareketleri (Nizam-ı Cedid)", s.674.

⁵⁶ Anadolu'da kurulan ortalar hakkında bkz. Sipahi Çataltepe, "III. Selim Devri Askeri Islahatı Nizam-ı Cedid Ordusu", **Osmanlı** 7, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.245.

⁵⁷ Gökbilgin, a.g.m., s.313.

mühendisler getirilmiştir. Tamamen veya kısmen çalışmaz durumda olan 15 tersane faaliyete geçirilmiş, bu tersanelerden 45 parça gemi yapılmıştır. Dönemin sonlarına doğru Türk donanması gelişme göstermiştir.⁵⁸ Ayrıca 1795'te Deniz Mühendishanesinde bir inşaiye dairesi açılmıştır. Burada öğrenciler gruplar halinde hesap, hendese, resim ve gemi resimleri dersleri gördükleri gibi, Cuma günleri hoca nezaretinde gemi inşa edilen tezgâhlara gidip gemi yapımı hakkında bilgilendirilmişlerdir. Yine bu yılda gemi hocalarına mahsus harita ve seyr-i sefain fennini öğrenmek için bir kurs açılarak harita ve gemi idaresi hakkında derslerin okutulmasına başlanmıştır.⁵⁹ 1804'te çıkarılan bir kanunname ile de tersane ve donanma işlerinde girişilen reform hareketlerinin daha planlı bir şekilde ele alınması sağlanmıştır. Nitekim kanunname gereğince teşkil edilen bahriye nezareti ile Kaptan Paşa'nın vazifeleri birbirinden ayrılarak yeni görevleri belirlenmiştir. Bu kanunname ile kurulan Umur-ı Bahriye Nezareti görevine eski Paris sefiri Esseyid Ali Efendi tayin edilmiştir.⁶⁰

Bütün bu askeri reformları gerçekleştirebilmek için Batıdan alınan desteğin sonucu olarak Osmanlı ülkesinde sayıları hızla artan askeri danışman ve teknik adamların toplumdaki soyutlanması imkânsız hale gelmiş, bunlar maaşlı yabancılar olarak kalmışlardır. Böylelikle farklı bir toplumla bilgi alış-verişine giren Osmanlı toplumu arasında oluşan yakınlık sayesinde Osmanlı insanı ilk kez Batılıların tavırlarını yaklaşım tarzlarını ve dünya görüşlerini merak ederek bilgi sahibi olmaya çalışmışlardır. Ayrıca Batıdan alınan destekle birlikte öğrenim, okuma ve kişisel temasla Batı uygarlığının birçok yönüne aşina olan, en az bir batı dili bilen kara ve deniz kuvvetlerinde çalışan gençlerden oluşan bir grup ortaya çıkmıştır. Bu sosyal grup Batıyı yeni ve daha iyi metotlar öneren bir rehber olarak kabul etmiştir.⁶¹

Layihâ yazarlarının değindiği diğer bir konu devletin idari yapısıdır. Hükümet emirlerine, padişah fermanlarına uymayan eyaletlerin ortaya çıkmasıyla merkezi otorite zayıflamıştı. Kuzey Afrika'daki beylerbeylikleri, iç idarelerinde tam bir otorite

---

⁵⁸ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s.66.

⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara: TTK, 1988, s.509.

⁶⁰ Özcan, "Sultan III. Selim Islahat Hareketleri (Nizam-ı Cedid)", s.675.

⁶¹ Gül Akyılmaz, "III. Selim'in Dış Politika Anlayışı ve Diplomasi Reformu Çerçevesinde Batılılaşma Siyaseti", **Türkler 12**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.662.

kazandıkları gibi, bu durum, daha küçük ölçüde diğer eyaletlere de dağılmıştı. Balkanlarda ise eşkıyalık artmış, emniyet kalmamıştı. Kasabalarda ortaya çıkan ayanlar Anadolu ve Rumeli’de geniş çevrelere hâkim olmaya başlamışlardı. Bilhassa Rumeli’de büyük nüfuz kazanan ayanlar merkezi otoriteyi iyice sarsacak hale gelmişti. III. Selim devlet idaresinin bu şekilde olmasından vezirleri sorumlu tutuyordu. Bunların çoğu vali olarak görev almak suretiyle gelirlerinin çoğunu korur, buldukları illeri iltizam olarak ellerinde tutar, yıllık vergi gelirlerinin belli bir kısmını hazineye gönderir ve topladıkları vergilerden kâra geçmeye çalışırlardı.⁶² Ayrıca valilerin tayininde liyakat ve ahlak aranmaz olmuştu. Rüşvet, iltimas, hatır ve gönül tayinde kural halini almıştı. Görev alan bir vali, tayin için harcadığı parayı halktan almaya çalışırdı. Ayrıca valilerin sık sık yer değiştirmesi masraflarını artırıyordu. Bunların yanı sıra belediye başkanları ve muhtar konumunda olan ayanlar halkı sömürdükleri gibi adaleti sağlayan kadılar da halka zulm ediyorlardı.⁶³ Bu durum layihaların çoğunda devletin yükselmesi ve çökmesinde idarecilerin rolünün büyük olduğu, devletin iyi idareciler zamanında güç ve kuvvetini koruduğu, ancak özellikle son zamanlarda idaredeki gevşeklikten dolayı devletin çökmeye yüz tuttuğu şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. İdaredeki zaaftan yararlanan mansıp sahiplerinin zulmünün arttığına işaret eden yazarlar, devlet idaresinde önemli rolleri bulunan vezirler ve mirî miranın durumları hakkında da bilgi vermeye çalışmışlardır. Zulmün kaldırılması, vezaret kanunnamesinin yeniden ele alınmasını tavsiye edilmiş, son zamanlarda halka yüklenen ağır vergilerin adil bir şekilde düzenlenmesinin zaruri olduğu ifade edilmiştir.⁶⁴

Bu öneriler dikkate alınarak yapılan idari ıslahatlara göre, Anadolu ve Rumeli yirmi sekiz sancağa bölünmüş, vezirlerin sayısı da buna göre tespit edilmiştir. Ehliyetsiz, derebeyi ve kökeni bilinmeyen kimselere vezirlik verilmemesi, devletin güvenini kazanmış tecrübeli kimselerden vezir tayini 1793’de çıkarılan Derbeyan-ı Nizam-ı Hal ve Vüzera-i Nizam ve Mirî Miran-ı Kiram adlı bir kanunname ile sınırlandırılmıştır. Vezirleri seçme hakkı, yalnız padişah ve sadrazama bırakılmış, vezirlerin memuriyet yerlerinde en az üç ve beş yıl kalmaları uygun görülmüştür. Kazalarda ayanların eskiden olduğu gibi halk tarafından seçilmesi ve bu seçime valilerin müdahale etmemesi kural tutulmuştur.⁶⁵ Ayrıca

---

⁶² Shaw, a.g.e., s.227.

⁶³ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s.70.

⁶⁴ Özcan, “Tatarcık Abdullah Efendi ve Islahatlarla İlgili Layihası”, s.61.

⁶⁵ Özcan, “Sultan III. Selim Islahat Hareketleri (Nizam-ı Cedid)”, s.676.

kadınların görevlerini liyakatle sürdürmeleri için de gerekli tedbirler alınmıştır. Kadınlar hastalık ve ihtiyarlık gibi mazeretleri olmadıkça memurluk yerlerine gitmemelik etmeyecekler, arpalıklarına gönderecekleri naipleri namuslu kimselerden seçeceklerdir. Kadınlara alınan hizmetkârlar sınava tabi tutulacak, hiçbir surette halka zulüm ve eziyet yapılmayacak, yapanların isimleri kadı defterinden silinerek yerine uygun bir kişi tayin olunacaktır. Bu şartlara uymadıkları takdirde meslekten çıkarılacakları gibi ağır cezalar da verilecektir.⁶⁶

III. Selim Osmanlı Devletini içinden kemiren irtikâp ve irtişa ile de mücadele etmek için, “ref’-i idiye ve hediye ve rüşvet ve şuru’-i nizâm” adı altında bir kanun çıkarmıştır. Ayrıca şahısların eline geçen yetim mallarının muhafazasının teminine çalışmış ve hiçbir suretle yetim mallarına dokunulmamasına dair emirler çıkarmıştır. Bunun yanı sıra halkın devlet kapılarındaki işlerinin süratle görülmesi, memurların resmi yazılarda dile özen göstermeleri, yanlış mana ve tabirler yüzünden halkın zarara uğratılmaması tembih olunmuştu. Umumi kalkınmaya rehberlik etmesi gereken ilmiye sınıfının ıslahı da ele alınan diğer bir meseledir. Eğitim alanında da köklü değişiklikler yapılmasıyla birlikte 1792’de Kumbarahane 1794’de ilk Türk teknik okulu olan Mühendishane-i Berr-i Hümayûn kuruldu. Bu okulların kurulmasında yabancı uzmanlardan özellikle Fransızlardan geniş ölçüde faydalandığı gibi Türk bilginleri de riyaziye, hendese, istihkâmcılık gibi fen bilgilerine ait dersler vermişlerdir.⁶⁷ Bu okullar için özel bir kanunname hazırlanmış ve Fransızcanın mecburi ders olarak okutulması kararlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra padişah, ordu ve donamanın işine yarayacak önemli kitapların Türkçeye çevrilmesine ve bastırılmasına önem verilmiştir. Bu durum Türk dilinin bir bilim dili durumuna gelmesi yolunda önemli hareketlerdendir.⁶⁸ Sağlık alanında da bir tıp okulu açıldığı gibi ayrı bir deniz sağlık hizmeti kurulmuştur. Avrupa tıp kitapları Türkçeye çevrilmiş, Avrupa’dan kitap ve araç-gereç alınmıştır. O dönemde yaygın olan veba salgınını önlemek için ilk kez bir karantina düşüncesi yerleşmiş ve ilk düzenli devlet sağlık hizmetinin de temelleri atılmıştır.⁶⁹

---

⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı**, Ankara: TTK, 1965, s.256.

⁶⁷ Eren, a.g.m., s.447.

⁶⁸ Karal, **Osmanlı Tarihi**, s.67.

⁶⁹ Özcan, “Sultan III. Selim Islahat Hareketleri (Nizam-ı Cedid)”, s.680.

III. Selim'in büyük hizmetlerinden biri de, Avrupa'da daimi elçilikler açmış olmasıdır. O zamana kadar Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri ve bunların kendi aralarındaki siyasi münasebetleri hakkındaki görüşleri İstanbul'da bulunan yabancı devletlerin daimi elçiliklerinden divan-ı hümayun tercümanları vasıtası ile alınan bilgiye dayanmaktaydı. III. Selim zamanında ise, çoğunluğu Fener beylerinin adamları olan bu tercümanların devlete sadakatle hizmet etmemelerinden dolayı, devletin dış siyaseti bozulmakta ve birçok devlet sırrı açığa çıkmaktaydı. Bu sebeple III. Selim, 1793'de Avrupa'da daimi elçiliklerin kurulmasına ait gerekli muameleleri tamamlamıştır.⁷⁰ İlk defa Avrupa devletleri arasında geçerli olan diplomatik kural ve ilkeler Babıali tarafından benimsenmiş, Yusuf Agâh Efendi Avrupa'da açılan ilk ikamet büyükelçiliği için Londra'ya tayin edilmiştir. Bu sayede Osmanlı Devleti Avrupa'yı ve oradaki her türlü siyasi, iktisadi, kültürel ve sosyal gelişmeleri yakından takip edecekti. Ayrıca Babıali'nin başlattığı reform hamlesinde, İngiltere'nin, Fransa ve Avusturya ile birlikte bir model ülke olarak seçildiğinin belirtileri bu zamanda net bir biçimde gözlenebilmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin diplomasi alanında İngiltere'yi örnek ülke olarak seçtiği, sonraki uygulamalarıyla anlaşılmıştır.⁷¹ Daha sonra, Agâh Efendi'nin elçiliği örnek alınarak, Esseyid Ali Efendi Fransa'ya, İbrahim Afif Efendi Avusturya'ya, Giritli Ali Aziz Efendi Prusya'ya, daimi elçi olarak gönderilmişler ve topladıkları bilgilerle yaptıkları incelemeleri kaydetmişlerdir. Böylece III. Selim zamanında, Türk siyasi tarihi için mühim birer kaynak olan sefaretnameler meydana getirilmiştir. Bu elçilikler sayesinde, Osmanlı Devleti Avrupa camiasına fiilen dâhil olmuş bulunuyordu. Bu döneme kadar Osmanlı siyasetinde bütün Hristiyan dünyasındaki devletlerarası münasebetlerde siyasi farkların mevcut olabileceği pek bilinmiyordu. III. Selim bu yeni teşkilatı ile Avrupa devletlerinin siyasi görüşlerine oldukça vakıf olmuş ve Avrupa denge siyasetinden faydalanarak, kendi devrinde başarılı sayılabilecek bir harici siyaset takip etmiştir.⁷²

---

⁷⁰ Eren, a.g.m., s.448.

⁷¹ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü", **Osmanlı** 6, Ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.685.

⁷² Eren, a.g.m., s.448.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEFTERDAR MEHMED ŞERİF EFENDİ'NİN LAHİYASININ NİZAM-I CEDİD İSLAHLARINDAKİ YERİ

2.1. Mehmed Şerif Efendi'nin Hayatı ve Layihası

Bu isim kaynaklarda Şerif Mehmed Paşa şeklinde de geçmektedir. Zaim Ağa'nın oğlu olup Şubat 1748'de doğmuştur. Kalemden yetişerek 1771-72'de arabacılar kâtibi olarak hacedan mesleğine girmiştir. Sonra ruzname-i sani, Haremeyn muhasebecisi ve defterdar mektupçusu ve Ekim-Kasım 1779'da teşrifatçı olup Aralık 1779'da kethüda kâtibi olmuştur. Aralık 1790'da orduda defterdar-ı şikk-ı evvel olmuştur⁷³. Nisan 1793'de yürütmekte olduğu şikk-ı evvel defterdarlığı görevinden alındı⁷⁴. 1794 Nisanında bütün baruthanelerin merkezi olarak kurulan baruthane nazırlığına getirilmiştir. Şerif Efendi, Bakırköy baruthanesinde iyi ve kaliteli barut yapılmasını sağlamış, cami, padişah kasrı ve daha birçok bina yaptırarak burayı büyük bir tesis haline getirmiştir⁷⁵. Şerif Efendi bu görevden sonra baş muhasebeci, 7 Aralık 1794'de kethüda-yı sadr-ı ali görevine atanmıştır.

Nisan-Mayıs 1795'de ruzname-i evvel, Kasım-Aralık 1795'de ikinci defa kethüda-yı sadr-ı ali ve baruthane nazırı olmuştur. 7 Ağustos 1798'de görevden alınarak defter emini, 14 Nisan 1799'da rikâb-ı hümayun defterdarı, 1799-1800'de tersane emini ve Temmuz-Ağustos 1801'de Mısır Defterdarı olmuştur. Husrev Paşa ile geçinemeyip Eylül 1802'de istifa etmiştir. Ardından vezirlikle Cidde ve Habeş valisi olmuştur. Eylül-Ekim 1803'de vefat etmiştir. Sadık, doğru, cömert ve güler yüzlü olarak tanımlanır. Çok paraya sahip olmasına rağmen ev idaresinde savurgan olmasından dolayı güçlüklerle geçinebilmiştir.

---

⁷³ Mehmed Süreyya, "Şerif Mehmed Paşa", *Sicill-i Osmani V*, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996, s.1589.

⁷⁴ V. Sema Arıkan, *III. Selim'in Sırkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruzname*, Ankara: TTK, 1993, s.122.

⁷⁵ Özcan, "Sultan III. Selim İslahat Hareketleri (Nizam-ı Cedid)", s.675.

Oğlu Said Siret Bey'dir. Bunun oğulları Nihad Bey ile Küçük Şerif Paşa'dır. Torunlarından biri de Avni Efendi'dir⁷⁶.

Defterdar Mehmed Şerif Efendi layihasının giriş kısmında, ordunun Silistre'de bulunduğu sırada III. Selim'in devlet nizamını kuvvetlendirmek için, devlet ileri gelenlerinin tecrübelerinden yararlanmak maksadıyla, onlardan devletin düzeni hakkındaki görüşlerini kaleme almalarını istediğini açıklamaktadır.⁷⁷ Ahmed Cevdet Paşa, Mehmed Şerif Efendi'nin layihası hakkında Şu önemli bilgileri bize nakletmektedir.⁷⁸

Defterdar Şerif Efendi muahharen vezir olan meşhur Şerif Paşa'dır mufassal ve meŐruh bir layiha kaleme almıştır ki Tatarcık Abdullah Efendi'nin layihası gibi bunun dahi aslı manzûr ve mtlaa-gzar fakir olmuştur.

Layihada mevcut olan diğer konular Őyledir:

1. Malikâne ve esham sisteminin durumu ve yapılması gerekenler (v.2a/b-3a)
2. Tımar rejiminin düzeltilip ıslah edilmesi (v.3a/b)
3. Vakıf ve Hayratların durumu ve yapılması gerekenler (v.3b-4a/b)
4. Defterdarların görevi, hazine defterleri ve hesap tutma yöntemleri, zahire ihtiyacının karşılanması konusunda öneriler (v.5a/b-6a/b)
5. Madenlerin işletilmesi (v.6b-7a)
6. Kış askerinin oluşturulması (v.7b-8a/b)
7. Sefer için ayrılacak bütçe ve askerın savaş masraflarının karşılanması (v.9a/b-10a/b)
8. Askere alınacakların seçimi (v.11a)
9. Topçu ocağının düzeni (v.11b-12a)
10. Donanmanın ıslahı (v.12b-13a)
11. Her kazaya bir ayan tayin edilmesi ve reayanın durumu (v.13b-14a/b-15a)

---

⁷⁶ Mehmed Süreyya, a.g.e., s.1589.

⁷⁷ Şerif Paşa Layiha 1206, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Kütüphanesi, Yazma Eserler Kataloğu, İsmail Saib 1 Koleksiyonu, 2003, v.1b.

⁷⁸ Ahmed Cevdet, a.g.e. s.8.

Sonuç kısmında ise alınacak olan kanunlara uyulması konusunda fetva verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Şayet bu gerçekleşmezse, yapılmak istenen düzenin faydalı olmayacağını ve manevi zarar vereceğini dile getirmiştir (v.15b).

2.2. Layiha-yı Şerif Paşa'ya Göre Tavsiye Edilen Mali İslahatlar

Mehmed Şerif Efendi'nin layihasını incelediğimizde, III. Selim tahta çıktığı zaman, mağlubiyetlerle biten savaşlar ve içeride hiç eksik olmayan karışıklıklar yüzünden, devletin mali bakımdan sıkıntı içinde bulunduğu görülmektedir.⁷⁹ Dolayısıyla ıslahat çalışmalarıyla birlikte mali alandaki sıkıntıyı giderecek önlemler alınmaya çalışılmıştır.

Mehmed Şerif Efendi defterdar olması sebebiyle devlet işlerinin düzelmesini, diğer rapor sunan kişilerin aksine, hazineye bağlamıştır. Raporu ne için ele aldığını layihasının giriş kısmında şöyle açıklar:⁸⁰

Bin iki yüz altı şenesi mâh-ı Muharrem'inde Ordû-yi Hümâyûn Silistre Sahrası'nda iken Otâğ-ı Hazret-i Âsafî'de çâker-i kemînelerine irâe buyurulan Hatt-ı Hümâyûn kerâmet-makrûnun hakaik-i iştimâli nizâm-ı umûr-ı devlete dair herkesin mütâlaâtı kaleme alınub ba'de cümlesi birden ittifâk-ı ukul-i selime ile temyiz ve tahkik ve kavânin-i cedide vaz'ıyla fi-mâ düstûr-ül-amel tutulması murâd-ı hümâyûn olduğunu ve şimdiden şürû' ve mübâşeret olunması tenbihâtını şâmil olduğundan gayri bu bâbda hadd ve vazife aranacak ve kimseye tahtie olunacak olmayub herkes din ü devlete nâfi'-i âdd ittiği mütâlaâtını kaleme alub ba'dehû maddeler icmâl ve ihtisâr üzere yazılmağa kangisi pesendide buyurulur ise cemî' müteferriâtı ve lazım olan şurût ve kuyûdu âlâ-vech-ül-tafsîl tekrar kaleme alınmak iktizâ' ider.

Daha sonra “*düşmana galebe ve zafer ve sefer dahi asker ve mühimmat ve zahireye ve bunlar dahi hazineye tevakkuf eylediği cümleye malumdur*” ifadesi ile galibiyet, zafer ve seferlerin asker, mühimmat ve zahireye bağlı olduğunu ve bunların da hazineyi ilgilendiren bir durum olduğunu dile getirmiştir.⁸¹ Devletin bütün kurumlarının düzgün bir şekilde işleyebilmesi ve güçlü kalabilmesinin en temel taşlarından biri olan hazinenin sağlam olması gerektiğini yansıtan bu düşünce ile Mehmed Şerif Efendi önemli bir konuya dikkati çekmiştir. Aynı şekilde III. Selim'in yeni bir düzen kurma isteğini tetikleyen Ebubekir Ratib Efendi'nin görüşlerinde de ekonominin sağlam olmasının devletin bekası için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ratib Efendi ziraat ve ticaretin ülke içi zenginliği ve nüfusun

⁷⁹ Yusuf Akçura, *Osmanlı Devletinin Dağılma Devri*, 4. Baskı, Ankara: TTK, 2010, s.4.

⁸⁰ Şerif Paşa Layiha, v.1b.

⁸¹ Şerif Paşa Layiha, v.2a.

refah içinde olmasını sağlayacağını savunmuştur. Böylece huzur içinde yaşayan zengin bir toplum güçlü ve daimi bir orduya sahip olacaktır.⁸²

Bu döneme kadar mevcut olan hazine, merkezi hazine, tımar alanları ve padişah hazinesinin oluşturduğu bir denge üzerine kurulmuş ve bu denge, sistemin iyi çalışabilmesi için gerektiği anlarda küçük oynamalar yapılarak korunmuştu.⁸³ Sistemin iyi işlediği dönemlerde, Osmanlı maliyesinde herhangi bir sıkıntı baş gösterdiğinde, bu üç ögenin sistem içindeki rol ve ağırlıkları ile küçük müdahalelerle sıkıntılar geçitirilebiliyor ve denge yeniden kuruluyordu. Ancak XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu sıkıntıların boyutları büyümeğe ve bunların peşi sıra yapılan ayarlamaların da dozu artmaya başlamıştı. Bu gibi ayarlamalarda dozun kaçırılması mevcut sistemdeki dengenin bozulmasına sebep olmaktaydı. Zira devletin siyasi, askeri ve idari organizasyonu ile büyük bir uyum içerisinde görünen bu sistem, 1645'te Girit savaşlarıyla başlayan uzun ve masraflı savaş dönemi ile birlikte aksamaya başlamıştı. Dolayısıyla bu aksaklıklar mevcut mali sistemin mantığını yani savaşların her zaman kazanılması ve masrafların karşılanması yönündeki düşünceleri temelden sarsmıştır.⁸⁴ Bundan sonra merkez hazinesi masrafları karşılamakta zorlanmış ve işlevini kaybetmeye başlamıştır. Bundan önceki zamanlarda merkezi devlet hazinesi olan Hazine-i Amire, gelirlerin toplandığı ve kararlaştırılmış kanunlarla mahallerine sarf edildiği bir işlev görmektedir.⁸⁵ Bu hazine büyük olmadığı gibi hazineye ülke içinde oluşan ve tahsili gereken tüm vergi gelirleri girmez yalnız havass-ı hümayun adı verilen yerlerden tahsil olunan gelirler girerdi.⁸⁶ Yönetim sorumluluğu sadrazam ve defterdara ait olmakla birlikte devletin iktisat ve maliyesi bu hazineyi ilgilendirirdi.⁸⁷ Hazine-i Amire'nin gelirleri ile merkezde yeniçeri ve sipahilere verilen ulufeler, cülus bahşişleri, askeri ve sivil yöneticilere tahsil olunan ödenekler, harp gemileri, tersanenin masrafları karşılanır; gelirlerden artan para cami, medrese, köprü, han, hamam

---

⁸² Yeşil, a.g.e., s.229.

⁸³ Yavuz Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy dan Tanzimat'a Mali Tarih)**, İstanbul: Alan Yayıncılık, Mayıs 1986, s.28.

⁸⁴ Cezar, a.g.e., s.29.

⁸⁵ Arzu Tozduhan Terzi, "Osmanlı Hazinesi", **Türkler 10**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.893.

⁸⁶ Cezar, a.g.e., s.28.

⁸⁷ Ahmet Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, Birinci Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları, Kasım 1985, s.35.

gibi yatırımlara harcanırdı. Havass-ı hümayun hasılatı ise sarayın ihtiyaçları için kullanılırdı.⁸⁸

Hazine-i Amire'nin mukataa, cizye ve avarız olmak üzere üç gelir kaynağı vardı. Mukataalar yaklaşık bir ifade ile genellikle özel teşebbüs tarafından işletilen kamu iktisadi ve mali kurumlarıydı. Zamanla bozulan mali durumu düzeltmek için bu mukataalar malikâne adı altında satılmaya başlanmıştır. İlk defa 1645'de gündeme gelen bu sistem maliyenin artan nakit ihtiyacının baskısı altında iltizamla işletilen mukataaların malikâne haline getirilmesiyle başlamıştır. Bu sistemde mukataa gelirleri muaccele adında birer peşin ve müeccele adında her yıl ödenecek taksitler karşılığında özel kesime ömür boyu kullanması için satılmaktadır.⁸⁹

Sistemin amacı, sık sık değişen mültezimlerin mümkün olduğu kadar fazla kar sağlamak uğruna tahrip ettiği vergi kaynağını canlandırmak ve devam ettirmek üzere değişmez bir mültezimin tasarrufuna bağlamaktı. Ayrıca Osmanlı çiftçisi, artan ölçüde nakdileşen vergileri ödemek için pek çok zaman borçlanmak zorunda kalıyordu. Kendisine gerekli olan tohum, hayvan ve krediyi icabında temin edecek bir koruyucu bulamadığı hallerde tefecilerin eline düşerek bütün mülkünü ve neticede çiftçilik hüviyetini kaybetme tehlikesi mevcuttu. Bu tehlikeye karşı oldukça tesirli olan tımar sistemi geriledikçe, köy ve kasaba tefecisinin elinden çiftçiyi kurtarmak Osmanlı düzeninin önemli bir problemi haline gelmiştir. Bu problemi çözmek amacıyla uygulamaya konulan malikâne sistemi, nakdi ekonominin yeni şartlarına uyumlu hale getirilmiş şekli ile tımar ve iltizam usullerinin birbirine karıştırılması gibi kabul edilebilir.⁹⁰

Bir vergi kaynağının malikâne olarak satılabilmesi için onun bir mukataa statüsünde olması, yani merkezi hazineye ait olan gelir kaynaklarından biri durumunda olması gerekiyordu. Bu özelliği tam yansıtan bir ifade olarak bunlar için miri mukataa terimi kullanılırdı. Miri mukataalar havası hümayuna dâhil, başka deyişle tımar alanları

---

⁸⁸ Erdoğan Öner, **Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Mali İdare**, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 2005, s.171.

⁸⁹ Ahmet Tabakoğlu, "Klasik Dönemde Osmanlı Ekonomisi", **Türkler 10**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.671.

⁹⁰ Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009, s.107.

dışında kalan gelir türleriydi. İşte hazine-i Amire ancak bu tür gelir kalemlerini malikâne olarak özel kişilere satabilirdi.

Malikâne mukataalar konusunda Mehmed Şerif Efendi, mukataaların mahlûl olunca yeniden satılmayıp, bunların darphane tarafından idare edilmesini önermiştir. Ona göre Darphane tarafından idare edilen mukataalar Enderun ve Birun halkından hak edenlere verilmelidir.⁹¹ Bu mukataaların yıllık faizinin yani karlarının ne kadar olduğunun hesaplanarak, hasılat düzeyi ve karları belli olunca söz konusu kişilerden yıllık karın altı senelik bir peşinatının tahsil olunmasını ve gerekirse peşinatını bir süre içinde vermek suretiyle tecil edilmesiyle gelir sağlanmasının uygun olacağını ifade etmiştir. Ayrıca Mehmed Şerif Efendi malikânenin verilme nedenini açıklarken herkesin kendi bağ ve bahçesi gibi malikânesini mamur etmeye çalışıp idaresi altında bulunan kişilere tohum dağıtarak memleketin günden güne verimli hale getirilmesinin amaçlandığını dile getirmiştir. Ancak asker içinde olan bozukluğun amaçlanan durumu etkilediğini ve daha fazla veren mültezime yardım edilmesiyle bütün mülkün devletin eline geçmediğini ifade etmiştir. Ayrıca mukataat faizinin devlet tarafından zapt olunmayıp peşinat ile halka satılmasının zararlı olduğunu söyleyen Şerif Efendi, duhan ve emtia gümrüklerinin hisseleriyle, mahlûl olan yerlerin, cebelülerin ve *kasr-ı yed*⁹² vergilerinin ne kadar olduğunun hesaplanmasıyla zararın belli olacağı kanaatindedir. Defterdar, malikâne beratının devlete kalan yer ve vergilerden kalemlere verilen haraç ve gelirlerin iltizam fermanlarından aşırı olmamak üzere tayin olunup rütbe ve derecelerine göre herkese hassa verilmesinin mümkün olacağını belirtmiştir.⁹³

Sorunun çözümü bu kadar kolay değildi. Çünkü söz konusu mukataaların bazıları, malikâne olarak satılmanın ötesinde bir de eshama bağlanmıştı. Dolayısıyla eski düzene dönülecekse esham sahiplerini hükümsüz bırakmak gerekiyordu ve bu kolay değildi. Mukataaların eshamından elde edilen faiz doğrudan doğruya merkezi hazineden ödenmek durumunda kalındığından, bu durum merkezi hazineyi kaldıramayacağı büyük bir yük altına alırdı. Öte yandan bir süreden beri devam eden uygulamadan ötürü, eskiden havass

---

⁹¹ Şerif Paşa Layiha, v.2a.

⁹² Kasr-ı yed esham alım ve satımlarında peşinatın yüzde onuna tekabül eden bir vergi türüdür.

⁹³ Şerif Paşa Layiha, v.2b-3a.

olan bu gibi mukataaların ve eshamının artık belli bir piyasası oluşmuş yeni değerler kazanmış ve merkezi hazinenin önemli gelir kaynaklarından biri haline gelmişlerdi.⁹⁴

1775 yılından itibaren uygulanmaya başlayan esham sisteminde, yalnızca yıllık kârın paylar halinde “ber-vech-i malikâne” satışı söz konusudur. Bu sistemde yıllık faiz önce belli sayıda paylara bölünürdü. Her bir paya düşen yıllık kâr hesaplanır ve paylar belli bir bedel karşılığında satılırdı. Kişi bedel ödeyerek aldığı payın karşılığını her yıl birkaç taksit halinde devletten tahsil etmeye hak kazanmış olurdu. Onun bu hakkı ölümüne kadar devam ederdi. Ancak kişinin bedel olarak ödediği para, payın diyelim ki beş katıysa, kendisinin gerçek kâra geçip ek gelire kavuşması ancak altıncı yıldan itibaren mümkün olacaktı. Ömrü ne kadar uzun olursa kendisi o oranda kârlı olacaktır. Ölüm halinde pay devlete geçecek ve gerekirse yeni bir bedel mukabilinde yeniden başkalarına satışa sunulabilecektir. Esham sisteminin karışık yönleri de vardır. Sistem eshamın kişiler arasında alım-satımına da izin vermektedir. Bu izin kayd-ı hayat koşulu ile satılan eshamın, kişilerin ortalama ömür süresine bağlı olarak, belli bir süre sonunda tekrar devlete dönmesini geciktirici ve hatta engelleyici bir olgudur. Böylece hazine, kişiler arasında devamlı el değiştiren ve geri gelmeyen payların yeniden satışı imkânından yoksun kalacaktır. Devlet buradan doğacak kaybını telafi etmek için kişiler arası esham alım-satımını *kasr-ı yed* resmi adı altında bir vergiye bağlamıştır. Ayrıca esham sahipleri de sınırlı bir savaş vergisine tabi tutulmuştur.⁹⁵

Mehmed Şerif Efendi eshamın da satışının durdurulup, darphanece idare edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ona göre devletin eshamdan zarar ettiği açıkça bellidir. Duhan ve emtia gümrüklerinin hesaplanmasıyla zararın belli olacağı kanaatindedir.⁹⁶

XVIII. yüzyılın sonunda merkezi hükümetin harcamalar üzerinde neredeyse hiçbir denetimi kalmamıştı. Modern anlamda merkezi bir bütçe yoktu. Osmanlı mali sisteminde her idari birim ve kalemede, uygun gördüğü harcamaları yapabilmesi için özel hazine gelirleri tahsis edilirdi. Bu gelirler yetersiz olursa, ilgili hükümet dairesinin amirlerine mutad ödemeleri yapabilmeleri için hazineyi ödeme yükümlülüğü altına sokan bono verme

---

⁹⁴ Cezar, a.g.e., s.66.

⁹⁵ Cezar, a.g.e., s.79-80.

⁹⁶ Şerif Paşa Layiha, v.2a.

yetkisi tanınmıştı. Her dairenin mali işlemlerini denetlemeye yarayan geleneksel araçlar işlevsizleşmişti. Hazine ve divan bu bonoların verilmesini etkin bir biçimde denetleyemiyordu ama ödeme yükümlülüğü altına girmeye devam etmekteydi. Her yılın başında gelirlere ilişkin bir bütçe yaparak harcamaları buna göre tespit etme uygulamasına gidilmemekteydi. Devletin toplam gelir ve giderlerinin ne kadar olduğunu kimse bilmemekteydi.⁹⁷

Bu konuda Mehmed Şerif Efendi, defterdarların görevleri, hazine defterleri ve hesap tutma yöntemleriyle ilgili önerilerde bulunur. Ona göre devletin belirli gelir ve masrafı meydana çıkarılıp, iki defter halinde yazılmalıdır ve bu defterler mühürlü bir şekilde defterdar olan kişide durmalıdır. Bu defterlere gelir ve giderden arta kalan ya da bunların eksik olması durumunun kaydedilmesini dile getirmiştir. Defterlerin bir sureti padişah hazinesinde bulunmalı, hazinede artma veya azalma olduğunda hazineyi yazmak için baş muhasebeci ve malikâne halifesi geldiğinde, herkesin önünde defter açılıp mevcut belgeler yerli yerine kayıt olunmalıdır. Bundan sonra devletin gelir ve gideri karşılaştırılıp eksik ya da fazla olan şeyler özet halinde padişah huzurunda bildirilmeli ve özet baş muhasebeye kayıt olunmalıdır.⁹⁸ Bundan sonra Mehmed Şerif Efendi şöyle bir açıklama yapmıştır: “*bu takrib ile Devlet-i Aliye'nin masârîf-i muayyenesinden katı çok bir lüzum şeyler ve ocaklılar ve masârîf-i beyhudeler meydana çıkub tenzil kabul itse gerekdir*”. Bu ifade ile birlikte Mehmed Şerif Efendi böyle bir yöntemin, birçok gereksiz masrafı da peşinen önleyebileceğini ve tasarrufa olanak vereceğini ayrıca dile getirir.⁹⁹ Onun bu son düşünce ve önerisi Osmanlı maliyesine daha gelişmiş bir bütçe kavramı getirmesi açısından önemlidir.¹⁰⁰

Mehmed Şerif Efendi, hazineye giren çıkan her şeyin kaydedilmesiyle devletin belirli masraflarının, ocaklıların masraflarının ve boş masrafların meydana çıkartılıp azaltılabileceğini dile getirmiştir. Ona göre böyle bir düzenden sonra ne kadar gizli kazanç varsa ortaya çıkacaktır. Ayrıca artık devlete fayda sağlamayan yerli neferlerin, bir cemaatin birkaç akçe yevmiyesi ve senelik ne kadar maaşı varsa, cemaat ağasının bunları tımar ve

---

⁹⁷ Shaw, a.g.e., s.226.

⁹⁸ Şerif Paşa Layiha, v.5a.

⁹⁹ Şerif Paşa Layiha, v.5b.

¹⁰⁰ Cezar, a.g.e., s.148.

zeamet gibi kendine aldığından bahseden Mehmed Şerif Efendi, ocaklılar içindeki yolsuzluğun serhadlara da yayıldığını dile getirmiştir. Bundan dolayı mahlûl olan yerli kulu yevmiyesinin yarısı hazineye verilirken, yarısı da Rusya karşısında olan serhadların ağa, zabitan ve neferatına verilmelidir. Bu düşüncesini şöyle ifade eder:¹⁰¹

Yerlü neferâtı namına olan Devlet-i Aliye'nin askerinden kat'a faide kalmayub bir cemâatin birkaç akçe yevmiyesi ve senevi ne mikdar mevâcibi var ise ol cemâatin ağası bayağica tımar ve zeâmet gibi ekl ü bel idüb neferâtının vücudu yoktur bu sene ser-haddı böyle değil iken biraz müddetden berü âleme sâri olan fesâd bunlara dahi sirâyet idüb sair kal'alar ne şekil ise bunlar dahi öylece olmuşdur binâen fi-mâba'd mahlûl olan yerlü kulu yevmiyesinin nısfı hazine-mande ve nısfı Rusya Devleti mukabilinde olan ser-haddların ağa ve zabitan ve neferâtına alet-tertib terakki tevcih olunarak.

Bununla birlikte Mehmed Şerif Efendi sırayla ağaların yevmiyelerinin 240 akçe, zabitanın yevmiyesinin 180 akçe ve neferatın yevmiyesinin ise 120 akçe olarak verilmesi gerektiğini önermiştir. Böylece sefer olduğu zaman bunlardan olan hazine malları ne kadar olmuşsa hesaplanıp düşman karşısında olan serhadlara 120şer akçe yevmiye ile nefer yazılmasının mümkün olacağını öne sürmüştür. Mahlulatin saklanması içinde 10 akçede bir akçe haber verilme görevi için ücret verilmesini uygun görmektedir. Mehmed Şerif Efendi bütün ocakların, serhadların, mukataat ve gümrüklerin ve yerli kullarının esamilerinin deftere kaydedilmesini ve bundan sonra da padişahın emri olmadıkça bir akçe dahi verilmemesini dile getirmiştir. Deftere kayıt olunan mallar ve zahire ihtiyaçlarının gerektiği zaman hesaplanıp sadrazama bildirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰² Hazineye daima bir senelik zahire ihtiyacının hazır bulunmasına da değinen Mehmed Şerif Efendi, tersane içinde gerekli malların yedekte bulunması, israf var ise halledilmesi gerektiğini belirtmiştir. Arpa eminlerine akçe verilmeyip akça verilmesinin ve ayrıca mutfak, arpa, tersane eminleri defterdarlarının vs. eminlik ve nezaret vakitlerinde maharetleri ortaya çıkarıldıktan sonra uzun zaman görevden alınmayarak devam etmelerinin maliye hazinesine büyük katkı yapacağını da üstüne durulması gereken önemli bir konu olduğunu dile getirmiştir.¹⁰³

Mehmed Şerif Efendi, Memalik-i Mahruse'de olan tımar ve zeamet ashabının, koruyucu tımarların, lağımcıların ve humbaracıların sefer ve muhafaza hizmetinde faydası kalmadığını dile getirmiştir. Mahlûl olan zeamet ve tımar zapt ve iltizam olunup, elde

¹⁰¹ Şerif Paşa Layiha, v.5b.

¹⁰² Şerif Paşa Layiha, v.6a.

¹⁰³ Şerif Paşa Layiha, v.6b.

edilecek gelirle, kış askeri masrafının karşılanması gerektiğini önermiştir. Fakat Mehmed Şerif Efendi, Enderun memurlarının, Defterhane-i Amire ve Divan-ı Hümayun kâtiplerinin ve gediklülerin zeamet ve tımarlarını bu önerisinden ayrı tutmuştur. Ayrıca hasılsız olan gedikli zeametlerinin birleştirilerek, sayılarının azaltılması gerektiğini ileri sürmüştür. Böylece gerçek hasılatı yüksek, fakat sayısı daha az olan gedikli zeametleri sayesinde, çavuş ve müteferrikaların birkaç adamı rahatça beslemeye olanak bulup, sefere çıkabileceklerini söylemiş ve bunu şöyle ifade etmiştir:¹⁰⁴

Memâlik-i Mahrûse'de olan zeâmet ve tımar ashâbından ve müstahfiz tımarlarından ve lağımçı ve humbaracıdan sefer-i hümayûna ve hizmet-i muhâfazaya hiç faide kalmamağla fî-mâba'd enderûn nân-pârelerinden ve defterhâne ve divan-ı hümayûn kâtibleri ve gediklülerinin zeâmet ve tımarlarından mâ-adâ mahlûl olan zeâmet ve tımar başkaca zabt ve iltizâm olunub hâsılatı zirde beyân olunacak meştâ askeri masârifine tahsîs kılınmak ve gedikli zeâmet mahlûlâtı iktizâ'sına göre enderûn-u hümayûn (4) ve sadr-ı a'zam emek-dârlarına virilmek ve bi-hâsıl olan gedikli zeâmetler birbirine ilhâk olunarak şimdiki çavuş ve müteferrika gedikleri nisfî derecesine tenzil olundukda hem zeâmetleri nemâ-dâr olub mutasarrıf olanlar üç beş hizmetkâr ile sefer virir hem her şeyin izzet-i nedretinde olmağla gediklüler izzet ve şeref bulur.

Mehmed Şerif Efendi'nin değindiği diğer bir konu memleket topraklarında bulunan madenlerin işletilmemesidir. Ona göre Devlet, kendi topraklarında bulunup, diğer devletlerin toprakların da bulunmayan altın ve gümüş gibi madenlerin meydana çıkarılmasını sağlamalıdır. Bunun Gümüşhane, Ergani, Keban gibi yerlerde bulunan maden eminlerinin yolsuzluklarının önüne geçilmesi halinde mümkün olabileceğini ima etmiştir. Bu madenlerin, halka zulüm olmasın diye çalıştırılmasından kaçınılmasını eleştiren Şerif Efendi “ *hem fukaraya zulm olmasun hem madenler işlesün himmete bir şey hail olamaz kolayı bulunmaz şey olmaz dirim*” diyerek çözüm önerisini dile getirmiştir. Yazar, bu madenlerin hazineye katılması sayesinde hazinenin rahatlayacağını ve devletin diğer devletlere galip olacağını savunmuştur.¹⁰⁵

2.3. Layiha-yı Şerif Paşa'ya Göre Tavsiye Edilen Sosyal ve İdari İslahatlar

Memlekette bulunan küçük ve büyük vakıf ve Hayratların yeniden tahrir edilmesini söyleyen Mehmed Şerif Efendi, nazır, müteveli, kâtip gibi hizmetlilerin açık ve gizli olarak aldıkları maaşların ortaya çıkarılmasını dile getirmiştir. Malı elinde bulunanların,

¹⁰⁴ Şerif Paşa Layiha, v.3a/b.

¹⁰⁵ Şerif Paşa Layiha, v.7a.

hayatta oldukça az veya çok, akçelerinin kendilerine verilmesini, maaşları çok olanların mahlulâtı meydana çıkarıldıktan sonra azaltılması gerektiğini belirtir. Hizmetsiz veya hizmeti terkedilmiş yerler mahlûl olduğunda, imam ve müezzin gibi gerekli hizmetlilere mevki verilip, imamların ve hutbecilerin maaşlarına zam yapılmasını önermiştir.¹⁰⁶ Bununla birlikte imamlar ve hutbecilerin 360 akçe, diğer görevlilerin 120 akçe almasını uygun görmüştür. Böylece vakıf defterlerine düzen verilerek bazı görevlerden senelik 10 kese gelir belirleneceğini ve bu yerlerin mahlûl olduğunda vakfa kalacağını öne sürmüştür. Örneğin bu mahlûl yarı vakıf malı olup yarı imamlık görevine yükseltilecektir. Böylece her görev yeri işaretlenerek mahlûl olan ve gelir sağlayan yerlerin kira ile verilmeyip, icâre-i vahide ile yani vakıf olan yerler ay ve sene gibi kısa süreyle kiraya verileceğini belirtmiştir. Ayrıca peşin ödemelere muhtaç olan hayrat idarelerine ayrılan arazi için icâre-i vahide hizmetinden nema gelinceye kadar diğer vakıfların fazlasından yardım alınabilecektir.¹⁰⁷ Bunun yanı sıra vakıfların gelirleri mühürlü defterlere kaydedilip, bunlar gerektiği zaman açılıp bakılmalıdır. Eğer maliye hazinesi zayıflarsa bunlardan borç alınıp, bolluk zamanında yerine koyulmalıdır. Mehmed Şerif Efendi vakıf ve Hayratların düzenlenmesiyle devletin kuvvet bulacağına inanmıştır.¹⁰⁸

Kazalarda bulunan ayanların usulsüzlüğüne ve halka yaptıkları zulümlere de değinen Mehmed Şerif Efendi, devlet tarafından her kazaya görevlendirilen ayanların bütün kazanın iltizamı ve işlerini layıkıyla yerine getirmesinin ve alınan halk malının geri verilmesinin memuriyeti güçlü kılacağını savunmuştur. Örneğin barış zamanında kereste, zahire ve diğer gerekli işler için Devlet 10 bin kese ayırsa bu Anadolu ve Rumeli kazalarına dağıtıldığında şimdiki salyânelerinin 10 katından bir katı olmayacaktır. Mehmed Şerif Efendi dağıtım defterinin Osmanlı Devleti tarafındayken hâkimler ve ayan zulümleri hakkında olup yani sefer ve barış zamanında fakir halkın şimdiki vergilerinin 10 katından bir katıyla kurtulacağı gibi, devlete faydalı ve kazançlı olmayan bunca zulümden de korunacağını açıkça ortada olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca halk için iyi görev yapan ayanların yerinde tutulmasının, kötülük ve zulüm yapanların cezalandırılmasıyla düzene girmenin mümkün olacağını belirtmiştir.¹⁰⁹ Devletin merkezden bu kişileri denetleyecek akıl erbabı kişiler göndermesinin düzeni daim kılacağını savunmuştur. Bununla birlikte

---

¹⁰⁶ Şerif Paşa Layiha, v.3b.

¹⁰⁷ Şerif Paşa Layiha, v.4a.

¹⁰⁸ Şerif Paşa Layiha, v.4b.

¹⁰⁹ Şerif Paşa Layiha, v.14a.

memleket halkının doğruluğunun araştırılması için memur tayin edilmesini önermiştir. Mesela Büyükçekmece kazasının Küçükçekmece'nin 2 katı veya 3 katı her ne ise ona göre vergilendirilmesi, bilinen zamanda dağıtılması ve toplanmasının kontrol edilmesiyle padişahın nüfuzunun kuvvetleneceği önemle vurgulanmıştır.¹¹⁰

2.4. Layiha-yı Şerif Paşa'ya Göre Tavsiye Edilen Askeri İslahatlar

Mehmed Şerif Efendi'nin askeri alanda da ilginç fikirler öne sürdüğünü görmekteyiz. Mesela devletin sadece yazın sefer düzenleme anlayışını eleştirmiş ve yaz askeri yanında kış askerinin de oluşturulmasını çözüm olarak öne sürmüştür. Böylece devlet her daim sefere ya da savaşa hazır durumda olacaktır. Bunun yanı sıra talimli askerin oluşturulması savaşların kazanılması açısından iyi olacaktır. Mehmed Şerif Efendi talimli asker oluşturmanın yolunu şöyle izah eder: Vezir-i azam ve mir-i miran mensuplarından sabit olanlar görevden alınmasın. Eğer ki düzeni bozan bir suç ortaya çıkarsa, bulunduğu yerde olay kaydedilsin. Yerine memur tayin edilecek kişiye iyilik yapılınsın ve halef olan kişinin kazandığı mal üzerine katlanarak seferde ve barış zamanlarında işe yarasın. Böylece her bir vezir ve paşa hal ve miktarınca piyade ve süvari asker talim edip yaz ve kış çadırlarda durup yiyecek, giyecek, harekât ve sükûnetlerine yabancı memleketlerde olduğu gibi düzen verip hazır olsunlar.¹¹¹ Bu şekilde talimli asker lazım olduğunda, sayısı eksik mi fazla mı belli olsun ki ona göre temini için bir yol takip edilsin. Ayrıca padişah Halep, Bağdad ve Şam gibi eyaletlerden asker getirip talimlerini seyretsin. Bu askerlere ihtiyaç olduğu zaman belirlenen sancaklardan asker tayin edilip falan vezir ile sefere gitsin. Lazım olacak hayvanat erkenden belirlenip hazır olsun ki sefer zamanında şu ya da bu lazımdı deyip ferman geldiğinde hemen sefere çıkılsın.¹¹² Bu talimli askere sefere çıktıkları zaman topçu ve malzemesiyle top verilsin. Yaz ve kış mevsiminde asker gelinceye dek oldukları yerde kalsınlar. Mehmed Şerif Efendi bu düşüncenin önceden dile getirilmediğini belirtmiştir.¹¹³ Osmanlı Devleti'nin sadece yaz aylarında sefere çıkılması anlayışına karşılık bu düşünce düşmana karşı her daim galibiyet kazanılması açısından önem arz etmektedir.

---

¹¹⁰ Şerif Paşa Layiha, v.14b.

¹¹¹ Şerif Paşa Layiha, v.7b.

¹¹² Şerif Paşa Layiha, v.8a.

¹¹³ Şerif Paşa Layiha, v.8b.

Talimli askerin mali ihtiyacının halka yüklenmeden devletin kendi akçesiyle karşılanmasına da değinen Mehmed Şerif Efendi, seferde ihtiyaç olan şeylerin halktan alınmasını da eleştirmiştir. Ona göre, bir senede seferin sürümü olan zahiresi 5 bin kese olur ve araba, deve ve bargiri satın almak günlük 5 bin kese olur. Tamamı bin kese iken bunlar için halk 40-50 bin kese veriyor. Halkın malı devlet hazinesinde mevcut ve biriktirilmiş olan akçeden iyidir ki hazineye duran akçenin artışı ve ticareti olmaz. Ancak halkın akçesi boş durmayıp daima artar ve yiyecek vermek için halkın malını sultanın malından daha fazla korumak gerektir. Örneğin; sefer için 20 bin tedarik edilecekse bu 30 bin kese yapılsın. Fazla olan bu 10 bin kese ile 50 bin kesenin kazanılacağını söyleyen Mehmed Şerif Efendi, bu şekilde memleketin harap olmayacağını savunur ve 40 sene sefer olsa dahi halkın bir yumurtasına bile dokunulmayacağını ifade etmiştir.¹¹⁴ Halk böyle bir durumda can, mal ve eşlerine zarar gelmeyeceğini bildiklerinde, şehirlerinden geçen askeri hoş karşılayacaktır. Yazara göre bu en hayırlı iş olup 10 bin kese ile olur ve ifadesi şöyledir:¹¹⁵

Cemâl büldânda olan reaya sefer var imiş deyu bir birinden işidüb mal ve ıyâl ve canlarına zerre kadar zarar erişmediği suretde hasb-el-iktizâ' ne yüzden muâvenet ideceklerini bilmezler vilayetlerinden mürûr ü ubûr iden asâkir-i İslâm'ı dürlü dürlü etime-i nefise ile karşılayub ve deruni dua iderler işte bu mertebe hayırlu ve menfaatlı maslahat on bin kise ile husâla gelür.

Mehmed Şerif Efendi'nin değindiği diğer bir konu, İstanbul'un barış zamanlarında ki altı aylık zahiresinin tersane hazinesinde toplanmasından sonra Selanik, Guluz, Urfan, Karaağaç ve Tekfur Dağı taraflarından ve Karadeniz'in Alçaklar İskeleyinden ve Tuna, Eflak ve Boğdan'dan gelen tüccarların senede üçer aylık zahire mevsimiyle getirdikleri malların ambarlara dağıtılmasıdır. Böylece senede bir kere devredilen malın devamı altı aylık zahire olarak İstanbul'da mevcut bulunacaktır.¹¹⁶ Ayrıca Tuna kıyılarındaki iskelelerde ve İsakçı'da bulunan ambarların tekrar inşa olunup, zahirenin kıymeti ucuz oldukça satın alınarak bir seferlik zahire toplanmasını önermiştir. Bu zahirenin yaz mevsiminde üçte bir miktarı İstanbul'a gönderilip yine yerine konulması şartıyla 10 senede bir devrolunmasını dolayısıyla sefer için gerekli olan zahirenin hazır bulunacağını ifade etmiştir. Hotin, Bender, İsmail ve İbrail gibi kalelerin korunmasında görevli olan askerin

---

¹¹⁴ Şerif Paşa Layiha, v.9a.

¹¹⁵ Şerif Paşa Layiha, v.9a-9b.

¹¹⁶ Şerif Paşa Layiha, v.9b.

bir senelik yiyeceğine yeterli olacak darıyı öğütmek için her ser-hadda bir değirmen yapılmasını öne süren Mehmed Şerif Efendi, bu darının zahireden sayılmayarak bir senede yeterli olacak buğday ve arpanın biriktirilmesini ve bunun aralıklarla yenilenmesini tavsiye etmiştir.¹¹⁷ Ayrıca Moskova'ya açılacak olan seferin masraflarını karşılamak için 65 bin kese akçe toplanmasının yeterli olacağını savunmuştur. Bunun içinde ilk sene 30 bin, ikinci sene 20 bin, üçüncü sene 15 bin kese akçe saray ordusu hazinesine konulup, bu üç sene zarfında bir taraftan hazinenin toplanmasına gayretle çalışılarak kaç sene sefer olursa olsun 15 bin kese akçe oluşturulmasının çaresine bakılması gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca seferde israf derecesinde akçe sarf etmenin işe yarmayacağını doğruladım diyen Mehmed Şerif Efendi, vezire harçlık olarak 5 bin guruş yerine 50 bin guruş, mir-i mirana 5 yüz guruş yerine 5 bin guruş verilmesi ve nüzul yani konaklama eminliği isteyen kişilerinde rica ile nüzul emini yapılmasıyla işin görüleceğini dile getirmiştir. Seferde tasarruf yapılmasının da zararlı olduğunu söyleyen Şerif Efendi, sefer açıldığında kapanana kadar seferden vazgeçilmemesini de tavsiye etmiştir. Çünkü böyle olduğu müddetçe göçebelğe alışan asker daha yararlı olacaktır.¹¹⁸

Topçu ocağının düzenlenmesine de değinen Mehmed Şerif Efendi arabacı ocağıyla topçu ocağının birleştirilmesini ve bunların her gün Sadabad'da talim yapmasını öne sürmüştür. Ocak mahlulâtı içinde 99 akçe ayrılmasını, bu miktar yetmediği zaman yeni baştan akçe verilmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca lağımçı ve zahireci ocaklarının da topçu ocağıyla birleştirilerek talim yapmalarını ve maharetli olanlara 99 akçe verilip zeamet ve tımarları mahlûl oldukça havas-ı hümayuna zapt edilmesini de dile getirmiştir. Bunu şu şekilde ifade etmiştir:¹¹⁹

Topcu ocağı müceddeden râbıtaya muhtaçtır hey'et-i asliye ile kalmak elvermez hatıra gelen şudur ki arabacı ocağı dahi topcu ocağına ilhâk oluna ve külli yevm Sa'dabad'da tob ta'lîm olunub başlu başına balyemez tobunu doldurub nişana uranlara ocak mahlûlâtından doksandokuz akçe virilüb ocak mahlûlâtı kifâyet itmediği suretde müceddeden virile ve lağımçı ve humbaracı ocakları dahi topcu ocağına ilhâk olunub anlar dahi Sa'dabad'da ta'lîm ve taallüm idüb fenninde ezhâr-ı mahâret idenlere doksandokuz akçe virilüb zeâmet ve tımarları mahlûl oldukça havass-ı hümayûna zabt idüb.

---

¹¹⁷ Şerif Paşa Layiha, v.10a.

¹¹⁸ Şerif Paşa Layiha, v.10b.

¹¹⁹ Şerif Paşa Layiha, v.11b.

Layihasında donanmanın ıslahına da değinen Defterdar Mehmed Şerif Efendi, donanma için gerekli olan kalyonların ihtiyacı olan kerestelerin hazır hale getirilerek, yeni baştan inşa edilen ambarlarda bir kalyon için lazım olan kereste, çivi vs. malzemenin hazır halde bulunması gerektiğini tavsiye etmiştir. Böylece yüz kalyonun kerestesi daima mevcut olup kalyon yapıldıkça yerine tahtası kesilip bırakılsa donanma düzeninin sağlanacağını ifade etmiştir. Ona göre gerekli olan kalyonun yeter halde bulunması halinde İngiltere ve diğer devletlerden kalyon satın alınması lazımdır.¹²⁰ Bununla birlikte bir nefer kalyoncunun 100-150 guruş fazla akçe ile çırak çıkarmasını ve kalyon idare edecek kalyoncunun başka, cenk edecek askerin başka olup herkesin kendi görevini yapmasını öne sürmüştür. Bu şekilde kalyonculuğun bir şekilde gireceğini savunan Mehmed Şerif Efendi, ulufelerin çoğaltılmasıyla halkın kalyoncu yazılmak isteyeceklerini dile getirmiş ve böylece memleketlerden bir akçe dahi çıkmayacağını savunmuştur. Donanmadaki bu değişikliklerin bütün düzenlemeler kadar büyük ve önemli olduğunu vurgulayan defterdar, bunun bayındırlık işleri kanununa bağlanıp daha sonra kanun olarak tutulması gerektiğini söylemiştir.¹²¹ Bu şekilde kalyon kerestesi ve levazımının Osmanlı Devleti'nin mühimmat ve zahireleri halkın rızasıyla satılıp, devlet vergisinin bütün memleketlere dağıtılması gerektiğini belirtmiştir.¹²²

Şerif Efendi'nin bu görüşleri dönemin önemli âlimlerinden olan Tatarcık Abdullah Efendi'nin görüşleriyle uyumaktadır. Örneğin, malikâne ve esham sistemi konusunda her ikisi de aynı tespitleri yapmışlar ve aynı önerileri dile getirmişlerdir. Ancak Abdullah Efendi'nin cizye ve para tağşişi ile ilgili düşüncelerine karşılık, Şerif Efendi hazine için önemli olan bu konularda her hangi bir şeye değinmemiştir. Bunların yanı sıra iki yazar madenlerin işletilmesiyle de alakalı aynı görüşleri dile getirmişlerdir. İki yazarın diğerlerinden farklı olarak, kendi alanları dışında böyle ilgi çekici görüşler öne sürmeleri orijinallik açısından ilgi çekicidir. Raporlarında yer alan çeşitli görüşler, III. Selim tarafından yürürlüğe konacak olan yeni mali politikanın alt yapısını oluşturmuştur.

---

¹²⁰ Şerif Paşa Layiha, v.12b.

¹²¹ Şerif Paşa Layiha, v.13a.

¹²² Şerif Paşa Layiha, v.13b.

SONUÇ

III. Selim devrinde yapılan ıslahat hareketlerinde kuşkusuz döneminde yazılan layihaların önemi çok büyüktür. Bu layihalar yenileşme hareketi olan Nizam-ı Cedid'e rehber olmuştur. Bunlardan birisi olan Mehmed Şerif Efendi'nin başta mali konular olmak üzere görüş ve önerilerinin yapılan ıslahatlarda ne kadar etkili olduğunu alınan bazı kararlarda görmek mümkündür. Onun malikâne ve eshamların darphane tarafından idare edilmesi yönündeki görüşlerinin bir dereceye kadar uygulandığı öne sürülebilir. O, malikâne ve eshamların ilk kuruldukları amaç üzerine tekrar şekillenmesini önermiş ve bu sayede bu uygulamalar üzerinden gizli kazanç elde edenlerin önüne geçilmesinin mümkün olacağını dile getirmiştir. Ancak alınan kararlarda malikâne ve esham sistemi tasfiye edilmeye çalışılırken tımar sistemi de ıslah edilmek istenmiştir. Mesela İrad-ı Cedid hazinesinin kurulmasıyla hazine-i amire için gelir sağlayan bazı malikâne ve eshamların gelirleri buraya aktarılmıştır. Ancak malikâne ve esham uygulaması kaldırılamamıştır. Bununla birlikte çıkarılan kanuna göre yıllık faizi on keseyi aşan malikâne mukataaların veya hisselerinin mahlûl oldukça İrad-ı Cedid hazinesince zaptı uygun görülmüştür. Ayrıca mahlûl olacak eshamın hazinece zapt edilmesi ve mahlulat faizlerinin yeni hazineye tahsis olunması kuralı getirilmiştir. Bu durum maliyeyi kontrol altında tutmayı zorlaştırdığı gibi Hazine-i Amire'ye gelen gelirlere de bölünme yaşandığından hazinede azalma ortaya çıkmıştır.

Hazineye katkı olması amacıyla madenlerin işletilmesi yönünde de çalışmalar yapılmasının önemle üzerinde durulmasına değinen Mehmed Şerif Efendi'nin bu önerisi dikkate alınan diğer bir konudur. Mehmed Şerif Efendi'nin yanı sıra Tatarcık Abdullah Efendi'nin de bu alanda bir şeyler yapılması gerektiği fikri, bu iki yazarın gözlemlerinin birbirine ne kadar yakın olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Madenlerin işletilerek hazineye katkı sağlaması kaçınılmaz bir gerçektir. Ayrıca askeri mühimmatın oluşturulmasında da madenler önem arz etmektedir. Dolayısıyla III. Selim bu konuda Yusuf Ağa'yı görevlendirmiş ve madenlerin halka zarar vermeden işletilmesi yönünde kararlar alınmıştır.

Bunun dışında III. Selim'in en somut ve başarılı ekonomik programı, devletin büyük şehirlerine hububat teminine yönelik düzenlemeler olmuştur. Mehmed Şerif Efendi genel anlamda zahire teminine değinmemiş, askerin zahire eksikliğinden yola çıkarak bir yıllık zahirenin her daim hazır bulunması gerektiği yönünde önerilerde bulunmuştur. Her ne kadar bu konu dar bir alanda ele alınmış gibi gözükse de, mevcut ambarların sürekli dolu bulunması hazineyi de olumlu yönden etkileyeceğinden, devletin zenginliği açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla büyük şehirlerdeki hububat temini konusunda alınan kararlar neticesinde orduya gerekli olan zahirenin de temini, Mehmed Şerif Efendi'nin önerisinin bir dereceye kadar etkili olduğunu gösterir niteliktedir.

Sosyal düzeni bozan ayanların usulsüzlüklerinin ortadan kaldırılmasıyla ve bunların merkezden kontrol edilmesiyle halkın daha refah bir ortamda daha verimli halde yaşayacağı fikrinde olan Mehmed Şerif Efendi'nin önerisine istinaden, devlet otoritesine karşı olan ve görevlerini yerine getirmekten aciz olan bu ayanlarla mücadele edebilmek için valilerin saygınlık ve güçlerinin arttırılmaya çalışılması idari alanda alınan kararlarda onun düşüncelerine önem verildiğini ve önerilerinin etkili olduğunu gösteren diğer bir çıkarılan sonuçtur.

Mehmed Şerif Efendi'nin görüşleri askeri alanda yapılan ıslahatlara da yansımıştır. Onun kış askerinin oluşturulması yönündeki fikrinin, yazın sefere çıkıp kışın evlerine geri dönen tımarlı sipahi üzerinde uygulanan kışın seferden geri dönmeyip buldukları yerde kalmaları hususunda alınan kararlar da etkili olduğu söylenilebilir. Ayrıca talimli askerin oluşturulması ve bu sayede savaş zamanlarında gerekli askerin ne kadar olması gerektiği yönündeki karmaşıklığın ortadan kaldırılması yönündeki önerisinin de dikkate alındığı dile getirilebilir.

Ancak diğer yazarlarında bu konularda beyan ettikleri fikirlerle Mehmed Şerif Efendi'nin düşüncelerinde benzeşen yönler bulunmaktadır. Dolayısıyla alınan kararlarda sadece O'nun görüşlerinin uygulandığı fikrini öne sürmek yanlış olabilir. Sonuçta sunulan raporlar bir meclis de incelenmiş ve hepsi kaynaştırılarak bir kânun çıkarılmıştır. Bu sebeple yukarıda bahsetmeye çalıştığımız sonuçlara Mehmed Şerif Efendi'nin layihasında ele aldığı konulardan yola çıkarak ulaşılmaya çalışılmıştır.

Alınan bütün önlemlere rağmen, İstanbul'da yapılan reformların Anadolu ve diğer Osmanlı vilayetlerine yansımaları beklenildiği gibi olmamıştır. Yeni düzeni tesis etmek için toplanan ve her gün değerini biraz daha yitiren akçe halkın ve çıkarıcı toprak sahiplerinin rahatsızlığını arttırmıştır. Ayrıca III. Selim döneminde mali alanda yapılan düzenlemeler, geleneksel Osmanlı sistemini işler duruma getirmek dışında, fazla bir değişiklik getirmemiştir. İslahat karşıtı olanların, yeniçerilerin ve çıkar çevrelerinin hareketleri sonucunda, yapılan düzenlemeler gerekli başarıyı gösterememiş, İrad-ı Cedid gibi bazı ıslahatlar III. Selim'in tahttan indirilmesiyle son bulmuştur. Ancak bu dönemde atılan adımlar II. Mahmud için bir örnek oluşturmuştur. Bununla birlikte Nizam-ı Cedid ile yavaş yavaş olgunlaşacak bir düzen değişikliğine teşebbüs edilmiş olduğunu düşünmek mümkündür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Ahmet Cevdet Paşa (H. 1303), **Tarih-i Cevdet Tertib-i Cedid**, 6, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye.
- Akçura, Yusuf (2010), **Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII. ve XIX. Asırlarda)**, 4. Baskı, Ankara: TTK.
- Akyılmaz, Gül (2002), "III. Selim'in Dış Politika Anlayışı ve Diplomasi Reformu Çerçevesinde Batılılaşma Siyaseti", **Türkler**, 12, (660-670), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Arıkan, V. Sema (1993), **III. Selim'in Sırkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruzname**, Ankara: TTK.
- Ayverdi, Samiha (1999), **Türk Tarihinde Osmanlı Asırları**, IV. Baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Beydilli, Kemal (2007), "Nizam-ı Cedid", **TDVİA içinde**, 33, (175-178), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- _____ (2009), "Selim III", **TDVİA içinde**, 36, (420-425), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Cezar, Yavuz (1986), **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi**, 1. Baskı, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Çağman, Ergin (2010), **III. Selim'e Sunulan Islahat Layihaları**, İstanbul: Kitabevi.
- Çataltepe, Sipahi (1999), "III. Selim Devri Askeri Islahatı Nizam-ı Cedid Ordusu", **Osmanlı**, 7, (241-249), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Eren, Güler (1999), "III. Selim (1789-1807)", **Osmanlı**, 12, (197-210), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Eren, A. Cevat (1997), "Selim III", **İA içinde**, 10, (441-457), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi MEB Devlet Kitapları.

- Genç, Mehmet (2009), **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gökbilgin, Tayyip (1997), “Nizam-ı Cedid”, **İA içinde**, 9, (309-318), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi MEB Devlet Kitapları.
- İpşirli, Mehmet (1999), “İslahat”, **TDVİA içinde**, 19, (170-180), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karal, Enver Ziya (2007), **Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, 8. Baskı, 5, Ankara: TTK.
- _____ (1960), “Ebubekir Ratib Efendi’nin “Nizam-ı Cedid” İslahatında Rolü” **5. Türk Tarih Kongresi Ankara 12-17 Nisan 1956 Kongreye Sunulan Tebliğler**, 9 (5), 346-355, Ankara: TTK.
- _____ “Nizam-ı Cedid’e Dair Layihalar”, **Tarih Vesikaları**, Haziran 1941-Mayıs 1942/ Haziran 1942-Mayıs 1943, 1 (1-6) / 2 (7-12).
- _____ (1999), **Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları**, 2. Baskı, Ankara: TTK.
- Kunt, Metin ve diğerleri (1997), **Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti 1600-1908**, 5. Basım, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kuran, Ercüment (1997), **Türkiye’nin Batılılaşması ve Milli Meseleleri**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kütükoğlu, Mübahat S. (2003), “Layiha”, **TDVİA içinde**, 27, (116-117), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Mehmed Süreyya (1996), **Sicill-i Osmani**, 5, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Mehmed Şerif Efendi (H. 1206), **Layihayı Şerif Paşa**, İsmail Saib koleksiyonu 1, n: 2003, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Kütüphanesi.
- Öner, Erdoğan (2005), **Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Mali İdare**, 2. Baskı, Yayın No: 2005/369, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- Özcan, Besim (1987), “Tatarcık Abdullah Efendi ve İslahatlarla İlgili Layihası”, **Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. İbrahim Yarkin’a Armağan**, Yıl XX5/1, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

- Özcan, Besim (2002), “Sultan III. Selim Devri Islahat Hareketleri (Nizam-ı Cedid)”, **Türkler**, 12, (671-683), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Öztuna, Yılmaz (1978), **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi**, 6, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Sakaoğlu, Necdet (2008), “Selim III”, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi içinde**, 2, (517-521), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Salgar, M. Fatih (2001), **Üçüncü Selim Hayatı, Sanatı, Eserleri**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Shaw, Stanford J. (2008), **Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu**, (Çev. Hür Güldü), 1. Basım, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sarıcaoğlu, Fikret (2001), **Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)**, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav Yayınları.
- Tabakoğlu, Ahmet (1985), **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____ (2002), “Klasik Dönemde Osmanlı Ekonomisi”, **Türkler**, 10, (653-694), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tozduman Terzi, Arzu (2002), “Osmanlı Hazineleeri”, **Türkler**, 10, (893-903), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tunaya, Tarık Zafer (2004), **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988), **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, 3. Baskı, Ankara: TTK.
- _____ (1965), **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _____ (Ocak 1975), “Tosyalı Ebubekir Ratib Efendi”, **Belleten**, XXXIX, sayı 153, Ankara: TTK.
- _____ (1984), **Osmanlı Devleti Saray Teşkilatı**, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Unat, Faik Reşid (Ocak 1964), “Başhoca İshak Efendi”, **Bellekten**, 109, (89-115), Ankara: TTK.

_____ (1968), **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, Ankara: TTK.

Vaka-ı Cedid (t.y), Yayla İmamı Tarihi Ve Yeni Olaylar, (Baskıya Hazırlayan: Yavuz Senemoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin (1999), “Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti’nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü”, **Osmanlı**, 6, (684-694), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

_____ (2001) “Türk Diplomasinin Modernleşmesinde Reisülküttab Mehmed Raşid Efendi’nin Rolü”, **The Journal of Ottoman Studies-Osmanlı Araştırmaları XXI**, (109-134).

_____ (1994) "Mahmud Raif Efendi as the Chief Secretary of Yusuf Agâh Efendi, The First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador to London (1793-1797)", **OTAM** 5, (385-434).

Yeşil, Fatih (2011), **Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi Ebubekir Ratib Efendi (1750-1799)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

EKLER

Ek 1: Layiha-yı Şerif Paşa'nın Transkripsiyon Metni

Bin iki yüz altı senesi mâh-ı Muharrem'inde Ordû-yi Hümâyûn Silistre Sahrası'nda iken Otâğ-ı Hazret-i Âsafî'de çâker-i kemînelerine irâe buyurulan Hatt-ı Hümâyûn kerâmet-makrûnun hakaik-i iştimâli nizâm-ı umûr-ı devlete dair herkesin mütâlaâtı kaleme alınub ba'de cümlesi birden ittifâk-ı ukul-i selime ile temyîz ve tahkik ve kavânîn-i cedide vaz'ıyla fî-mâ düstûr-ül-amel tutulması murâd-ı hümâyûn olduğunu ve şimdiden şürû' ve mübâşeret olunması tenbîhâtını şâmil olduğundan gayri bu bâbda hadd ve vazîfe aranacak ve kimseye tahtie olunacak olmayub herkes din ü devlete nâfi'-i âdd ittiği mütâlaâtını kaleme alub ba'dehû maddeler icmâl ve ihtisâr üzere yazılmağa kangisi pesendide buyurulur ise cemî' -1b- müteferriâtı ve lazım olan şurût ve kuyûdu alâ-vech-ül-tafsîl tekrar kaleme alınmak iktizâ' ider Hakk Cellü a'lâ hazretleri tevfik-a refik eyleye âmîn bi-hürmetihil nebî âlih-ül-emin maksad aksa-yi müslimîn ve matlab i'lâ-yi Cenâb-ı halîfe-i rûy-i zemin üzere düşmana galebe ve zafer ve sefer dahi asker ve mühimmât ve zâhireye ve bunlar dahi hazineye tevakkuf eylediği cümleye ma'lûmdur menâfi' bilâd-ı Irakiye ve Arabistan ecânib-i yedinde kalmağla Mısır ve Bağdad hazinelerinin nizâmı ve teksîr-i hazine cümleden akdem ve enfa' ise dahi feth-i Kırım bunlara takdîm olunmak şimdiki halin muktezâsı olmağla Kırım fethi müyesser oluncaya dek cemî' hazineye âher dürlü himmet olunmak iktizâ' eylediğine binâen buna dair olan mülâhazât terk ü tayy olundu mukataât-ı mirîye ve Haremeyn ve eshâmın mahlûlâtı fûrûht olunmayub Darb-hâne-i Âmire'den idare ve Enderûn ve Birûn ricalinden müstahakk-ı utûfet olanlara bizzat Cânib-i Hazret-i Zill-ullahi'den -2a- inâyet ve ihsân murâd olundukda virilecek mâlikânenin senevi fâizi ne mikdar olduğu bilinerek altı senelik muaccele ile ve hasb-el-iktizâ' muaccesini imhâl ve te'cil ile inâyet buyurulmak tevfir-i hazineye vesile-i kuvveye mülâhazâ olunmuşdur zira fi-l-asl mukataâtın mâlikâneye virilmesi istisvâb eylemeleri herkes kendü bağ ve bağçesi gibi mâlikânesini ma'mûr etmeğe çalısub reayasına tohm ve bezr virmek ve bu cihetle Memâlik-i İslamiye günden güne ma'mûr olmak mülâhazâsına mebnî iken umûmen mizâc-ı askerde olan fesâd bu maddeye dahi ilişüb beş guruh ziyade viren

mültezimin zulmüne muâvenet olunmak sâgire ve kebîre tabîat-ı sâniye makamında olmağla heman mülkiyet-i devletin yedine girmediği kalıyor fâizi-i mukataât mirîden zabt olunmayub ba-muaccele halka fûrûht olunmanın zararı duhân ve emtia gümrüğü eshâmından ibtidâ' ne mikdar muaccele hâsıl ve bugüne gelince mahlûl ve kasr-ı yedlerinden -2b- ve cebelülerinden ne oldu bir yere cem' olunub ol-vakitden berü sehm sahiplerine virilen fâiz dahi hesap olundukda ma'lûm olur tevfir-i irade bundan alâ tedbir olmayub ferd-i vahîde gadr şâibesi dahi bu kadar mâlikâne berâtının mahlûl ve kasr-ı yedinden kalemlere vesair virile gelen harc ve avâid iltizâm fermânlarından i'tidâl üzere ta'yîn ve ahz olunub herkese alâ merâtibihim hisseleri virilmek dahi mümkün olur Memâlik-i Mahrûse'de olan zeâmet ve tımar ashâbından ve müstahfiz tımarlarından ve lağımçı ve humbaracıdan sefer-i hümâyûna ve hidmet-i muhâfazaya hiç faide kalmamağla fî-mâba'd enderûn nân-pârelerinden ve defterhâne ve divan-ı hümâyûn kâtibleri ve gediklülerinin zeâmet ve tımarlarından mâ-adâ mahlûl olan zeâmet ve tımar başkaca zabt ve iltizâm olunub hâsılatı zirde beyân olunacak meştâ askeri masârifine tahsîs kılınmak ve gedikli zeâmet mahlûlâtı iktizâ'sına göre enderûn-u hümâyûn -3a- ve sadr-ı a'zam emek-dârlarına virilmek ve bi-hâsıl olan gedikli zeâmetler birbirine ilhâk olunarak şimdiki çavuş ve müteferrika gedikleri nısfî derecesine tenzil olundukda hem zeâmetleri nemâ-dâr olub mutasarrıf olanlar üç beş hidmetkâr ile sefer virir hem her şeyin izzet-i nedretinde olmağla gediklüler izzet ve şeref bulur Memâlik-i İslamiye de olan sâgir ve kebir meşrûta cemî' evkâf müceddeden tahrir olunub nazır ve mütevellî ve kâtip ve sair hüddam ve zâbitanın aşîkâre ve gizlü maaş ve menâfi'leri zahire ihrâc olunduktan sonra zi-l-yed bulunanların bir akçeleri kat' olunmayub hayatda olduklarıncâ kalîl ve kesir her ne ise kendilere in'âm olunub maaş ve menâfi' kesir olanların mahlûlâtı zuhûrunda hadd-ı layıkına tenzil ve kusuru vakf-mande olunmak ve masârif-i zâideleri aşağı varılıb duâ-gûyî misillü hidmetsiz veya hidmeti metrûk kalmış cihat mahlûl oldukda nısfî vakf-mande ve nısfî imâm ve müezzin ve -3b- kayyum misillü lüzumlu hademeye terakki ve tevcîh olunub eimme ve hutebâ'nın vezâifî üçer yüz altmışar akçe vesair hidmetlerin vezâifî yüz yirmişer akçeye dek zamm olunmak üzere şimdiden defterlerine râbîta virilüb farza işbu tevliyetin falan ve falan maddelerinden senevi on kise irâd-ı muayyeni olmağla mahlûl oldukda nısfî vakf-mande olunacaktır ve mesela işbu cihet-i mahlûl oldukda nısfî vakf-mande olub nısfî imâmet cihetine terakki tevcîh olunacaktır deyu her cihetin mahalline şimdiden işaret olunmak ve mahlûl olan müsakkafât ve ba-husûs kar-gir-i akarât icâreteyn ile virilmeyüb icâre-i vahide ile virilmek ve muhtâc-ı muaccelât olan evkâfa icâre-i vahide cihetinden

nema gelinceye dek sair vakıfların fazlasından muâvenet olunmak ve İstanbul ve havâlisinde olan kâffe-i evkâfın defâtiri bir kar-gir mahalde durub mütevelliler ve müfettişler ve kâtibler ol mahalde -4a- cem' olub rü'yet-i umur eyledikten sonra yine defâtiri ol-mahalde memhûren bırağub gideler ve taşralarda olan evkâf defâtiri dahi memhûren mahkemelerde olub hin-i iktizâ' da müteveli ve kâtib-i hâkim-ül şer' yanında cem' olub rü'yet-i umûr eylemek velhasıl cemî' evkâfın zevâidi meydana çıkarılıb ve başkaca hıfz itdirilüb ve mirîden vaz'-ı yed olunmayub vakten minel-evkât beyt-ül- mal-ı müslimîne za'f geldikde istikrâzen umûr-u cihadiyeye sarf olunub ba'dehû mirîye vüs'at geldikde yerine vaz' olunmak beyn-en-nas gedik deyu bey' ü şirâ' olunan şeyler için şimdi her vakıfdan meccânen sened virilüb ve defter-ü vakfe kayd olunub ba'dehû bilâ-veled mahlûl oldukda taraf-ı vakıfdan zabt ve fûrûht olunmak üzere rabıtasına himmet buyurulur ise Memâlik-i İslamiye'de kâin cemî' asâr-ı Hayriye ale'l-ıtlak ma'mûr ve âbâdân olub bir harâb mescid ve susuz çeşme ve yıkılmış köprü ve kaldırım kalmayacağından başka zevâid-i -4b- evkâf namıyla senede katı külli mal hâsıl olub başkaca hıfz olunmak takribiyle Devlet-i Aliye'ye dahi kuvvet olur Devlet-i Aliye'nin vâridât-ı muayyene ve masarîfât-ı mukannenesi alâ-vechü's-sihha meydana çıkarılıb âbâdî kâğıd üzerine pak nesih hıfz ile mezbûr ve mücelled müfredât üzere iki kıta defter yazılıb ve ol defterler mazrûfen ve memhûren defterdâr olanlarda durub irâd ve masârîfâtdan ziyade ve noksan kabul ideni defterdârlar kendi kalemiyle zamm ve ferrü-nihade idüb azli lazım geldikde ol defterler selefinin mührüyle halefine teslim olunmak ve bir sureti dahi hazine-i hümâyûnda durub zamm ve tenzil vaki' oldukda hazine-i hümâyûn tahriri için baş muhasebeci ve mâlikâne halîfesi geldikde cümle huzurunda defter-i mezkûr güşâd olunub mevcûd ilm ü haberler yerli yerine kayd olunduktan sonra Devlet-i Aliye'nin irâdî şu mikdar iken falan ve falan maddelerden bu mikdar noksan buldu deyu hulâsa yapılıb huzur-u hümâyûna arz oluna ve o hulâsanın -5a- balasına ma'lûm-u hümâyûn buyurulduğunu müş'ir hatt-ı şerif çekilüb ba'dehû baş muhasebeye kayd oluna bu takrib ile Devlet-i Aliye'nin masârîf-i muayyenesinden katı çok bir lüzum şeyler ve ocaklılar ve masârîf-i beyhudeler meydana çıkub tenzil kabul itse gerekdir ve bu nizâmdan sonra nice fevâid-i hafiyeye zuhûra gelür ve yerlü neferâtı namına olan Devlet-i Aliye'nin askerinden kat'a faide kalmayub bir cemââtin birkaç akçe yevmiyesi ve senevi ne mikdar mevâcibi var ise ol cemââtin ağası bayağıca tımar ve zeâmet gibi ekl ü bel idüb neferâtının vücudu yoktur bu sene ser-haddi böyle değil iken biraz müddetden berü âleme sâri olan fesâd bunlara dahi sirâyet idüb sair kal'alar ne şekil ise bunlar dahi öylece olmuşdur binâen fî-mâba'd mahlûl olan yerlü kulu

yevmiyesinin nısfı hazine-mande ve nısfı Rusya Devleti mukabilinde olan ser-haddların ağa ve zabıtân ve neferâtına alet-tertib terakki tevcîh olunarak ağaların yevmiyeleri ikişer yüz -5b- kırkar akçeye ve zabıtânın yüz seksen ve neferâtının yüz yirmi akçeye iblâğı tecvîz oluna ve sefer vâki' oldukda bunlardan olan hazine-mandeleri ne mikdara bâliğ olmuş ise hesap olunub düşman karşusunda olan ser-haddlara yüz yirmişer akçe yevmiye ile ol mikdar neferât yazıla ve mahlûlât ketm olunmamak için on akçede bir akçe mukataâtdan ihbâriye tevcîhi caiz ola ve cümle ocakların ve ser-haddların ve mukataât ve gümrüklerin ve yerlü kullarının esâmeleri abadi kâğıd üzerine mücelled defter olunub fi-mâba'd hatt-ı hümâyûn sudûr etmedikçe müceddeden bir akçe tevcîh olunmamak ve ol defterler hazine-i hümâyûn kethüdası ağada mahfûz durub her ay başında bir kere memhûren reis-ül küttâb olanlara gelüb ol dahi kalemi ile fakat hazine-mandelerini işaret birle defteri mühürleyüb hazine kethüdası ağaya göndermek ve mâh-ı mezbûrda hazine-mande ne mikdara bâliğ olduğu taraf-ı sadr-ı a'zâmîyeden rikâb-ı kâm-yâb başka takrir ile arz olunub manzûr-u hümâyûn olduğunu müş'ir -6a- balası hatt-ı hümâyûn ile tevşih buyurulduktan sonra ruus-u hümâyûn kalemine kayd olunmak ve birer sadık adam matbah ve tersane ve arpa emini nasb olunub azl olunmamak ve her şeyinin alâsını vaktiyle yerlü yerinden ucuz bahasıyla celb idüb daima birer senelik zâhireleri mevcûd bulunmak ve tersanenin bir mükemmel donanma takımı fazla ve yedek olarak âmâde bulunmak ve bunlara dair israfât var ise kat' olunmak ve bu defa nizam virildiği üzere arpa eminlerine akçe virilmeyüb aynî arpa virilmek ve matbah ve arpa ve tersane eminleri defterdârların ve sair ümena ve nüzzarın vakitlerinde maharet ve sıdk ve istikametleri tahakkuk eyledikten sonra müddet-i medide ve belki ila-vefâtihim azl olunmamakda beyt-ül mal-i müslimîne menfaat-ı azîme mülâhazâ olunur ve maâdin i'mâline ikdâm ve ihtimâm olunub altun ve gümüş ve kurşun ve bakır ihracına sa'y olunmak ve emanât ehline tefvîz olunmak lazımeden olub bunun dahi erbâbı aranub -6b- bulunub fukaraya zarar olmamak şartıyla ma'denlerin i'mâli ne vechle müyesser olursa öylece amel olunmaludur mesmû'm olduğuna göre Ergani ve Keban ve Gümüşhane madenleri ümena'sı maden hafrine sa'y itmeyüb paşalar ve voyvodalar misillü reayayı maâdinden intifâ' iden ol-vechle idare-i umûr iderler imiş bunun def'i ve madenler i'mâline şekil tedbir ile olursa heman himmet buyurulmaludur ve bazıları arazi-i Devlet-i Aliye de olan maâdin bir devletin arazisinde bulunmaz o Devlet-i Aliye rağbet ü himmet itmiyor eğer devlet kendi toprağında olan altun ve gümüşü çıkarub hazine cem' itse cemî' devletlere galib olur dirler hal böyle olduğu takdirde maâdine niçün himmet olunmasun fukaraya zulm oluyor deyu bereketlü ve bozkır

madenleri niçün kapansun hem fukaraya zulm olmasun hem madenler işlesün himmete bir şey hail olamaz kolayı bulunmaz şey olmaz dirim Asker-i İslamiye kış gününde muharebe ile me'lûf olmadıklarına mebnî -7a- düşmanın galebesi esbâbından biri dahi bu oluyor ve ta'limli asker ta'limsiz askere galib olmak bedihiyyatdan olmağla ocaklar askerini taht-ı talime komak mümkün değilse dahi bari meştâ askerimiz ta'limli bulunsun ta'limli meştâ askeri peyda itmenin tariki şöyle hatıra gelür ki vüzerâ'-i izâm ve mîr-i mîran-ı kirâm mansıblarından müstakırr olub vechen min-el-vücûh azl olunmaya maâz-Allah teali tertib-i cezasını mucib olacak cürm-ü galizi zuhûr iderse olduğu mahalde kaydı görülüb bir zelâlete ve etbâ'na mirîden taarruz olunmayub her kim yerine nasb olunacak ise ana ihsân buyurula ki halef olan adem bir kurulu dolabın içine girüb çevirmeye başlaya ve anın dahi kazandığı üzerine munzamm olarak günden güne daire ve haline kuvvet gelüb sefer ve hazerde işe yaraya böyle olacak her bir vezir ve paşa hal ve mikdarınca piyade ve süvari asker talim idüb sayfen ve şitâen çadırlarda ve zemliklerde durub me'kûlât ve melbûsâtına ve harekât ü -7b- sekenâtlarına düvel-i efrenciyye de olduğu gibi râbita virüb hazır ve amade olurlar şöyle ki asâkir-i mezkûre bir yere geldikde kırk bin mi olur daha ziyade ve noksan mı olur nesak-ı vâhide üzere olub öylece âmâl olunmanın tariki buluna ve aralık aralık Padişah-i İslâm Hazretleri Haleb ve Bağdad ve Şam vesair eyalet ve elviyeden birinin ikisinin askerini getürüb ta'lîmlerini seyr-ü temaşa buyurub yine paşalarının yanına isâl ve usât ve bugat üzerine asker tayini lazım geldikde falan ve falan sancakların askerini falan vezir yanına alub ol hidmeti gördükden sonra yine asâkir yerlü yerine gitmek ve sefer-i hümâyûn vâkî oldukda nakl-i zahâir ve ahmâlleri için lazım olacak hayvanat ve merâkibi şimdiden nech-i mergub üzere bir râbitaya bend ideler ki vakt-i seferde şu lazım idi ve bu lazım idi dimeyüb heman ferman-ı ali varduğu gün yazı kalkub re's-i hududa gelüb bir iki üç sene ve dahi ziyade kışlasalar asla tekellûf olmaya bunlar böyle râbitasın -8a- bulub Padişah-ı İslâm Hazretleri dahi her birinin askerini birer ikişer kere İstanbul'a getürdüb re'y-el-ayn müşâhede buyurduktan sonra sefer-i hümâyûn zuhûrunda bunlar sırf fazla ve zâid tutulub yani bunlar kış askeridir dinilerek kanun-ı kadim üzere ocaklar askeriyle ordu düzülüb işbu şitâ askeri oradan gelüb cenk takarrübb eyledikde sekiz on saat geride ordu kurub hazır ve âmâde dura ve her birinin neferine tobçu ve mühimmâtıyla bir tob virile asker-i İslâm mansûren ve muzafferen ilerüye gittikçe bunlar dahi ileriye vara ta şol vakte dek ki asker-i İslâm avdet eyledikde bunlar ol mahalde kalub ta mevsim-i sayf gelüb asker gelinceye dek ikamet eyleyeler bir hatve ilerü gitmeyüb ve bir hatve geriye gelmeyeler düşman eğer üzerlerine gelürse müdâfaa ve tahaffuz idüb düşman gelmez ise

bunlar tecavüz etmeyeler maâz-Allah-u Teâlâ asker-i İslâm münhezim olursa bunlar olduğu mahalde durub düşmanın galebesine -8b- mûmânaat eyleyeler ve sefer ve hazerde mübâyaât ve mürettebât külliyyen fukara üzerinden kaldırılıb cümlesini Devlet-i Aliye kendi akçesiyle tedarik eyleye bir senede seferin raiciyle zahîresi beş bin kiseye düzülür ve araba ve deve ve bargiri şöyle satun almaca kezâlik beş bin kiseye düzülür cümle on bin kise ile matlub hasıl olur iken bunlar için reayadan kırk elli bin kise çıkıyor reyanın malı hazine-i âmirede mevcûd ve müddahar olan akçeden aladır ki hazinede duran akçenin nemâ ve ticareti olmaz reyanın akçesi boş durmayub daima nemâ ve tezvîddedir anın için reaya malını hazâin-i sultâniye malından ziyade muhâfaza itmek lazımdır faraza sefer için yirmi bin kise tedârik olunacak ise otuz bin kise olunsun on bin kise ile elli bin kise kazanılmış olub memâlik harâb olmaz ve kırk sene sefer olsa reyanın bir yumurtasına vaz'-ı yed olunmamak kabildir cemî' büldânda olan reaya -9a- sefer var imiş deyu bir birinden işidüb mal ve ıyâl ve canlarına zerre kadar zarar erişmediği suretde hasb-el-iktizâ' ne yüzden muâvenet ideceklerini bilmezler vilayetlerinden mürûr ü ubûr iden asâkir-i İslâm'ı dürlü dürlü etime-i nefise ile karşılayub ve deruni dua iderler işte bu mertebe hayırlu ve menfaatlı maslahat on bin kise ile husâla gelür kaldı ki hazerde İstanbul için olan mübâyaât cüz'ıyyât ma'kulesi olmağla tersane-i âmire anbarlarında altı aylık zahire cem' olundukdan sonra külliyyen ref' ü afv olunub Selanik ve Galos ve Orfan ve Karaağaç ve Tekfur Dağı taraflarından ve Karadeniz'in Alçaklar iskelesinden ve Tuna'dan ve Eflak ve Boğdan'dan râiciyle tüccar taifesi kendileri getürüb tersane anbarlarına vaz' itmek üzere senede üçer aylık zahire mevsimiyle anbarlara tevzi' olundukda senede bir kere devr olub ale-l-devam altı aylık zahire İstanbul'da mevcûd bulunur ve Tuna sevahili -9b- iskelelerinde ve İsakçı da külliyyetlü ve mahfûz anbarlar tedarik ve müceddeden inşa olunub zahirenin bahası rahiş oldukça mübâyaa ve vaz'-ı anbar olunarak bir seferlik zahire cem' ve mevsim-i sayfede ve sülüs mikdarı İstanbul'a celb olunub yine yerine tedarik ve vaz' olunmak tarikiyle üç senede bir devr olunub hem ale-l-devam seferin zahiresi yerinde durur ve hem İstanbul'un kilarları gibi olur Hotin ve Bender ve İsmail ve İbrail misillü kal'aların muhâfazasına vaki askerinin bir senelik me'kûlâtına kifâyet idecek darı ve külli yevm tahnına kâfî değirmen her ser-haddlarda mevcûd bulunub ve darı zahireden âdd olunmayarak bir senede kifâyet idecek buğday ve arpa dahi iddihâr olunmak ve zahire anbarları gayet ihtimamlu yapılmak ve darının tevdîd iktizâ' itmeyüb buğday ve arpa aralık tevdîd olunmak lazımedendir ve bu üslûb üzere ref'-i mezâlim ve cem'-i zahireye ve zirde beyân olunduğu üzere -10a- ve donanma-i hümâyûnun tanzimine himmet

buyurulduktan sonra Moskov'a sefer açılmak için altmış beş bin kise akçe cem' olunur ibtidâ' ki sene otuz bin ve ikinci sene yirmi bin ve üçüncü sene on beş bin kise akçe orduyu hümâyûn hazinesine vaz' olunub işbu üç sene zarfında bir taraftan cem'-i hazineye ihtimâm birle kaç sene sefer olursa on beş bin kise akçe erişdirilmesinin çaresine bakılmalı zira seferde isrâf ve itlâf derecesinde akçe sarf etmek işe yarayacağını cezm ü tahkik itdim vüzerâ'ya harçlık namıyla beş bin guruş yerine elli bin ve mîr-i mîrana beş yüz guruş yerine beş bin guruş virilmelü ve nüzûl emniyeti için feryâd ve figan idenleri falan mahale nüzûl emniyeti idek deyu ricâ' ve niyaz itmeli ki iş görülsün seferde tasarruf-u emsâli muzırr olduğunu gereği gibi fehm itdim ve bir kere sefer açıldıktan sonra merâm husûla gelmeksizin kapanmak muhâl olduğunu herkes cezmen bilüb Girid adası seferi gibi iş bitmedikçe ferâgat olunmasun -10b- zira asker fi-l-cümle bedeviyete alışıkça işe yaramağa başlıyor ve evvelki seferde askerin hazırlığı ziyade olmak takribiyle her mukabelede münhezim oldu sefer bertaraf iken düşman Kamcı suyuna geldi iklim-i Kırım elden gitdi bu seferde dört mukabele vaki' olub birinde Devlet-i Aliye'ye galib birinde mağlûb ikisinde müsâvî oldu ve düşman Tuna'nın beri tarafında takrir idemedi ve işbu iki seferin birine dahi hayırlı denilmez ancak birbirine nispet olunsa sefer-i evvel bundan eşerr idi bunun sırrı hazariyyet ve bedeviyet maddesidir ve ocaklara evvela sadık ve mütediyyin ve akıl ve dirayet sahibi birer ağa intihâb ve bilâ-caize nasb olunduktan sonra ila mâ-şâ-Allah Teâlâ azl olunmayub anlar dahi ocaklarının zâbâtân ve rüesâsını öylece intihâb ve bilâ-cevâiz nasb ve istihdâm idüb ilâ mâ-şâ-Allah Teâlâ azl itmek üzere râbîta-i kuvveye virildikten sonra eşkinici neferât sayfen ve şitâen seferde mevcûd bulunub bir ferdi noksan -11a- olmamasının tarik-i sühûleti ve mahlûlât bilâ-ketm hazine-mande olmak ve ser-haddât mevâcibine râbîta virilmek hususları anlarla müzakere olunarak tanzim oluna işbu nizâm önümüzde açılacak sefere dek külliyyen râbîtagir olmazsa dahi nısfî mertebe râbîta bulub günden güne yoluna girer ama topcu ocağı müceddeden râbîtaya muhtaçtır hey'et-i asliye ile kalmak elvermez hatıra gelen şudur ki arabacı ocağı dahi topcu ocağına ilhâk oluna ve külli yevm Sa'dabad'da tob ta'lîm olunub başlu başına balyemez tobunu doldurub nişana uranlara ocak mahlûlâtından doksan dokuz akçe virilüb ocak mahlûlâtı kifâyet itmediği suretde müceddeden virile ve lağımçı ve humbaracı ocakları dahi tobcu ocağına ilhâk olunub anlar dahi Sa'dabad'da ta'lîm ve taallüm idüb fenninde ezhâr-ı mahâret idenlere doksan dokuz akçe virilüb zeâmet ve tımarları mahlûl oldukca havass-ı hümâyûna zabt idüb şöyle ki sâgir ve kebiri iki yüz pare tobun kebirine yüz ve sâgirine ellişer -11b- neferden on beş bin nefer tobcu ale-l-devam mevcûd bulunub ve

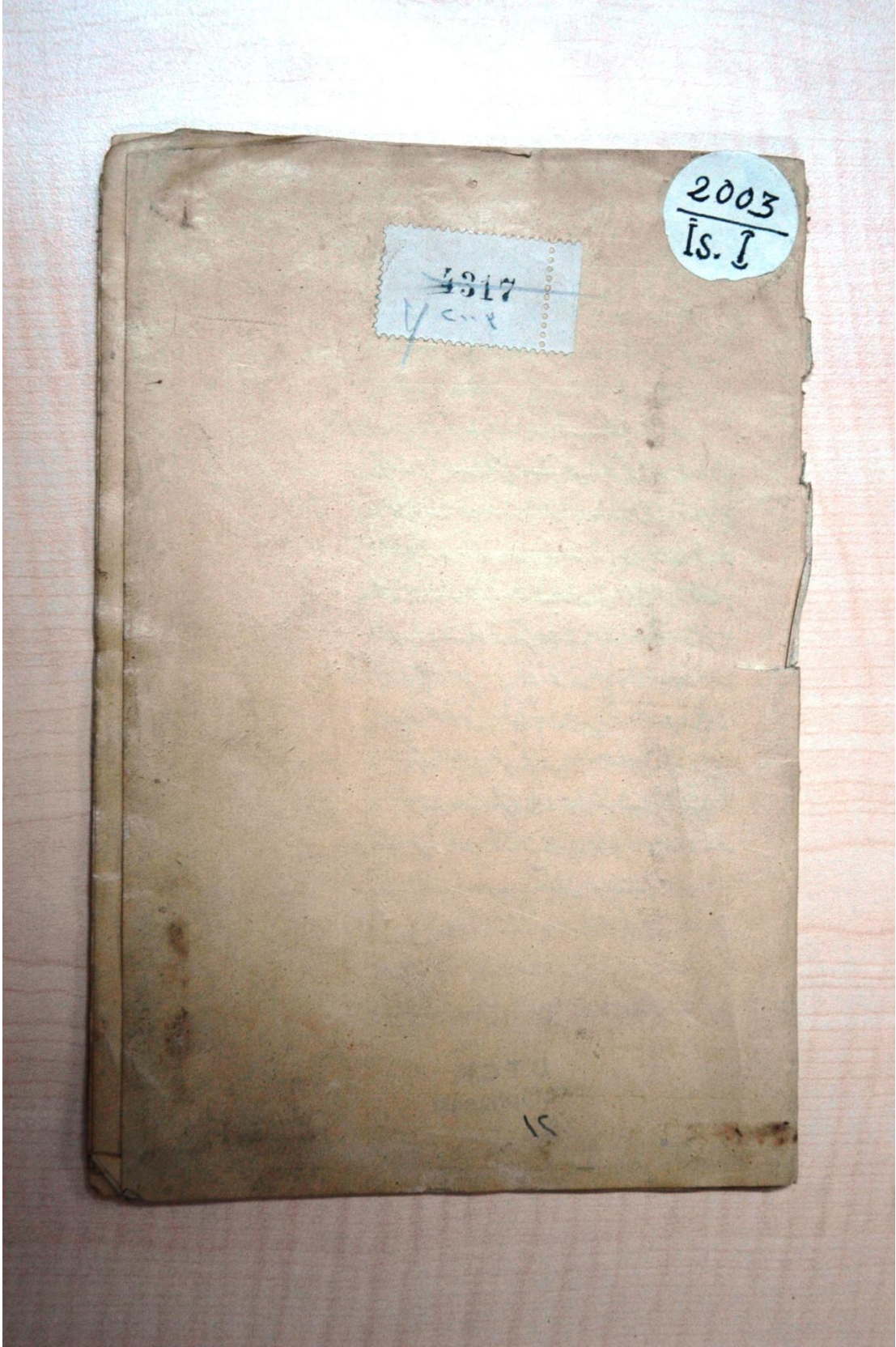
neferât-ı topa mensûbât ola yani kalyonlara tesmiye olunduğu gibi toblara dahi birer isim tesmiye ve tobun üzerine tahrir olunub falan tob gelsün denilse beher hal yüz yâhûd elli nefer tobucuyu dahi maan gelmek tabiat-ı saniye gibi ola ve yüz pare humbaranın ellişer neferden aynı ile bu vech üzere beş bin nefer humbaracısı ola ve fenninde mahir lağımçı beş yüz nefer olsa kifâyet itmekle ziyadeye ruhsat virilmeye ve kalyonların tobcularına bunlardan tertib olunub başkaca kalyoncu ulufesi dahi virile ki kalyona yazılmağa ziyade hâhiş ve rağbet ola ve maâz-Allah-u Teâlâ bir mahalde bir tob ve humbara kalmak lazım gelürse yüz müdür elli midir neferâtı ocakdan tard ve yevmiyeleri der-akab hazine-mande olub ve âher bir ocağa ve daireye kabul olunmayub halk beyninde rûsvâyî ve bed-nâm kılınalar ve bir mahale me'mûr kılındıklarında tob keşân camusları ve bargirleri kendi yedlerine teslim olunub hitâm-ı hidmetinde ahz oluna ve aralık da helâk ve telef olan -12a- hayvânâtı tobucu başı ağa mahsûs-u arz idüb yerine başka hayvan virilüb taşralarda olan sür'atçı neferâtının fâidesi müşahede olunmayub ve muhdes olmağla külliye ref' oluna kadim-i düşman yedinde iken cümleden ziyade bize lazım olacak donanma-i hümâyûn olmağla vakitle kereste kesdirilüb ve yonulub cemî' eczası tehiyye olunub müceddeden anbarlar inşasıyla her anbarda bir kalyonun kereste ve mismâr ve malzeme-i sairesi müheyya buluna şöyle ki bir kalyon yapılmak murâd olanda bir ayda husûla gele işte böylece yüz kalyonun kerestesi daima mevcûd durub kalyon yapıldıkça yine yerine kesilüb vaz' olunsa bu nizâm tamamıyla husûla gelmek on beş yirmi seneye tevakkuf itmekle beş altı seneden sonra açılması melhûz olan sefere çokluk fâidesi olmamağla İngiltere ve devlet-i saireden kalyon mübâyaaasına şimdiden râbıta virilüb ikişer üçer heman bir taraftan mübâyaa oluna kalyoncu neferâtı memleketlere tahmîl oluna gelmekle bir nefer kalyoncu yüz yüz elli guruş -12b- dahi ziyade akçe ile çirâğ çıkarılıub akçesini nefere virdüğü zahir olmağla fi-mâba'd kalyon idare edecek kalyoncu başka ve cenk edecek asker başka tertib olunub cenkçi askere gemi kullanmak ve kalyoncuya dahi cenk itmek teklif olunmayub herkesin hidmeti başka ola ve erbâbıyla bile müzakere olunub ulufesini teksir idüb ve âher dürlü itibarlarla kalyonculuk bir suret girmelüdür ki kalyoncu yazılmağa rica ve şifa ile nas taleb olub gücüyle ellerine girsün ve memleketlerden bir akçe çıkmasun her kalyonun takım tabir itdükleri neferâtı her ne mikdar bilâ-noksan teknil bulunub bir neferi nakıs olursa kapudanı te'dib olunsun bu ocaklar ağaları misillü kapudan paşa dahi bir kere intihâb ve bilâ-caize nasb olunub ol-dahi kapudanlarını öylece intihâb ve nasb eyleyüb ali mâ-şâ-Allah Teâlâ yerlü yerinde dura ve bu donanma maddesi cemî' maddelerden a'zam ve elzem olmağla erbâbıyla kerreten ba'de uhrâ müzakere ve müşavere cüzi ve külli cemî'

umûr nizâmiyesi tafsilâten -13a- kaleme alınub ve kavânîn-i nâfia-i cedide bağlanub fi-mâba'd destûr-ül-amel tutula kalyon kerestesi ve levazım-ı sairesi vesair Devlet-i Aliye'nin mühimmât ve zahiri adeta halkın rızasıyla ve râici ile mübâyaa olunub ve istihdâm olunan ameleye adet üzere ücret virilüb şöyle ki İstanbul'da vesair mahalde halk malını Devlet-i Aliye'ye satmağla gayrilere satmak müsavi ve amele dahi sair mahale işlemekle Devlet-i Aliye'ye hizmet itmek bir olub ahz ü i'tâ'da kat'iyyen tekellûf kalmadıktan sonra tekalif-i devlet cemî' memâlike birûn tevzi' oluna ve paşaların seferiye ve hazariyyesini dahi buna katub öylece tahsil Devlet-i Aliye'ye ve fukaraya hayr-i mahz ve mahz-ı hayr olmağla işbu madde-i azîme-i nafianın suret-pezir olmasına bil-ittifak himmet buyurula her kazaya taraf-ı Devlet-i Aliye'de ayan nasbı ve ol kazanın iltizâmât ve cemî' umûru ol ayanın marifetiyle rü'yet itdirilmesi ve sene-be-sene ayanların hesabı görölüb zulmen ahz olunmuş mal-ı fukarayı ahz idenlerin -13b- istirdâd olunması ma'mûriyetin vesile-i kaviiyesi melhûz olunur faraza vakt-i hazerde kereste ve zahire vesair umûr-u mühimme Devlet-i Aliye on bin kise rü'yet olursa Anadolu ve Rumeli kazalarına tevzi' olundukda şimdiki salyânelerinin on katından bir katı olmayacağı ve defter tevzi' Devlet-i Aliye tarafından olduğu halde hükkâm ve ayan zulmiyeleri hakkında olub yani sefer ve hazerde fukara şimdiki vergülerinin on katında bir katıyla kurtulacağından gayri Devlet-i Aliye'ye fâide ve âidesi olmayan bunca mazâlimden dahi masun ve me'mûn olacakları güneş gibi zahirdir ve taraf-ı Devlet-i Aliye'den ayan nasbına ve Pazarcıklı Kavanozade ve Kara Osmanzade misillülerin ibka'sına tadrîc ve teenni ile şürû ve mübaşeret olunub fukaranın menfaat ve rahatı civarlarında olanların meşhudları oldukça bize de nizâm verin deyu kazalardan arz ve mahzarlar yürümeğe başlayub bu vechle birkaç sene zarfında mecmu yoluna girüb ca-be-ca muhalefet -14a- idenlerin te'dîbleri icrasıyla taht-ı râbitaya iddihâl olunmak mümkün olur ve tadil ve tesviyenin ma'nâsı dahi zahir olur ve kazaların hal ve şanları ve menafi' ve müktesebât vesair kaffe-i keyfiyyâtını re'y-el-ayn müşahede ve tahkik için ulema-i a'zâm ve küttâb zevi-l-ihtiramdan vukuf-u kâmil ve akıl erbâbından biraz adamlar tayin olunub ref'-i mezâlim için ahval-ı memâliki tahkike memur kılınub mesela Büyükçekmece kazası Küçükçekmece'nin iki katı veyâhud üç katı her ne ise bilüb ana göre tekâlif olursa evkât-ı malûme-i muayyenede tevzi' ve tahsil olunur ve tuğra-i cihan-banı ile muanven evâmîr-i aliye nadir sadır olursa heybet ve nüfuz gündün güne mütezâyid olacağı zahir olmağla cem'-i umûr sadr-ı a'zâmlar taraflarından mektûb yazılub bir maddeye ferman ısdâr olundukdan sonra beher hal icra oluna ve yazılan mekâtibde eğer bu defa' batâet ve rehavet olunursa tuğralı ferman-ı padişahi gönderilür deyu tahrir olundukda ferman gelürse bir

dahi çare -14b- bulunmaz deyu nâs havfe tabi' ola ve yazılacak mekâtibin kalemlerinde kaydı bulunmak lazımeden olmağla ferman yazılacak maddeye mektûb yazıldıkda kaleminden mektûb ile müsvedde yazıla deyu buyurula ol müsvedde hem kalemine kayd olunur hem mektûbcu efendi tarafında hıfz olunur öyle mektûb yazılmak râbıtası istihsâl olunursa evvela mübarek hatt-ı hümayûnla muanven Anadolu ve Rumeli'nin üçer kullarına evâmîr-i aliye gönderilüb cemî' mahkemelerde kayd ve sebt itdirildikden sonra mektûb tahririne şürû ve mübaşeret oluna tenbih buyurulduğı vechle hatıra gelen işbu maddeler bilâ-ketm tahrir olunduğundan gayri sâgir ve kebire dokunmak ve dokunmamak suretleri dahi tefekkür olunmayub hakikatde Allah-ül-azim-üş-şane tevekkül ve Resul-u Ekrem'e tevessül olunub zahirde dahi kemâl-i i'timâd hâlife-i rûy-i zemin ile vekil-i mutlak afv ve setrelerine istinâd olunduğı ve dünya mebnî alen-nükûl la ala münâsebât'ül akıl fehvâsınca her akla gelen memdûh ve müstahakk olmayub -15a- beher hal-i şeri şerife tatbik ve tevfiik lazımedendir zira halef-i şer-i şerif olan nizâmın kat'â fâide ve semeresi olmayacağından gayri sûrî ve manevi zararı çekileceğı mücerreb ve malûm olmağla mevâdd-ı muharrere-i mezkûrenin içinde pesendide buyurulan olur ise ibtidâ' fetva-i şerifi virilmeğe muhtâc idüğü malûm devletleri buyuruldukda emr-ü ferman taht-ı bi-avni-ilahi Teâlâ.-15b-

Ek 2: Layiha-yı Şerif Paşa'nın Orijinal Metni

لابحة شريف پاشا

بيت ايکبوزالتی سنه سی ماه محمدیه اردوی
 هه ایون سلسره صحه اسنده ایکن اوناع حضرت
 آصفیه هه چاکر کینه لرینه ارانه بیور بلان خط
 هه ایون کرامتفر و نکت حقائق اشتمالی نظام
 امور دولت و اثر مرکست مطالعاتی قلم النوب
 بعده جمله سی بردن انصاف عقول سلیمه ایله
 تمیز و تحقیق و قوانین جدیده و ضعیله فیما
 دستور العمل طو نمسی مراد هه ایون اوله و غنی
 و شمه یدن شروع و مه اشرف اوله نمسی
 شامل اوله و غندن غیره بو بابه هه حد و وظیفه
 ارانه جنی و کسره به تخطئه اولنه جنی اوله یوب
 مرکس دین و دولت نافع عه اینه یکی مطالعاتنی
 قلم الو ب بعده ماده لر اجمال و اختصار اوزر
 یازلمه نقیسی سنه یده بیور بیور ایسه جمیع

تصحیح

D.T.C.F.
Kütüphanesi

متفرعاتی و لازم اولان شروط و قیودی علی
 وجه التفصیل تکرار کلمه التمی اقتضای اید رحق
 جل و علی حضرت ندری توفیقہ رفیق البلیہ امین
 بحر مہ النبی والہ الامین مصد اقتضای
 مسلمین و مطلب اعلائی جناب خلیفہ زوی
 زمین او زره دشمنہ علیہ و ظفر و سفر و حتی
 عکرو مہمات و زخیرہ یہ و بونکر و حتی خزینہ یہ
 توقف ایلدی یکی جلد یہ معلومدر منافع بلاد
 عراقیہ و عربستان اجانب ید ندرہ قالمغلی
 مصر و بغداد و خزینہ لرینک نظامی تکثیر خزینہ جلد
 اقدام و انفع ایسہ و حتی فتح فریم بونکره تقیاً
 اولتمق شمد یکی حالک مقتضای سی اولمغلی
 فریم فتحی میسر او نجیہ دک جمع خزینہ یہ آخر
 در لوصحت اولتمق اقتضای ایلدی بکنہ بنا و بوکا
 دائر اولان ملاحظات ترک و طی اولندی
 مقاطعات میر یہ و حرمین و اسرا ملک محکولان
 فروخت اولتمیوب ضرب خانہ عامرہ دن اداره
 و اندرون و بیرون رجالندن سخی عطفونت
 اولنکرہ بالذات جانب حضرت ظل اللہ بیدن

عنايت واحسان مراد اولند قده و بر يلم جنت
مالکانه نك سنوی قاضی نمقدار اولدی یعنی
بیلند رت التي سنه لك معجله ایلده و حسب
الاقضا معجله سنی احوال و تا جیل ایلده عنايت
بیور لقی توفیر خریدینه و سینه قویه ملاحظه
اولمیشد رزیراتی الاصل مقاطعات مالکانه
و بر لسنی استصواب ایلدی مرکس کند و باغ
و باغچی سنی کبی مالکانه سنی معور ایتکه چالشوب
رعایا سنه تخم و بزرو و بر ملت و یو جهتله
حالات اسلامیه کوندن کونه معور اولدی
ملاحظه سنه مینتی ایکن عمو ما مزاج عکسده
اولان فساد بو ماده یه دخی ایلشوب بئش
غروش زیاده و بران ملتزمت ظلمنه معاونت
اولمقی صغیره و کبیره طبیعت ثانیه مقاصده
اولمقله همان ملکیت دولتت بدینه کیر مدیکی
قالبو قاضی مقاطعات میریدن ضبط اولموشد
با معجله خلقة فروضت اولمیشد ضرری ذفا
وامتنه کرکی اسهامندن اینه انمقدار معجله
حاصل و بو کونه کلنجه محلول و قصر بد لرندن

و جیلوندا

و جبہ لو لرنند نہ اولدی بریرہ جمع اولنوب اول
 وقتہ نبر و سهم صاحبدرینہ و بریلان فائض دخی
 حساب اولند قدہ معلوم اولور توفیر ابرادہ
 بوندن اعلاتہ بیر اولیوب فرد و احدہ عذر
 شایہ سی دخی بو قدر مالکانہ برانتک محمول
 و قصر یہ نندن قلملرہ و سائر ویریلہ کلان
 خرج و عوانہ التزام فرمانلرنندن اعتدال اوزرہ
 تعیین و اخذ اولنوب مرکز علی و انہم
 حصہ لری ویرملک دخی ممکن اولور محالک محروکہ
 اولان زعامت و تیمار اصحابندن و مستحفظ
 تیمار لرنندن و نفیر و مخبر و جی دن سفر ہا یونہ
 و خدمت محافظہ یہ بھیج فائدہ قاطمانملہ تیمار
 بعد اندرون ناپارہ لرنندن و دفتر خانہ و دیگر
 ہا یون کاتب لری و کہ کلور اینت زعامت و
 تیمار لرنندن ماعدہ محمول اولان زعامت
 و تیمار بشقہ چہ ضبط و التزام اولنوب
 حاصلاتی زپردہ بیان اولنجی مشناعسکری
 مصارفہ تخصیص قلمنق و کہ کلور زعامت
 محمولاتی اقتضاسنہ کورہ اندرون ہا یون

و صدر اعظم املدار لرینه ویر ملک و بی حاصل
 اولان که کلوز عاقل بر برینه الحاق اولند ر ق
 شمد یکی چاوش و منفرد که کلری نصفی درجه سنه
 تنزیل اولند قد هم ز عاقلری نما دار اولوب
 متصرف اولند اوج بیشی خدمتکار ایلد سفر
 و برر هم مر شینت عزتی ندر تنده اولمقله
 که کلور عزت و شرف بولور جمالت اسلامیة
 اولان صغیر و کبیر مشروطه جمیع اوقاف مجدا
 تخریر اولنوب ناظر و متولی و کاتب و سائر
 خدام و ضابطان اشکاره و کز لو معاش
 و منافعلری ظامره اخراج اولند قد نصکره ذی
 ایلد بولن ندرت بر اچه لری قطع اولنمیب حیاه
 اولد قلر نجه قلیل و کثیر هر نه ایسه کند یله
 انعام اولنوب معاش و منافعی کثیر اولنلرت
 محلولاتی ظهورنده حد لایقنه تنزیل و قصوری
 وقف مانده اولنمق و مصارف زانده لری
 اشاعی و اریلوب و عاکوی مثلکو خدمتسز
 و یا خدمتی متروک قالمش جهات محلول اولنده
 نصفی وقف مانده و نصفی امام و مؤذن و

نتیجه

4
قیم مثلکوز و علی ضد مرید ترقی و توجیه اولنوب
انته و خطبانف و ظائفی او جو یوز التمشیر فیه
و سائر ضد منک و ظائفی یوز بکر مینشیر فیه
دست ضم اولنمق او زره شمدیدن دفتر لرینه
رابطه و یریلوب فرضا اشبو تو لیتن فلان
و فلان ماده لرندن ستوی اون کیسه ایراد
معینی اولمخله محلول اولدقه نصفی وقف
مانده اولنه جقدر و مثلاً اشبو جهت محلول
اولدقه نصفی وقف مانده اولوب نصفی
امامت جهتنه ترقی توجیه اولنه جقدر دیو
مر جهنتن محملنه شمدیدن اشارت اولنمق
و محلول اولان مسقفات و با خصوص کار کبر
عقارات اجار تین ایله و یریلوب اجاره
واحد ایله و یرلک و محتاج معیلات اولان
اولان او قافه اجاره واحد جهتنه نما
کلنجه یردنه سائر و قفلن فصله سندن
معاونت اولنمق و استانبول و صوابسنده
اولان کافه او قافن دفاتری بر کار کبر محله
طور و ب متولیلر و مفتلر و کاتبلا اول محله

جمع اولوب رؤیت امور ایلدکن صکره بنه
دقاری اول محله همهورا براغوب کیده لر و
طشهره لرده اولان اوقاف دقاری دخی همهورا
محکمه لرده اولوب حین اقتضاده متولی وکاتب
حاکم الشرح باننده جمع اولوب رؤیت امور
ایملک و الحاصل جمع اوقافک زواندی مبدنه
بقار یلوب و بشقه چه حفظ اینه بر یلوب
و میریدن وضع ید اولنوب و قاضی الاوقاف
بیت المال سلیمنه ضعف کلده استمضا
امور جهاد یدیه صرف اولنوب بعده میری ید
وسعت کلده کیده برینه وضع اولنوب بین النمل
کدک دیو بیع و شر اولنان شیلر اچون کدی
بر وقفن مجانا سند و بر یلوب و دفتر وقفه
قید اولنوب بعده بلا اوله محلول اولدقه طرف
وقفن ضبط و فروخت اولنوب اوزره رابطله
سند صحت بیور یلور ایسه جمالت اسلامیه
کائن جمع انار خیریه علی الاطلاق معمور و ابادان
اولوب بر جواب مسجد و صومعه سنه بیگمش
کوپری و قاله برم قالیبه جفندن بشقه زواند

اوقاف

او قاف نامیده سنه و ده فتنی کلی مال حاصل اولوب
 بشقی حفظ اولمنق تقریبیله دولتیله دخی
 قوه اولور دولت علیه ننت واردات معینه
 و مصارفات مقننه سی علی وجه الصحه میدانه
 چقار یلوب ابادی کاغذ اوزرینه پاک نسخه
 حفظ ایله مزبور و مجله مفردات اوزره ایکی
 قطعه دفتر یاز یلوب و اول دفتر لر نظر و فاد و هموا
 دفتر دار اولنکرده طور د ب ابراد و مصارفند
 زیاده و نقصان قبول ایدینی دفتر دار کندی
 قلمیله ضم و فرد نهاده ایدوب غرضی لازم کلمه کده
 اول دفتر لر سلفنک مهر یله خلیفه تسلیم
 اولمنق و بر صورتی دخی خزینه اعمار بونده طور د ب
 ضم و تشریح واقع اوله قده خزینه اعمار بون تحریری
 ایچون باش محاسبه چی و مالکانه خلیفه سی کلمه کده
 جمله حضورنده دفترند کورکش و اولنوب موجود
 علم و خبر لر بر لوبرینه قیده اولنقدن شکره دولت
 علیه ننت ابرادی شو مقدار ایکن فلان و فلان
 ماده لردن بو مقدار نقصان بولدی دیو خلاصه
 یا یلوب حضور اعمار بونه عرض اولنده و خلاصه ننت

بالا سنه معلوم همایون بیورلد یعنی مشر
 خط شریف چکوب بعده باش محاسبه بقیه
 اولنه بو تقریبیله دولت علیه ننه مصارف
 معینه سندن قتی حقوق بی لزوم شیلر او جاقا
 لقله و مصارف بهوده لر میده انه چقوب تنزل
 قبول ایتسه کرکه ره و بو نظامدن صکره نیجه فوانده
 خقیقه ظهوره کلور و پرلو نقراتی نامنه اولان دولت
 علیه ننه عسکر ننه قطعاً فائده قالیوب بر
 جماعتت بر قانچ اقمه یومیه سی و سنوی نه مقدار
 مواجیبی و ارایسه اول جماعتت اغاسی بیانجه
 تیمار و زعامت کبی اکل و بلع ایدوب نقراتنک
 وجودی یوقدر بو سنه سرحدی بویله دکل ایکن
 بر از حد نه نبر و عالمه ساری اولان فساد بونله
 دخی سرایت ایدوب سانه قلعه لر نه شکل ایتسه
 بونله دخی اولمجه اولمشدر بنا برین فیما بعد
 محلول اولان پرلو قوی یومیه سنت نصفی خزینه
 مانده و نصفی روسیه دولتی مقابلنده اولان
 سرحد لک اغا و ضابطان و نقراتنه علی الترتیب
 ترقی توجیه اولنده رقی اغا لک یومیه لر ایکیست بونله

قرقر آنچه به وضایطانت یوز کسان و نقراتک
 یوز بکرمی آنچه به ابلاغی تجویز اولنه و سفر واقع
 اوله قده بونلردن اولان خزینه مانده لرنه مقدره
 بالغ اولمش ایس حساب اولنوب دشمن فرستده
 اولان سر صدره یوز بیکر میسر آنچه یومیه ایله اول
 مقدر نقرات یاز یله و محمولات کتم اولنمی چون
 اون آنچه ده بر آنچه مفاطماندن اخباریه تو جهی
 جائز اوله و جمله او چاکلک و سر صدرک و مفاطم
 و کمر کلک ویرلو قولدینت اسامیلری ابادی
 کاغذ او زینه مجله دفتر اولنوب قیما بعد خط
 هها یون صد و راتمه که تجده به ابر آنچه توجیه
 اولنمی و اول دفتر خزینه هها یون کتخه اسی
 اغاده محفوظ طور وب مرای باشنده برکه
 مهور رئیس الکتاب اولنله کلوب اولدنی
 قلمی ایله فقط خزینه مانده لرینی اشارت برله
 دفتری مهر ایوب خزینه کتخه اسی اغایه کوند رمل
 و ماه مزبورده خزینه مانده نه مقدره بالغ اولدنی
 طرف صدراعظمین رکاب کامیابه بشقه تقریر
 اید عرض اولنوب منظور هها یون اوله یعنی شعر

بالاسیطه های یونان ایلد تو شیخ بیورلد قد نصکره
 رؤس های یونان فکله قید اولمنق و برر صادق ادم
 مطبخ و ترسانه و ارپه امینی نصب اولنوب
 غزال اولمنق و مرشیدک اعلا سنی و قیتله برلو
 برندن او جوزه بهاسیله جلب ایدوب دانما
 برر سنه لک ذخیره لری موجود بولمنق و ترسانه
 بر مکمل ووشا طاقی فضلده ویدک اولدرق اما
 بولمنق و بولنورده دائر اسرافات و ارایه قطع
 اولمنق و بود فضه نظام و برلدیکی اوزره ارپه میلیه
 اقچه و برلبوب عینی ارپه و برملک و مطبخ و
 ارپه و ترسانه امینلری دفتر دارلرک و
 سائر امان و نظارت و قتلنده مهارت و
 صدق و استقامت لری تحقیق ایلد که نصکره
 عدت مدیده و بلکه الی و فائهم غزال اولمنقده
 بیت المال مسلمینه منفعت عظیمه ملاحظه
 اولنور و معادینت اعمالنه اقدام و احتتام
 اولنوب التون و کش و قورشون و باقراض اجنه
 سعی اولمنق و امانات اهلکنه تفویض اولمنق
 لازم دن اولوب بونکده خی ارپه بی ارانوب

بولنوب

بنو لنوب فقرا به ضرر او ملحق شر طبله معدنک
 اعلای تو جهله میسر اولور سه او بلجه عمل اولور
 مسموع اوله و غنه کوره ارغنی و کبان و
 کمشخانه معدنکری اعناسی معدن حفرتی
 اینمیب پاشار و بوده لر مثلور عابای
 معادنن انتفاع ایدن اولور جهله اداره امور
 ایدر لر ایش بوندت و فعی و معدنک اعلای نه
 شکل تدبیر ایلد اولور سه همان همت
 بیور ملکور و بعضی اراضی دولت علیه ده
 اولان معادن بر دولتت اراضینده بو
 او دولت علیه رغبت و همت اینمیرا کردت
 کندی طبر اغنده اولان التون و کمشی جفاره
 خزینه جمع ایتد جمیع دولتله غالب اولور
 دیر لر حال بو یله اوله یعنی نقده برده معادنه
 همت اولمسون فقرا به ظلم اولبور دیو برکتلو و
 بوز قیر معدنکری بیچون قیاسون هم فقرا به ظلم
 اولمسون هم معدنکرا بشلسون همت بر شتی حال
 اوله فر قولای بو لمر شتی اولمزدیرم عسکرا سلاطیه
 قش کوننده و محاربه ایلد مالوف اوله فلرینه مینتی

دشمنان غلبه سی اسبابند در بری دخی بوا اولیور
 و تعلیمی عسکر تعلیمه عسکره غالب اولیور
 به بهیادند اولیور او جاقدر عسکرنی تحت تعلیم
 قومی ممکن و کلبه دخی باری مشتاعسکر نیز
 تعلیمی بولسون تعلیمی مشتاعسکر ی پیدا
 اینست طریق شویله خاطر کلبه که وزیرای عظام
 و میر میران کرام منصب برنده مستقر اولوب و بها
 من الوجوه غزل اولیور معاذ الله تعالی ترتیب خرابی
 موجب اوله حق جرم غلبه نظی ظهور ایدر سه اولیور
 محله قیدی کوریلوب بر خلافت و انبیا عنبرین
 نمرض اولیور بیهو کیم برینه نصب اولیور حق
 ایه اکا احسان بیوریلکه که خلف اولان ادا
 بر قوریلود و لابنت ایچنه کیروب جور مکه باشیکه
 و انکده خنی قرانده بیغی او زر نه منضم اوله رفق کوندن
 کوندن اثره و حالته قوه کلوب سفر و حضوره
 ایشه یار و یه یو یله اولیور بیجی هر بر وزیر و پاشا
 حال و مقدر ایچنه پیاده و سواری عسکر تعلیم
 ایدوب صیفا و شتاء چادر لرده و ز ملک کرده
 طور و ب ماکولات و ملبوساتنه و حکات و

کتابخانه

و کسانندینه دول افرنجیه ده اوله بنی کبی رابطه
 و پروپ حاضر و آماده اولور لر شو بیلکه عا کر
 نه کوره بر بره کله که ه فرق بیکلی اولور دخی زیاده و
 نقصانی اولور سنی واحده اوزره اولوب اولیج
 اعمال اولمننت طریق بولنه دارالقی ازالقی پادشاه
 اسلام حضرت نوری حلب و بغداد و شام و سائر
 ایالت و الویدون برینت ایکینت عکرنی
 کتور و ب تعلیم لرنی سیر و تماشا بیور و بینه
 پاشا لرینت پاننه ایصال و عصات و بغات
 اوزرینه عکر تعیینی لازم کله که فغان و فغان
 سنجق لک عکرنی فغان وزیر پاننه الو ب
 اول خدمتی کور و که نصکره بینه عا کر بر لو برینه
 کتنت و سفرهایون واقع اوله قده ه نقلی نفا
 و احوالی ایچون لازم اوله جتی حیوانات و ماکلی
 شمه بدن نهج م غوب اوزره بر رابطه به بنده ایده
 وقت سفرده شولازم اییدی و بولازم اییدی میبویه
 همان فرمان عالی وارد یعنی کون باز و قش فالقوب
 رأس حد و ده کلوب بر ایکی اونج سنه و دخی زیاده
 قشلا سه لرا اصلا تکلف اولیسه بونلر بوبله رابطه

بولوب پادشاه اسلام حضرت تری دخی مر برینک
 عکر بنی برر ایکیشتر کره استا بنولم کنوردوب
 رأی العین مشاهدہ بیورد قد نصکره سفر
 صهایون ظاهورنده بونلر صرف فضلہ وزانند
 طوتلوب یعنی بونلر قش عکر بیدر دینلر رت
 قانون قدیم اوزره او جاقلم عکر بیلہ اوردو
 دوز بلوب اشپوشتا عکر کی ورا دن کلوب
 جنت تقرب ایلد کده سکر اون ساعت کبره
 اردو قوروب حاضر و اماده طورہ و مر برینک
 تقریبه طوبی و مہمانیلہ بر طوب ویر بیلہ عکر
 اسلام منصورا و مظفر ایلر و یہ کند کچہ بونلر دخی
 ایلر و یہ وارہ ناشول وقتہ دن کہ عکر اسلام
 عودت ایلد کده بونلر اول محلدہ قلوب تاموسم
 صیف کلوب عکر کلنجیہ وک اقامت ایلد
 بر خطوہ ایلر و کتیوب و بر خطوہ کیر و یہ کلید لہ
 دشمن اگر اوزر لر نیہ کلور سہ مدافعہ و تحفظ
 ایدوب دشمن کلنر ایسہ بونلر تجا و زانیہ لہ
 معاذ اللہ تعالیٰ عکر اسلام منہزم اولور
 بونلر اولد بقی محلدہ طوروب دشمن غلبہ سنہ

صانعت

مخالفت ایلیم لرو سفر و حضرده مباحات
 و مرتبات کلیاً فقر او زنده ن قاله بر یلوب
 جمله سنی دولت علیه کنه ایچی سیده ندرت
 ایلیم بر سنده سفر ک راه بجیلده و غیره سی
 بش بیله کیسه به دوزیلور و عر به ۱۶۶۵ و بارکی
 شویله صحتون الما جده کنه لنت بش بیله کیسه به
 دوزیلور جمله اون بیله کیسه ایلیم مطلوب حاصل
 اولور ایکن بونلر ایچون رعایا دن فرق الی بیله
 کیسه جفا یور رعایا ننت مالی خزینه عامه و
 موجود و مدخ اولان ایچون اعلی در که خزینه و
 طور ان ایچون ننت نما و تجارقی اولمز رعایا ننت
 ایچون سی بوش طور محبوب و انما نما و نزدیده
 ایچون رعایا مالی خزان سلطانه مالندن
 زیاده محافظه ایتمه لازمه فرضاً سفر ایچون
 بکرمی بیله کیسه ندرت اولنه صحت ایسه او توز
 بیله کیسه اولنسون اون بیله کیسه ایلیم الی
 بیله کیسه فرانکیش اولوب حالت جواب اولمز
 و فرق سنه سفر اولسه رعایا ننت بر مجور طه سنه
 وضع به اولنمقی قابله ر جمع بله انده اولان رعایا

سفر و ارامش دیو بر بدن ایشان شد و به مال
و عیال و جانگرینم ذره قدر ضرر ابر شمشیر کی صورت
حسب الاقتضا نه بوزون معاونت ایدم جگرینی
بمژله و لاینکندن مردور عبور ابدن عا کراسانی
در لو در لو اطعمه انقبض ایلد قار شویوب و در
و عا ابدن را شسته بوم نه خیر لو و منفضلو
مصلحت اولان بیت کیمه ایلد حصوله کلور
قاله بیکه حضرتده استانبول ایچون اولان بنیات
جزئیات مقوله سی اولفله ترسانه عامره
انبار لرنده التي ایلقی ز خیره جمع اولندقدن
صکره کلیار رفع و عفو الینوب سمانیک و غولوز
داور خان و قره اغاج و تکفور طاغی طرقلندن
قره دگزنت ایچقلا اسکله سندن و طوندون
و اقلانی و بغد انندن رایجیلد تجار طائفه سی
کند بلی کتو ووب ترسانه انبار لرینه وضع
ایتمک اوزده سنده اوج ایلقی ز خیره کویبلد
انبار لرده توزیع اولندقدن سنده بر کره
دور اولوب علی الدوام التي ایلقی ز خیره
استانبوله موجود بولنور و طوندون سواصلی

اسکله

اسکله زنده و ابراج ده کتیلو و محفوظ
 انبار لرتارک و مجده دانشا اولنوبه خبر
 بهاسی اخص اولد قجه مباحه و وضع انبار
 اولنورقا بر سفرت زخیره جمع و موسم صیفه
 و نیشی مقداری استانبول حلب اولنوبه
 برینه تدارک و وضع اولنمق طریقیله اوج سنه
 بردور اولنوبه هم علی الدوام سفرت زخیره
 برنده طور و هم استانبول کیلاری کبی
 اولور خوتین و بندر واسمیل و ابرائیل نللو
 قلم لرت محاطه سنه و انی عسکرت بر سنه
 ماکولانته کفایت ایده جلت طاری و کل بوم
 طحنته کافی دکرمن مر سر حد اده موجود اولنوبه
 و طاری زخیره دن عدا اولنمیه رقا بر سنه ده
 کفایت ایده جلت بغدادی وار په دخی ادفا
 اولنمق و زخیره انبار رای غایت احتیاطلو
 یا بلنق و طاری نیک تجددی اقتضا اتمیوب
 بغدادی وار په ارا لقا ارا لقا تجددی اولنمق
 لازمندن در بو اسلوب اوزره دفع مظالم
 و جمع زخیره به وزیرده بیان اولنمق یعنی اوزره

دو نمای های بوندت تنظیمه هکت بیور له قدن
صکره مسقوه سفر اچلیق ایچون الشمس بیش
بیش کیم اچمه جمع اولنور ابته که سنه اولتوز
بیش و ایکنجی سنه یکر بییش و او جنجی سنه
اون بییش کیم اچمه اردوی های بون خزینه سنه
وضع اولنوب اشبو اون سنه خرفنده بر طرفن
جمع خزینه به اهتمام بر له قان سنه سفر اولور سه
اون بیش بییش کیم اچمه ایر شد بر لسنات
چاره سنه با قلمونیر اسفوده اسراف و انلا
درجه سنه اچمه صرف ایتمک ایسه یار ایتمی
خوم و تحقیق ایتمم و زرایه خوجلیق نامیله بییش
غروش برینه اللی بییش و میر میرانه بشیوز غروش
یرینه بیش بییش غروش و بر لکو و نزول امینلکی
ایچون فریاد و قفان ایده نلری فلان محله نزول
امینی ایده دیور جا و نیاز ایتملوکه بیش کورسون
سفوده تصرف و امشالی مضر اوله یعنی کرکی کبی
نهم ایتمم و بر کره سفر اچله قد نصکره مرام حصوله
کلمکسنزین قبانق محال اوله یعنی هر کس چو ما بلو به
کر به اطله سی سفری کبی بیش بتمد که فراغت اولموزن

۲۱
زیرا عسکر فی الجمله بد و بیته الله فچه ایش
یرا منفه با شلیور و اولکی سفردہ عسکر
حضرتی زیاده اولتی تقریبیلہ سر مقابلہ و ہنرم
اولدی سفر بر طرف ایکن دشمن فاجحی صوبہ کلدی
اقلیم قریم الدن کندی بو سفردہ درت مقابلہ
واقع اولوب برندہ دولت علیہ بہ غالب برندہ
مغلوب ایکینندہ مساوی اولدی و دشمن
طونہ ننت بری طرفندہ تقریبایدہ مدی و اشبو
ایکی سفرک بریندہ حق خیر لو دینکر انجی بر بریندہ
نسبت اولنندہ سفر اول بوندن اشرایدی
بوندن سری حضرتیت و بد و بیت ماده سیدر
و او جاقلمہ اولا صادق و مند برو عقل و درایت
صاحبی بر راغا انتخاب و بلا جائزہ نصب اولندون
صکرہ الی ماشاء الله تعالی عزال اولنیموب اندون
او جاقلمینک ضابطان ورؤ ساسنی اولدہ
انتخاب و بلا جوائز نصب و استخدام ایدوب
الی ماشاء الله تعالی عزال اینملک اوزرہ رابطہ
توبہ ویرلد کہ نصکرہ اشکنجی نقرات صیفاوشنا
سفرده موجود بولنوب بر فردی نقصان

اولاً مسند طریق سهولتی و محمولات بنا کتم
 خزینه مانده اولتی و سرحدات مواجبه را بطه
 و برکت خصوصاً انزل مذکره اولنه رفی تعلیم
 اولنه اشبه نظام او کزده اچله حق سفره دن
 کلیتاً را بطه کیر اوله مندی نفسی مرتبه را بطه
 بولوب کوندن کوند یولنه کیرر اما طوبی او جانی
 مجد دارا بطه به محتاج در هجبت اصلیه ابد قاتی
 البورمز خاطر کلن شود که عریبی او جانی دنی
 طوبی او جاغنه الحاق اولنه و کل بوم سده باب
 ده طوبت تعلیم اولنوب باشو باشنه بال بیز
 طوبتی طوله روب نشان اورنله او جانی
 محمولاتندن طوفان طغوز انچه و بریلوب او جانی
 محمولاتی کفایت اینه کی صورتده مجد داویریلد
 لغیمی و ضمیره جی او جانی دنی طوبی او جاغنه الحاق
 اولنوب انردنی سده ابا دوه تعلیم و تعلم ایدوب
 فتنه اخلهار مهارت ابد نله طوفان طغوز
 انچه و بریلوب زعامت و بیمار لری محلول اوله انچه
 خواص ها بونه ضبط ایدوب شوبله که صغیر و کیر
 اکیسوز باره طوبت کیرنه بوز و صغیرنه اللبشر

تغیر

D.T.C.F.
Kütüphanesi

نفرون اون بشیبت نفر طوبی علی الله و امام موجود
 بو لثوب و نفرات طوبه منسوبات اوله یعنی قلبی و غیره
 تسمیه اولند یعنی کبھی طوبه و حتی برر اسم تسمیه
 و طوبه بت اوزرینه نخر بر اولثوب فلان طوبه
 کلسون دنلسه بهر حال یوز یا ضو الی نفر طوبه جیسی
 و حتی معاکله طبیعت ثانیه کبھی اوله و یوز باره
 جنبه نانت الی شتر نفرون عینی ایله بودجه اوزره
 بشیبت نفر جنبه جیسی اوله و فتنده ماهر لغجی
 بشیوز نفر اولسه کفایت اینتمکله زیاد بر خصت
 و بر لبه و قالیون نلرت طوبه بکیرینه بو نلرون ترتیب
 اولثوب بشقیه قلبی و حتی عکوفه سی و حتی و بر بله که قلبی
 یاز لطفه زیاده ضوا هس و رعنت اوله و معاذ الله
 تعالی بر محله بر طوبه و جنبه قالمق لازم کلودر
 یوز بیدر الی بیدر نفراتی او جاقدن طرد و یوم بیدری
 در عقب خزینه مانده اولوب و آخر بر او جانغ و اوزره
 قبول اولثوب خلق بیننده رسوای و بد نام قلندر
 و بر محله مامور قلندر قلندر طوبه کسان جامه سکی
 و بار کیر لری کنده یدر برینه تسلیم اولثوب ختام
 خدنده اخذ اولند و ارا لفته و ارا لفته و تکلف اولان

حیوانانی طوبیجی باشی اغا مخصوص عرض اید و ب
بر بند بشفه حیوان و بر بلوب طشتره کرده اولان
سر عتیق نقر اننت فانه سی مشاحده اولنوب
و محدث اولمغله کلبار رفع اولنه و فرود دشمن بدو
ایکن جمله دن زیاده نزه لازم اوله جنی دوستی
صهایون اولمغله وقتبند کراسته کس بر بلوب
و بونلوب جمیع اجزای تهیته اولنوب مجددا انبار
ان شایسته مرا بناروه بر قلبیونت کراسته
و شمار و مالزنده سازه سی مهیا بولنه شویله که
بر قالیون یا بلق مراد اولنده بر ایده حصول کله
اشته بویله بوز قلبیونت کراسته سی داننا
موجود طور و ب قلبیوب یا پله قجه بند بر بند کبیلوب
وضع اولنه بو نظام تمام جمله حصول کلمت اولن
بش بگری سنده به توقف ایتکله بش الی سنده دن
صکره اجلسی ملحوظ اولان سفره جو خلق فائده سی
اولنا مغله انگلتره و دولت سازه دن قالیون
میا بعد سنده شمه بدن رابطه و بر بلوب ایکبیشتر
اوم همان بر طرف دن میا بعد اولنه قالیوبی نقرانی
ملکتره تحمیل اولنه کلمکله بر نقر قالیوبی بوز

بوز الی غرض و حتی زیاده آنچه ایله چراغ حقار یلوه
 آنچه سنی نفره ویردیکی نظام اولمخله فیما بعد قلیون
 اداره ایدر جنت قالیونچی بشقه و جنت ایدر جنت
 عسکر بشقه ترتیب اولنوب جنگی عسکره کمی
 قولانمق و قالیونچی یردخی جنت اربنت تکلیف
 اولنمیوب مرسک خدمتی بشقه اوله وار با بیله
 مذاکره اولنوب علوفه سنی تکثیر ایدوب واحز
 درلو اعتبار لرله قلیونجیلیق بر صورت کیم بلور که
 قلیونچی یازمخله رجاوشفا ایله ناس طالب اولوب
 کوجیلد الکرینه کیم سون و مملکتلردن بر آنچه
 چغاسون و مر قلیونک طاقم تقییر ایند کلری تقانی
 مر تقدر بلا نقصان تکمیل بولنوب بر تقوی ناقص
 اولور سه قیودانی تادیب اولنسون بو او جا
 اغاری مثلوقیودان پاشا و حتی بر کره انتخاب
 و بلا جائزه نصب اولنوب اوله چی قیودانلری اولمچ
 انتخاب و نصب ایلوب الی ماشا الله تعالی
 یر لوبرنده طوره و بود و نتماده سی جمیع ماده لر
 اعظم الزم اولمخله ار با بیلد کره بعد اخی مذاکره
 و مشوره جزئی و کلی جمیع امور نظامیه سی تفصیلا

فکر النوب و قوانین نافعه جدیده بظلم نوب بمجاوبه
دستور العمل طوبیله قبله کراسته سی و لوازم
سائره سی و سائره دولت علیه نیک مهمات و
ذخاثری عادتاً خلفت رضا سیده در ابجی ایله
مبایعه اولنوب و استخدا ام اولنان علیه به عادت
اوزره اجرت و بریلوب شویله که استانبولده
و سائره محله خلق مالنی دولت علیه به صانعله
غیر یله صانعق ساری و علیه دخی سائره محله
اشکله دولت علیه به خدمت اینک بر اولوب
اخذ و عطا ده قطعاً تکلف قاطعه فیکره تکلیف
دولت جمیع مالکله بر دون توزیع اولنه و پاشا لک
سفر به و حضر به سنی دخی بونه قانوب او بلجه تحصیل
دولت علیه به و فقرا به غیر محض و محض غیر اولغله
اشبو ماده عظیمه نافعه نیک صورت پنه اولسنه
بالا اتفاق صحت بیور یله مر قضایه طرف دولت
علیه ده اعیان نصبی و اول قضایان التزامات
و جمیع اموری اول اعیان نیک مع فیکله رؤیت
ایته یرلسی و سنه بسنه اعیان لک حسابی کوبولوب
ظلماً اخذ اولنمش مال فقرا بی اخذ اید نکر دن

استاد

استرداد اولی منسی معمر بنیث و سبیله قویه سی
ملکوت اول نور فرضا وقت حضرت که اسنه و غیره
و سایر امور مهمه دولت علیه اون بیث کبر
رؤیت اولی اناطولی و روم ایلی فضلر بنه
توزیع اولنده قد و شمه یکی سایانه لر بیث
اون فائده ن بر قاتی اولیه جغی و دفتر توزیعی
دولت علیه طرفندن اولدی یعنی حالده حکام و
اعیان ظلمه لری حقیقه اولوب یعنی سفر
حضرت فقر شمه یکی دیگر کور بیث اون فائده
بر قاتیلیم تور تک جفندن غیره دولت علیه بر فائده
و عانده سی اولیان بو بجه مظالمه دخی مصون
و قلمون اوله جفندی کنش کبی ظام در و طرف دولت
علیه دن اعیان نصیبه و بازار جفلی قوا نوس زاده
و قره عثمان زاده شللو لرن ایفا سنه ته ریج
و نانی ایله شروع و جها شرت اولنوب فقرانک
منفعت و راحتی جوار لر نه اولنلرک شمشیر
اوله قجه بزه ده نظام و برک دیو فضلرون عرض
و محضر لر یوریکه باشلیوب بود جمله بر قان سنه
ظرفنده مجموعی بولینه کیروب جا بجای مخالفت

اینند که تا دینگیری اجرا سید سخت را بطریق اولی
اولین ممکن اولی و تعدیل و تسویه نیت معنایی
دینی نظام اولی و قضا که حال و شاندری و ضایع
و مکتوبات و سایر کافه کیفیتاتی را ای العین
مشاهده و تحقیق ایچون علمای عظام و کتاب
ذوی الاحترام و قوف کامل و عقول اربابند
براز ادمت تبیین اولی و دفع مظالم ایچون اولی
مالکی تحقیق مأمور قلمتوب مثلا بیوک جنگ
قضا سی کو جنگ جنگ نیت ایکی قاتی و یا خود اوج
قانی مرند ایسه بیلوب اکاکوره تکالیف
اولی اوقات معلومه معینده توزیع و
تخصیص اولی و طفرای جهانبانی ایله معنون اولی
علیه نادر صادر اولی هجیت و نفوذ کوند
کوند نتراند اولی جینی نظام اولی جمع امور صدر
اعظلم طرفلرند نکتوب یاز بیلوب بر ماده بی
فرمان اصدا را اولی قد نصکه بهر حال اجرا اولی
ویاز بیان مکاتبه اگر بود دفعه بطلانت در حاد
اولی نور سه طفرای فرمان پادشاهی کوند بیلوب
دیو خبر اولی قد فرمان کلور سه بروخی چاره

بیخبر

بولتمز دیوناس خوفه تابع اوله و یاز بیلیم حق مکاتبند
 قلمزنده قیدی بولتمق لازمه دن اولمغله فرمان
 یاز بیلیم حق ماده یم مکتوب یاز لوقده قلمندن مکتوب
 ایله سوده یاز بیلیم دیو بیور بیلیم اول سوده هم
 قلمنه قیده اولغوز هم مکتوب بچی قندی طرفنده حفظ
 اولغوز او بیلیم مکتوب یاز لوقه رابطه ایی تحصیل
 اولغوز اولامبار کی خطها بولتمک معنون
 اناطولی و روم ایلینک اوجو قوللرینه اوام
 علیه کوندر بیلیم جمع حکم اوده قیده و ثبت
 ایتدیر لکه نصکده مکتوب تجریرینه شروع و
 میاشرت اولتمه تنبیه بیور لدیغی و جهله خاطر
 کلان اشبو ماده اربلا کتم تجریر اولتمه یقندن
 غیر صغیر و کبیره طوقتمق و طوقتمق صورته کی
 دخی تفکر اولتمیوب حقیقنده اینه عظیم انش
 توکل و رسول اکرم توسل اولغوز نظام ده
 دخی کمال اعتماد خلیفه روی زمین ایله وکیل
 مطلق عود سن لرینه استناد اولتمدیغی
 و دنیا بینی علی النقول لالی مناسبات العقول
 نحو اسخیم عقله کلان مود و سخن اولیوب

بهر حال شرح شریفه تطبیق و توفیق لازم دند
زیر اختلاف شرح شریف اولان نظامت
قطعا فائده و مخرجه سی اولیه صفتن غیر صوری
و معنوی ضروری جمله یکی بحرب و معلوم اولمکه
مواد محرره مذکوره نکت اینجند ه پسندید و بیورید
اولور ایسه ابتدا فتوای شریفی ویریکه
محتاج اید و کی معلوم دو تملری بیورید
امر و فرمان نمست

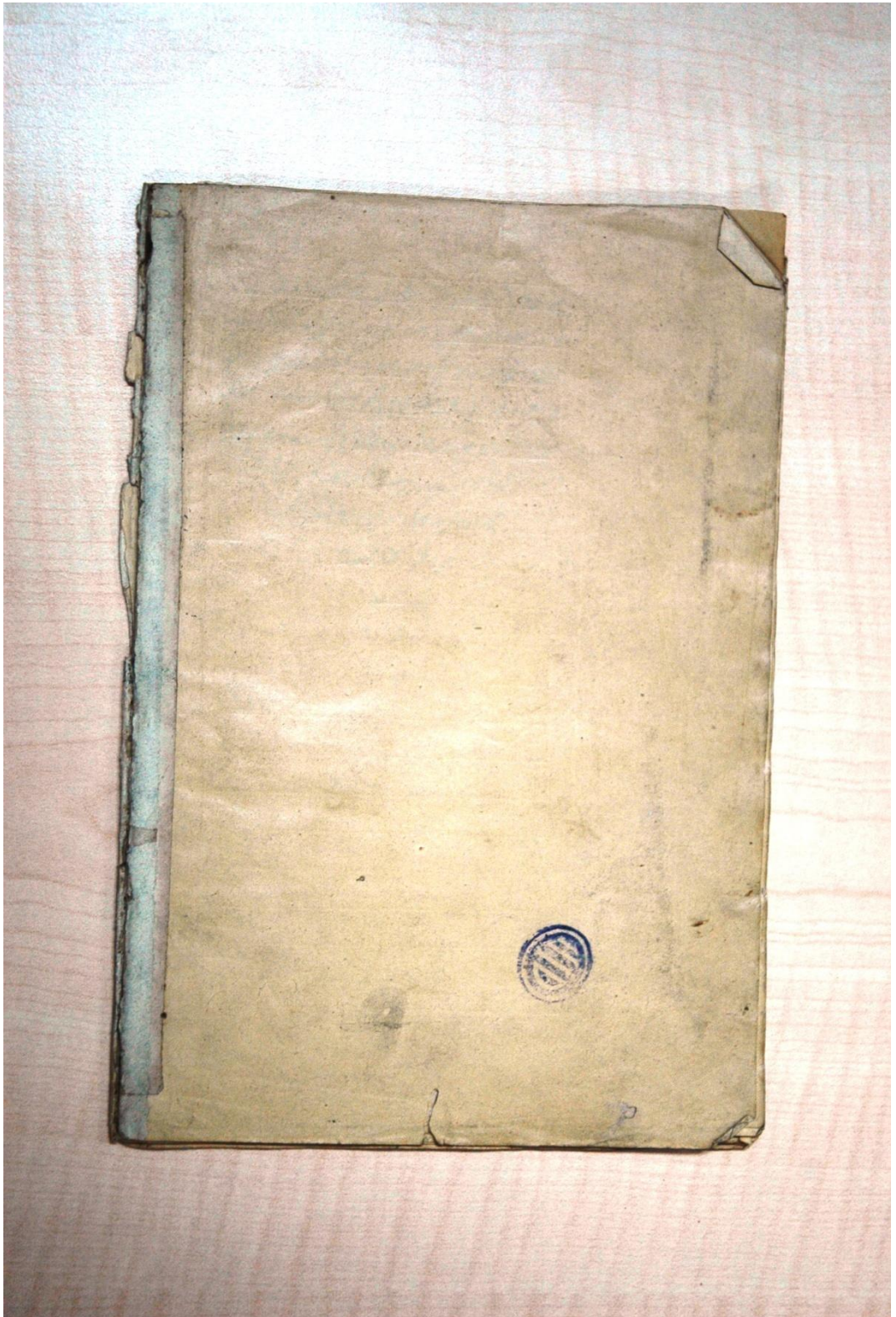
بعون الله

تعالی

۴

D.T.C.F.
Kütüphanesi

ÖZGEÇMİŞ

Filiz Özdemir 11.01.1985’de Trabzon’un Vakfıkebir ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Trabzon’un Beşikdüzü ilçesinde tamamladı. 2003 yılında Gazi Üniversitesi’ne bağlı Kastamonu Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nü kazandı. 2007-2008 Eğitim-Öğretim yılında buradan mezun oldu. 2008–2009 Eğitim-Öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Eğitimine başladı. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde 2009-2011 yılları arasında kısmi statülü (part-time) öğrenci olarak çalıştı. Özdemir’in yabancı dili İngilizcedir.